صحیفه	سطر	خطا	صواب
٢	٤	الذی	الذين
٣	٩	موذون	موزون
٣	١١	الموذون	الموزون
٣	٢٦	تیـاء	تیـا
٤	١١	کاالشمائل	کافی الشمائل
٥	٩	مرزاق	مزراق
٥	١٧	السان	اللسان
٥	٢١	السان	اللسان
٧	٩	مخذوفك	محذوفك
٧	١٨	ترکیبدن	ترکیبدن
١٠	١٦	ولاسی	والاسی
١٠	١٧	مقداسی	مقتداسی
١٠	٢٣	نطمت	نظمت
١٠	٢٥	فلان االشاعر	فلان الشاعر
١١	١٣	هیئن	هنیئن
٢٥	١٤	ابوذید	ابوزید
٢٧	٢٦	مقتوحه	مفتوحه
٢٧	٢٦	فان الله	فان لله
٢٨	٦	یزدی	یزری
٢٩	٢	اذخال	ادخال
٢٩	٢٦	موذونه	موزونه
٣٠	١٥	اشتهاد	استشهاد
٣١	١٦	اوززه	اوزره
٣٤	٩	ذخولی	دخولی
٣٥	١٠	ین لاین	ین لابن

T. C.
MİLLÎ E[illegible]I BAKANLIĞI
RAGIP P[illegible]A KİTAPLIĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 3743

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٣٦	٢	سوءة	سوءة
٣٧	٢	معنابيتين	معنای بيتين
٣٧	٣	ساكن واول	ساكن اول
٣٨	٢١	مثالندن	مثلندن
٤٠	٢٤	حاهليدر	جاهليدر
٤٢	٢٦	سيويه	سيبويه
٤٧	١٦	كندايله	كندو ايله
٤٨	١٩	الاذمن	الازمن
٥٤	٢٤	سلسلمك	سسلمك
٥٥	١	وقدينا	وفدينا
٥٥	١٢	لم يتبذل	لم يبتذل
٥٥	١٨	يتبذل	يبتذل
٥٥	٢٥	لم يتذل	لم يبتذل
٥٦	١	لم يتبذل	لم يبتذل
٥٦	٢٥	ديواته	ذيوانه
٥٧	٢٦	سوءل	سؤال
٥٨	٣	سبب	سب
٥٩	٢٧	لا زائره	لا زائده
٦٠	٤	استشها	استشهاد
٦٠	١٥	من نقين	من نقبن
٦١	٥	صبغهٔ	صيغهٔ
٦١	٨	زضى	رضى
٦٢	٢٤	خيرالطبر	خبرالطير
٦٣	١١	مقدز	مقتدر
٦٨	٢٧	يسريين	يسرين

صحيفه	سطر	خطا	صواب
٧٠	٤	كشتينان	كشتيبان
٧١	٢٧	مطيع	مطيع اولمازوعمة
٠٠	٠٠		وحالةيى
٧٢	٩	التحرير	النحرير
٧٢	١١	بيتتى	بيتى
٨٦	٥	نظيم	نظم
٨٦	٢٥	وطال	وطالما
٩٧	٢١	زير	زيرا
٩٨	١١	بيلەمق	بيلەمك
١٠١	٥	ديرل	ديرلر
١٠٢	٢٣	اولديغندن	اولديغندن
١١٢	٢٠	قدرى	قدرأى

والله اعلم واحكم

شرح شواهد الكافية والجامى

﴿ بسم الله الرحمن الرحيم ﴾

الحمد لمن انعم علينا بنعمه الكاملة الكافية الوافية * ومن علينا بمنته الشافية الشاملة الصافية * وزين كلام بنى آدم بالنظم والسجع والقافية * والصلوة والسلام على نبيه المبعوث باعظم آياته * الذى اعجز البلغاء باظهار معجزاته * وعلى آله واصحابه الذى تصدروا علينا لمتابعتهم بكلامه وكلماته (وبعد) فيقول العبد الفقير المحتاج الى الذى عفى عن عباده وكفى * حافظ مصطفى بن الحاج مصطفى * المحالجى غفر الله ذنوبهما وستر عيوبهما وعفى * لما كنت مشتغلا بمذاكرة كتاب الشيخ ابن الحاجب المسمى بالكافية * مع شرح شارحه عبد الرحمن الجامى قدس سره السامى المسمى بالفوائد الضيائية * سنح بالبال الفاتر الذى عن ادراك مثل هذا قاصر * ان اشرح ابياتها بالتركية النفيعة مستعينا بالملك القادر * وان شرحها بالعربية البليغة بعض المهرة * بحيث لا ينتفع به اكثر الطلبة * بل يورث الشك لبعض الكملة * والتتبع لمن كان من اهل التحصيل عسير * جعل الله سعيهم مشكورا وهو كل عسير عنده يسير * ضارعا الى من ينظر من عالم من عملى * ان يستر عثارى وذللى * ويصلح ما طغى به القلم وزاغ عنه البصر * وقصر عنه الفهم وغفل

عنه الخاطر الفاتر * على انى ما اثبت الامن كلام العلماء الابرار *
والاسلاف الاخيار * ماصرفت الامن كيس اصحابها * ومابذلت الامن
جيب اربابها * غيرانى نظمتها بسلك تركى لطيف * وتعبير منيف
وتقرير شريف * مع غاية الانتظام ونهاية الانسجام * خاليا عن
الاصطلاحات الباردة * والالفاظ الشاردة * فكتبت اولا بحر كل بيت
مع تقطيعها وعللها والزخافات * وبينت قائليها ليعتمد عليه مع ما اقتضى
من اللغات * والاعراب والضروب والمزايا والنكات * ومايتعلق ببعض
العلوم والحكايات * ثم زبرت معانيها مساسا بالفاظه على قاعدة النحات *
ومن الله التوفيق وهو نعم الرفيق (اعلم) ان الشعر كلام موزون
مقفى قصدا وانما قصد بالقصد اخراج مافى كلام الله تعالى وكلام
نبيه عليه السلام من الموزون والمقفى اذهو اتفاقى لاقصدى (والعروض
علم يعرف به صحيح الشعر وفاسده (والبيت مايجمعه الوزن والقافية
(والمصراع نصف البيت * واخر المصراع الاول عروضه * وآخر الثانى
ضربه (واعلم) ان الخطين لايقاسان خط المصحف العثمانى وخط
العروض (اما) الاول فلانه سنة متبعة تعبدا وتبركا واقتداء بالصحابة
الكرام كتابة وقرآءة ولذا رسم مثل (ق) و (ن) من الفواتح
السور على صورة المسمى مع ان القياس ان يكتب (قاف)
و (نون) على صورة الاسم فافهم (واما) الثانى فلانه يثبت فيه
ماأثبته اللفظ ويسقط عنه ماأسقطه آلا ترى ان اهل العروض يقولون
فى البسملة (بسمل لاهر رحمانر رحيم) باثبات الالفات لعدم انفهام
تقطيع الاوزان بدونها كما فى الفروق (ثم اعلم) ان الضوابط التى يحتاج
اليها عند التقطيع خمسة (الضابطة) الاولى اذا اريد التقطيع يوضع
بازاء كل سبب من البيت سبب من الافاعيل وبازاء كل وتد منه وتد منها
وبازاء كل فاصلة منه فاصلة منها كما تضع بازاء (جرا) مفا وبازاء (حا)
عى وبازاء (تس) لن وبازاء (سنا) مفا وبازاء (نلهل) علتن وبازاء
(تيـاء) فعووبازا (مو) لن وقس على هذا (الضـابطة)
الثانية الحرف المشـدد يعد بحرفين اولهما سـاكن والثانى متحرك

٣ حتى سمع من الحضر عليه السلام منظوم على ما روى عن الشيخ (نجم الدين كبرى) وهو ان الشيخ صادف الحضر عليه السلام وسئل منه هدية نافعة وقال الحضر اذا سافر احدكم فليقرأ هذا البيت فانه يعود الى وطنه انشاالله تعالى وهو هذه وحيث اتجهتم ساعدتكم سلامة ويرعاكم الرحمن من كل جانب وهو من الطويل على مالا يخفى

وسمع من الجن يوم قتل قرة اعين حسين رضى الله تعالى عنه ونالنا الله شفاعته على ما حكاه شارح شواهدا لتحفة العبد القادر البغدادى رحمه الله تعالى وهو هذا

(اترجوا امة قتلت حسينا)
(شفاعة جده يوم الحساب)

وكقول من صاح على حرب بن اميه ومات على ما روى

(وقبر حرب بمكان قفر)
(وليس قرب قبر حرب قبر)

وغيرها مما

كما شاهدت فى تقطيع السنان حيث قطع بالسينين (الضابطة) الثالثة التنوين بمنزلة حرف ساكن كما اذا قطعت قولك سلام تقول سلامن على وزن فعولن (الضابطة) الرابعة الاعتبار بمطلق الحركة فان المضموم يقوم مقام المفتوح كما شاهدت فى سلام وفعولن لان اللام مفتوح والعين مضموم والمفتوح مقام المضموم والمكسور مقام المفتوح والمضموم (الضابطة) الخامسة المعتبر الحرف الملفوظ لا المكتوب كما شاهدت فى البسملة وتقطيع جراحات السنان (اذا عرفت) هذا فنقول ان اشعار الجاهلية تجب معرفتها كما فى دلائل الاعجاز وتفرض كفاية كما فى التهذيب وقد صح انه صلى الله عليه وسلم كان يسمعه وكان اصحابه يتناشدون بينهم حتى فى المسجد من غير نكير من احد كما الشمائل (وقد جاء) فى الحديث الشعر بمنزلة الكلام فحسنه كحسن الكلام وقبحه كقبح الكلام كما فى الجامع الصغير ٣ (ثم ان العروض) من جملة العلوم الادبية كما فى القسطاس كيف وانما يجاب عما اشتبه على بعض الملاحدة الطاعنين بالقرأن العظيم والفرقان الكريم كما فى المفتاح افتح علينا يافتاح

﴿ الشاهد الاول ﴾

﴿ جراحات السنان لها التيام * ولا يلتام ماجرح اللسان ﴾

بو بيت بحر وافرك عروض اولى وضرب اول مقطوفينه دندر (تقطيعى) (جراحاتس) مفاعيلن معصوب (سنانلهل) مفاعلتن (تيامو) فعولن مقطوفه در واو حرف اشباعدر (ولايلتا) مفاعيلن معصوب (مماجرحل) مفاعلتن (لسانو) فعولن مقطوفدر (قائلى) مختلف فيه در شارح كارزونى بو بيتك قائلى امير المؤمنين حضرت على كرم الله وجهه ورضى الله عنه ديمشدر صاحب افصاح دخى بونى اختيار ايلدى * لكن قائلى حضرت على رضى الله عنه اولديغى شارحه بالغ اولوب سمعنه واصل اولديغى ايچون بعض الشعراء ايله تعبير ايلدى * اكر بالغ اولسه ايدى بعض الشعراء

تعبیرینه راضی اولمزدی * دیباجهٔ مطول شرحنده ابن کمال الوزیر
کذالك محقق فناری رحمهما الله تعالی کما قیل جراحات السنان
الخ عنوانیله بیان بیوروب قائلنی بیان اتمامشلردر * لکن مبدی
حضرت علی رضی عنه رب الولی حضرتلرینه منسوب اولان
دیوانندهمن جهة المعنی بو بیته قریب اولان اشبو (کل جراحة فلها
دواء * وسوء الخلق لیس له دواء) بیتنی ذکر ایتمشدر * جراحات
جیمك کسریله اولان جراحة نك جمعیدر جراحه یاره معناسنه در
* بورادهٔ مراد الیتام قرینه سیله سبب موت اولیان یاره درز یرا
موته سبب اولان یاره اوکلمز (السنان کتاب وزننده مرزاق تمرننه
دینور جمعی اسنه کلور قاموسده بیان اولنان وعبد الغفورك (سرنیزه
ونیزهٔ هر چیزی) تعبیرندن فهم اولنان بودر بو تقدیرجه مفرد
اولور محرم افندینك واکا تابع اولان شارح اولك ٤ سینك کسری
ونونك تشدیدیله اولان سنك جمعیدر دیدکاری صحیح دکلدر لها
ظرف مستقر محلا مرفوع مقدم خبردر وضمیر بازر جراحاته راجعدر
* التیام مؤخر مبتدادر التیام یاره طوپلنوب او کلمق معناسنه در
* ولا یلتام التیامدن نفی استقبالدر * ما جرحده ما موصول یاخود
موصوفدر جرح فعل ماضیدر * السان کتاب وزننده دله دینور
مقول معناسنه فارسیده زبان درلرمذکردر مؤنث دخی اولور تأنیثی
جارحه یاخود آلهٔ قول اولدیغی تصوریله درجمعی السنه کلور
* ولسان لغت معناسنه دخی مستعملدر یقال لکل قوم لسان ای لغة
* السان جرح نك فاعلیدر جمله سی مانك صله سی یاخود صفتیدر
* صلهدن موصوله یاخود صفتدن موصوفه عائد اولان ضمیر
محذوفدر * تقدیر ما جرحه اللسان دیمکدر * حق سبحانه وتعالینك
(اهذا الذی بعث الله رسولا) قول شریفی بعثه الله تقدیرنده
اولدیغی کبی محل (استشهاد) کلمه ایله کلام جیمك فتحیله جرح
معناسنه اولان لامك سکونیله کلم دن مشتقدر ٧ کلمه ایله کلامك
معنالری فرح وانبساط یوزندن یاخود هم وقبض جهتندن نفوسده

٤ شارح اولدن مراد ابیاتی
اولاشرح ایدن ذاتدر سلمه الله
منه

٧ یعنی اصل الکلمة والکلام
الکلم بسکون اللام زیدت
التاء فی الاول والالف فی الثانی
وکسرت اللام فی الاول
وفتحت فی الثانی لان الساکن
اذا حرك حرك بالکسر والالف
یقتضی فتح ما قبلها کما لا یخفی
منه

تأثير اتديكيچون معنای مفرده وضع اولنان لفظه كلمه واسناد سببيله ايكی كلمه يی تضمن ايدنه كلام تسميه قلندی (نته كه) قائل بيت مالفظه اللسان ياخود ماكلمه اللسان ديه جك يرده ماجرح اللسان ديمشدر (معنای بيت) آلات جارحه نك يارهسی ايچون اوكلمق واردر لسانك يارهسنه اوكلمق يوقدر نته كه اشبو (اولورمرهم جراحات سنانه) علاج اولماز ولی زخم لسانه) بيتی بومعنايه در كذلك ابن كمال الوزيرك شرح ديباجهٔ مطولده تحرير بيوردیغی امرألقيسك (وجرح اللسان كجرح اليدبل اقوی) قولی بومعنايه قريبدر (ديكر بومعنايه) دلم دلم اتدی بنی دلم دلم) ديملمشدر

﴿ الشاهد الثانی ﴾

الفرق بين المثال والشاهد ان الاول وهی جزئی التی تذكر لايضاح القواعد وايصالها الی فهم المستفيدين والثانی وهی الجزئی التی تشهد بها فی اثبات القواعد لكونها من التنزيل اومن كلام العرب الموثوق بعربيتهم فالشاهد اخص من المثال ﴿

﴿ موانع الصرف تسع كلما اجتمعت * ثنتان منها فالصرف تصويب ﴾
﴿ عدل ووصف وتأنيث ومعرفة * وعجمة ثم جمع ثم تركيب ﴾
﴿ والنون زائدة من قبلها الف * ووزن فعل وهذا القول تقريب ﴾

بو ابيات ثلثه بحر بسيطك عروض اولی سنك ضرب ثانی مقطوعند ندر تقطيعی (موانعص) مفاعلن مخبون (صرف تس) فاعلن (عن كلماج) مستفعلن (تمعت) فعلن مخبونه در (ثنتان من) مستفعلن (هافا) فاعلن (لصرف تص) مستفعلن (ويبو) فعلن مقطوعدر (عدلن ووص) مستفعلن (فنوتأ) فاعلن (نيثن ومع) مستفعلن (رفتن) فعلن مخبونه در (وعجمتن) مفاعلن مخبون (ثم جم) فاعلن (عن ثم تر) مستفعلن (كيبو) فعلن مقطوعدر (والنون زا) مستفعلن (ثدتن) فعلن مخبون (من قبلها) مستفعلن (الفو) فعلن مخبونه در (ووزن فع) مفاعلن مخبون (لن وها) فاعلن (ذالقول تق) مستفعلن (ربيو) فعلن مقطوعدر (قائلی) ابو سعيد الانباری النحويدر (موانع لفظا مرفوع مبتدادر (الصرف انك مضاف اليهيدر تسع لفظا مرفوع خبريدر (موانع) مانعة نك جمعی اولوب تقدير علل موانع الصرف تسع ديمكدر كلما

عندالنحويين كلم مجازاتدن اولور عندالمنطقيين ادوات سور كليه دندر
* اجتمعت افتعال بابنـدن ماضى مؤنثـدر * ثنتان آنك فاعليدر
* جمله‌سى شرطيه در منها ظرف مستقر محلا مرفوع ثنتان نك
صفتيدر * ضمير موانع تسعه يه راجعدر * فما للصرف ده فاجزائيه در
* مالبس يه مشابه اولان مادر * للصرف ظرف مستقر مانك مقدم
خبريدر ظرف اولديغى ايچون تقديم اولندى * تصويب مؤخر
اسمى اولوب مانك اسمى وخبرى جمله‌سى جزائيه در * جزاء جملهٔ
اسميه اولديغچون فا داخل اولـدى تصويب صواب كورمك
معناسنه در * عدل مبتداء محذوفك خبريدر * تقدير الاول عدل
والثانى وصف ديمكدر الى آخره ياخود مبتداء محذوف وهى اولوب
عدل مع ما عطف عليـه خـبريدر ياخود بدل كل من الكل اولمق
اوزره تسع دن بدلدر * ياخود عطف بيان در * ثم جمع ثم تركيب
بوايكى موضعده واودن ثمه يه عدول يا مجرد وزنى محافظه ايچوندر و ياخود
* فاضل عصامك بيانى اوزره ثم فى الاصل تراخى فى الزمان ايچوندر
* بو مقامده تراخى فى الرتبـة ده استعاره اولندى * بو تقديرجه ثم نك
مابعدى ماقبلندن مرتبه جهتندن اعلى ياخود ادنى اولور * بودخى
خفى دكلدر كه جمع ماقبلى اولان عجمه دن اعلى در * وما بعدى
اولان تركيبـدن دخى اعلى در * تركيب دخى ماقبلنـدن ادنى در
يونكتهٔ جليله يه مبنى ايكى موضعـده ثم ايراد اولندى انتهى * زائدة
لفظا منصوب والنون دن حالدر * زيرا والنون ويمنع النون تقديرنده
اولمغله معنى فاعل اولوب حال فاعلك هيئتنى بيان ايدر * ياخود
مقدر اعنى نك مفعوليدر ياخود لفظا مرفوع النون نك صفتيـدر
* زيرا النون نك لامى عهد ذهنى ايچوندر * لام عهد ذهنى ايله
معرف اولان دخى نكره حكمنده اولديغى ايچون نكره ايله توصيف
جائز اولدى * ياخود النـون نك الف لامى زائده در * ياخود
زائدة مبتداء محذوفك خبريدر * تقدير هى زائدة اولوب جمله‌سى
استينافيه ياخود النون نك صفتى ياخود حالدر * من قبلهـا ده من

فی معناسنه اولوب زائدةنه متعلقدر (ضمیر) نونه راجعدر (الف) زائدة نك فاعلیدر (یاخود) من قبلها ظرف مستقر مقدم خبر الف مؤخر مبتدادر (جمله‌سی زائدة ضمیر مستکنندن حالدر (هذا) مبتدادر (القول) مصنف عندنده صفتدر بعضیلر بدل یاخود عطف بیاندر دیدیلر (تقریب) مبتدانك خبریدر (جمله‌سی استینافیه یاخود اعتراضیه در (معنای ابیات ثلثه) موانع صرف اولان علل طقوزدر که (عدل) (وصف) (تأنیث) (معرفة) (عجمة) (جمع) (ترکیب) (الف نون مزیدتان) (وزن فعل) بونلر دراشبو طقوز علتدن بر اسمده ایکی علت بولنسه یاخود ایکی علت مقامنه قائم اولان بر علت بولنسه اول اسم غیر منصرف اولور جر وتنوینی قبول ایلمز ومنصرف اولمق صواب کورلمز بو قول قول تقریبدر یعنی علل تسعی منظوم اوله‌رق ذکر ایتمك حفظه قریبدر زیرا منظومی حفظ منثوری حفظدن اسهلدر یاخود طقوزدن هر برینه علی حدة علت تعبیری قول تقریبی اولوب تحقیقی دکلدر * زیرا حقیقتده علت طقوزدن ایکی اوله جقدر یاخود عللی طقوز عد واعتبار ایلمك صوابه قریبدر * زیرا عللك عددنده اختلاف اولنوب بعضیلر ایکیدر و بعضیلر اونبردر دیدیلر طقوز اولمسی مذهب صوابه قریبدر

﴿ الشاهد الثالث ﴾

وماقل من ان هذا من الرجز المدس لیس بسدید کما لایخفی علی اهل العروض منه

﴿ ماذا علی من شم تربة احمدا * ان لایشم مدی الزمان غوالیا ﴾
﴿ صبت علی مصائب لوانها * صبت علی الایام صرن لیالیا ﴾

(بو ایکی بیت) بحر کاملك عروض اولی وضرب اول سالمیندندر تقطیعی (ماذا علی) مستفعلن مضمر (من شمتر) مستفعلن مضمر (بت احمدا) متفاعلن سالمه در (ان لایشم) مستفعلن مضمر (ممدی الزما) متفاعلن (نغوالیا) متفاعلن سالمدر (صبت علی) مستفعلن مضمر (بمصائبن) متفاعلن (لوانها) مستفعلن مضمره در (صبت علل) مستفعلن مضمر (ایام صر) مستفعلن مضمر (نلیالیا) متفاعلن سالمدر (قائله‌سی) ام المؤمنین حضرت فاطمة الزهری رضی الله عنهادر *

قائلك ذكرينه غرض تعلق اتمديكيچون شارح مسامحة كقوله ديوب
مؤنث ضميرى ايله كقولها دينمدى ٧ * ماذاده ماستفهام انكاريدر *
عندالجمهور مبتداء محذوفك خبريدر * وعند السيبويه مبتدادر *
ذا الذى معناسنه در * زيرا استفهامدنصكره واقع اولان اسم
اشارت الذى معناسنه اولورنته كه (ماذا اراد الله * قول شريفنده
معربينك بيان اتدكلرى كبى * ذا يامبتداء مؤخردر * ياخود خبردر
على القولين * على من ظرف مستقر اولوب اسم موصول معناسنه
اولان ذانك صله سيدر * ثم ماضى اولوب فاعل مستكنى منه
راجعدر * جمله سى من موصوله نك صله سيدر * ثم قوقلمق
معناسنه در * تربة ثم نك مفعوليدر * احد غير منصرف اولوب
لفظا فتحه ايله مجرور ترتبة نك مضاف اليهيدر * الف اشباعيه در *
تربة حاك معناسنه در * ان لايشم ده اندن قياسا جارحذف اولنمشدر *
تقديرمن ان لايشم دينكدر * مدى فتى وزننده غايت وانجام معناسنه در *
غوالى غاليه نك جمعيدر * غاليه طيب معروف آديدر كه قليه مسك
ديرلر فارسيده خوشبو تعبيراولنور * غوليا ان لايشم نك معفوليدر *
صبت ماضى مؤنث غائبه اولوب نزلت معناسنه در * على صبته متعلقدر
مصائب مصيبة نك جمعيدر * مصيبة نازلهٔ مكروهه معناسنه در *
مصائب صبتك فاعليدر * لوحرف شرطدر مضارعك معناسنى
ماضيه قلب ايدر * ان شرطيه بونك خلافنه ملابسدر * سيوطى
اتقاننده ديركه لوفعله مختص اولوب (قل لو انتم تملكون) قول
شريفى فعل تقديريله در * زمخشرى ديركه لودنصكره ان واقع
اولورسه خبرى فعل اولمق واجبدر فعل محذوفدن عوض اولسون
ايچون * لكن ابن حاجب (ولوان مافى الارض) آية كريمه سيله
استدلال ايدوب زمخشرى يى ردايلدى تفصيلينى مراد ايليان
اتقانه مراجعت ايليه * ان حروف مشبهه بالفعلدندر * هاضميرى
اسمى اولوب مصائبه راجعدر * صبت على الايام انك خبريدر *
جمله سى شرطيه در * صرن ماضى جمع مؤنث اولوب اسمى ايامه

٧ اعلم ان ضمير المؤنث يرجع
الى المذكر باعتبار النفس
وضمير المذكر يرجع
الى المؤنث باعتبار الشخص
لان الشخص مذكر والنفس
مؤنث منه

راجعدر * لیا لیا صرن نك خبریدر * جمله‌سی اولك جوابیدر (محل استشهاد) بودر که مصائب هرنقدر غیرمنصرف ایسه‌ده بو بیتده ضرورة منصرف حکمنده قلندی زیرا مصائب نه تنوین کلمه مصراع اول مصراع ثانیدن ناقص اولوردی * مقدمه‌ده بیان اولندیغی وجه اوزره تنوین عندالشعراء حرف صحیح عد اولندیغی خفی دکلدر * بودخی خفی اولیه که ضرورة شعریه اشیایی اصولنه ردایدوب اصولندن چقارمز * بویله اولدیغی ایچون بصریوندن جمهورك عندنده ضرورة شعر ایچون منصرف غیرمنصرف قلنمز * نته که همزهٔ مقصوره ممدوده قلنمز * زیرا مقصوره ممدودهنك اصلیدر * کوفیون و بصریوندن بر طائفه ضرورة ایچون علمك منع صرفنی تجویز اتدیلر کما بینه العصام * بعضیلر ضرورة شعریه اون موضعده جاریدر * دیوب اشبوایکی *

(ضرورة الشعر عشر عد جملتها * وقف ووصل وتحریك وتسكین)
(حذف واثبات وتخفیف وتشدید * صرف ومنع وما فی الغیر تحسین)

بیتلرایله بیان ایلدیلر (سبب انشاد) دختر پاکیزهٔ جناب عالیشان حضرت فاطمة الزهری رضی عنها رب المنان * پدر ولاسی وجمله امتك مقداسی * رسول کبریا علیه اکمل التحایا * افندمز حضرتلرینك قبرسعادت لرین زیارت یه وردیغی حینده * قبرسعادت نبویه‌دن برقبضه خاك آلوب مبارك انفیله شم ایلدکده بکا وحزنله آلوده اولدقلری حالده اشبو بیتلری انشاد وحضرت پیغمبر علیه السلامه مرثیه ایلدی * مرثیه تخفیف ایله محمدة وزننده مصدردر * صحاحده رثیت المیت من باب رمی ومرثیة ایضا ای بکیته وعددت محاسنه وکذا ان انظمت فیه شعرا عنوانیله بیان اولنمشدر * ناسك یانك تشدیدیله قرأتی غلطدر * بومصدر بعض کره فاعلنه مضاف اولوب مرثیة فلان الشاعر دینور * بعض کره مفعولنه مضاف اولوب مرثیة فلان المرحوم دینور * واول قصیده‌یه مرثی بهادینور (کما قاله ابن کمال الوزیر * فی التنبیه علی غلط الجاهل والنبیه) فاضلا

عصامك دخى مرثية بالتخفيف برمرده ستايش كردن عنوانيله بيان بيوردينى بوكا بناءدر (معناى بيتين) حضرت احمد عليه السلامك تربهٔ سعادتن شم ايدن كمسيه * زمانك غايتنه قدر كوزل قوقولى نسنه قوقله ممدن غيرى برشئ يوقدر * يعنى غوالى شمندن مستغنى اولور * بنم اوزيمه شول مصائب نازله اولديكه اكر اول مصائب نورشمسله منور كوندزلر اوزرينه نازله اوليدى مصائبك كثرتندن اول كوندزلر كيجه اولورلردى * اللهم يسر لنا شم تربة حبيبك عليه الصلوة والسلام وزيارة آله واصحابه اجمعين وارزقنا شفاعتهم ياآله العالمين *

﴿ الشاهد الرابع ﴾

﴿ هنيئا لارباب النعيم نعيمهم * وللعاشق المسكين ما يتجرع ﴾
﴿ اعدد ذكر نعمان لنا ان ذكره * هو المسك ما كررته يتضوع ﴾

بو ايكى بيت بحر طويلك ضرب ثانى مقبوضنه نذر * تقطيعى * (هيئن) فعولن (لاربابن) مفاعيلن (نعيم) فعول مقبوض (نعيمهم) مفاعلن مقبوضه در (وللعا) فعولن (شقل مسكى) مفاعيلن (نماى) فعول مقبوض (تجررعو) مفاعلن مقبوضدر (اعددذك) فعولن (رنعمانن) مفاعيلن (لنا ان) فعولن (نذكرهو) مفاعلن مقبوضه در (هوالمس) فعولن (كما كرر) مفاعيلن (تهوى) فعول مقبوض (تضوعوا) مفاعلن مقبوضدر * قائلى امام شافعى رحمه الله در * امام اعظم رحمه اللهك مدحنده يورمشدر هنيئا مقدر فعل ايله منصوبدر * مقام قرينه سيله ليصير هنيئا وسهلا وعافية ديمكدر * هنيئى امروزننده سهولتله معديه واصل اولوب على الفور حضم اولنان طعام خوشكواره دينور * ورنج ومشقت اولميوب سهولتله دسترس اولان شيئه دينور * لارباب ده لام فعل مقدره متعلقدر * ارباب ربك جمعيدر * رب بومقامده صاحب معناسنه درنعيم دخى نعمت معناسنه در * ارباب نعيمدن مراد امام اعظم حضرتلريدر * النعيم اربابك مضاف اليهيدر * نعيمهم فعل متدرك فاعلدر * هم ضميرى مضاف اليهى اولوب ارباب نعيمه

عائددر * وللعاشق ظرف مستقر مقدم خبردر المسكين انك صفتيدر *
مسكين ايله قائل كندى نفسنى مراد ايلدى مايتجرع ده مامبتداء
مؤخردر يتجرع تجرعدن مضارعدر * فاعلى مايه راجعدر * تجرع
وجرعه كأسده قلان آب بقيه سينه دينور (شربنا واهرقنا على
الارض جرعة) (فللارض من كأس الكرام نصيب) بيتنده
اولديغى كبى * اعدا فعال بابندن امر حاضردر * اصلى اعودايدى
تكرا رايت معناسنه در * ذكر اعدك مفعوليدر * نعمان ذكرنك
مضاف اليهيدر * نعمان امام اعظم رحمه الله تعالى نك اسم
شريفيدر * ابوحنيفه كنيهٔ لطيفيدر * لنا ده لام اعد كلمه سنه
متعلقدر * ان ذكره ده ان يى كسرله فتحله قرائت جائزدر *
اكر كسرله قرائت اولنورسه جمله سى استينافيه اولور * ذكره نصبله
ان نك اسمى اولوب ضمير نعمانه راجعدر * ضمير فصل اولان هو
مبتدادر * المسك انك خبريدر * جمله سى ان نك خبريدر * خفى
اولميه كه ضمير فصلى خبرايله نعت بينى فرق ايجون ايراد ايدرلر *
يعنى ضمير فصلك مابعدى خبر اولوب نعت اولمز بودخى خفى اولميه كه
استيناف اوج قسمدر (اولكى مطلقا حكمك سببندن سؤال اولور
(قال لى كيف انت قلت عليل) (سهر دائم وحزن طويل)
بيتنده اولديغى كبى مابالك عليلا اوماسبب علتك ديمكدر (ايكنجيسى
سبب خاصدن سؤال اولور (ومابرئ نفسى ان النفس لامارة
بالسوء) نظم جليلنده اولديغى كبى بوقسم حكمك تأكيدنى اقتضايدر
(اوچنجيسى سبب مطلق وسبب خاصك غيريدن سؤال اولور
(قالوا سلا قال سلام) قول شريفنده اولديغى كبى فاذا قال ابراهيم
ديمكدر * بويت ايكنجيسى قبيلندندر * سبب خاصدن سؤال تأكيد
قرينه سيله كويا هل فى ذكره فائدة وتلذذ دينلدكده ان ذكره
هو المسك الخ ديو جواب ويرلدى * واكر ان فتحله قرائت اولنورسه
ماقبلنه علت اولور * تقدير لان ذكره ديمكدر اندن قياسا جار حذف
اولنمشدر (وان المساجد لله) قول شريفى لان المساجد تقديرنده

اولديغى كبى * بودحى خنى اوليه كه هوالمسك قولنده تشبيه بليغ واردر معنى هوكالمسك ديمكدر * ماكررته ده مامصدرية اواوب يتضوعيه متعلقدر تقدير يتضوع ماكررته ديمكدر * كررت تفعيل بابندن ماضى مخاطبدر * ضميرى ذكره عائددر * تكريرمرة بعداخرى اعاده ايلمكدر * يتضوع باب تفعلدن مضارعددر * تضوع رايحه لونسنه تحريك اولنمغله رايحه‌سى اطرافه يايلق معناسنه‌در * نته كه مسكى ايكى پارمغك اراسنه آلوب پارمقلرى تحريك اتدكجه رايحه‌سى زياده واطرافه منتشر اولديغى كبى (محل استشهاد) بودركه بيتده واقع اولان نعمان اسمى هرنقدر غيرمنصرف ايسه ده سلاست وزن ايچون منصرف حكمنده تنوين ايله مكسور قلندى سلاست سهولت معناسنه‌در * وسلامت برجزء حال اصليه‌سى اوزره باقى قالمق معناسنه‌در (معناى بيتين) ارباب نعيمك نعمتلرى كندولرينه عافيت اولسون * دخى انلرك نعمتلرينك بقيه‌سى عاشق مسكينه اولسون زيرا انلرك نعمتلرى لاتعد ولاتحصى در * سرزه نعمانن ثابتك ذكرينى اعاده وتكرار ايله * نجون تكرار ايده‌يم ديو سؤال ايدرسك * تحقيق نعمانك ذكرى شول مسك كبى دركه * تحريك وتكرار اتدكجه * رايحه‌سى منتشر اولوب اهل مجلس انك ايله تلذذ ايدر * قال الامام الشافعى فى حق الامام الاعظم رحمهما الله تعالى *

(لقدعم البلادومن عليها * امام المسلمين ابوحنيفه)

(باحكام واثاروفقه * كآيات الزبور على الصحيفة)

(فما بالمشرقين له نظير * ولابالمغربين ولا بكوفة)

(فقيهاكان فى الاسلام نورا * اما ما للرسول وللخليفة)

(فلعندّ ربنا اعداد رمل * على من رد قول ابى حنيفة)

(كذا قيل فى حقه رحمه الله تعالى بالتركى)

(بوحنيفه حضرت سرمذهب نعمانيان)

(ذات پاكى اولدى اهل اجتهاده پيشوا)

(رحمتيله حق تعالى مرقدن پرنور ايدوب)

(هم شفاعاتن نصيب ايده بزه يوم اللقاء)

﴿ الشاهد الخامس ﴾

﴿ سلام على خير الانام وسيد * حبيب اله العالمين محمد ﴾
﴿ بشير نذير هاشمى مكرم * رؤف عطوف من يسمى باحمد ﴾
بو بيتلر بحر طويلك ضرب ثانى مقبوضنك ندر) تقطيعى (سلامن)
فعولن (على خيرل) مفاعيلن (انام) فعول مقبوض (وسيدن)
مفاعلن مقبوضه در (حبيب) فعول مقبوض (آله العا) مفاعيلن
(لمين) فعول مقبوض (محمدن) مفاعلن مقبوضدر (بشيرن)
فعولن (نذيرن ها) مفاعيلن (شميين) فعولن (مكررمن) مفاعلن
مقبوضه در (رؤفن) فعولن (عطوفن من) مفاعيلن (يسمى)
فعولن (باحمدن) مفاعلن مقبوضدر * قائلى فخر كائنات عليه
اكمل الصلوات افندمزك مادحيدر * سلام مبتدادر متكلم ياسينه
نسبتله تخصص اتمشدر * اصلى سلمت سلاما اولوب فعلى حذف اولندى *
ونصبدن دخى رفعه عدول اولندى كويا سلامى دينلمش اولدى *
تقدير سلام من قبلى ديمكدر * محققين عندنده اكر فائده حاصل
اولورسه صرف نكره دن مبتدا وقوعى صحيحدر * نته كه شارح
مبتدا بحثنده بيان بيورر * على خبر ظرف مستقر اولوب مبتدانك
خبريدر خبر اسم تفضيلدر * اسم تفضيل يامن اله يالام اله
يااضافت اله استعمال اولنور بومقامده اضافت اله استعمال اولنمشدر *
الانام مضاف اليهيدر * انام لفظى مفرد معناسى جمع اولوب جمله
مخلوقه انام دينور * على قول جن وانس ياخود يريوزنده اولان
مخلوقك مجموعنه دينور * سما ويه اطلاق اولنمز * قال فى الاساس
(اورز قنا الله عدل سلطانه لانام انامه فى ظل امانه) سيد جيد
وزننده مهتر وقومك اولوسينه دينور خير اوزرينه معطوفدر *
حبيب لفظا مجرور بدل كل طريقيله خير الانام دن بدلدر حبيب محبوب
معناسنه در * آله العالمين مضاف اليهدر * محمد جرله حبيب دن عطف
بيان واقع اولشدر * بشير * نذير * هاشمى * مكرم * رؤف *
عطوف * مقدم خبرلردر كه تعدد اتمشلردر * من يسمى باحمده

من موصوله محلا مرفوع مبتداء مؤخردر * يسمى فعل مجهولدر * نائب فاعلى اولان ضمير مستكن منه راجعدر باحمد يسمى نك مفعول ثانى سيدر (بشير) اميروزننده فعيل بمعنى فاعلدر * مژده جيه دينور مبشر معناسنه تقدير مبشر المؤمنين بالمغفرة والرحمة فى الجنان مبالغة فى التبشير ديمكدر * دخى كولريوزلو خوب وجميل آدمه بشير اطلاق اولنور (نذير) صريروزننده برآدمه برماده يى اعلام وابلاغ ايله تحذير وتخويف ايلمك يعنى اول ماده قورقنج اولديغى اخبار واعلامله اكا قورقو ويروب اكاه ايلمك معناسنه در * ونذير جانب الهيه دن عباده مبعوث پيغمبر ورسوله اطلاق اولنو رنته كه (وجاءكم النذير) آيت كريمه سى اى الرسول ايله تفسير اولنمشدر * وخاصة نبى اكرم صلى الله عليه وسلم حضرتلرينه اطلاق اولنور (انا ارسلناك شاهدا ومبشرا ونذيرا) آيه كريمه سنده اطلاق اولنديغى كبى (هاشمى قبيلهٔ هاشمه منسوب ديمكدر (مكرم) نفاست وعزت وشرف واخلاق حميده وافعال پسنديده ايله متصف اولان آدمه دينور كه بورادە مكرم عند الله ديمكدر (رؤف) صبور وزننده بغايت اسر كيجى مهربان معناسنه در * حق سبحانه وتعالينك اسماء الحسنى سنده اولان رؤفدن غايتى مراد در (عطوف) يته صبور وزننده فعول بمعنى فاعلدر * بودخى مهربان واسر كيجى معناسنه در * معنى شفيق على امته ديمكدر (محل استشهاد) بودركه باحمد غير منصرف ايكن جرى قبول ايلدى كرچه فتح ايله باحمد دنلسه وزن شعره خلل كلمز ولكن قافيه يه خلل كلور زيرا قصيده نك سائر حرف رويلرى دال مكسوره در * اكر بويتده دال مفتوح اولسه قافيه بوزيلور * نته كه حضرت حسان رضى عنه رب الاحسانك * مرثية النبى عليه السلامده (صلى الاله ومن يحف بعرشه * والطيبون على المبارك احمد) بيتى بوقبيلدندركه احمدده دال مكسوره در (معناى بيتين) بنم سلامم ثقلينك خيراوسى اوزره اولسونكه اول محمد عليه السلام وآله العالمينك محبوبيدر * اول احمد اسمايله مسمى اولان حضرت رسالت پناه صلى

عليه الآله افندمز حضرتلری * مؤمنلری جنت ایله مژده ایدیجیدر * کافرلری جهنم ایله تخویف ایدوب قور قودیجیدر * قبیلهٔ هاشمه منسوبدر * عندالله وعند الناس مکرم ومرغوبدر * امتی حقنده رأفة صاحبی اولوب زیاده اسیر کیجیدو * امتی اوزره شفقت صاحبی اولوب * استنی زیاده مهر باندر * اللهم صلی علی محمد وآله وصحبه اجمعین وامتنا علی سنتهم آمین

﴿ الشاهد السادس ﴾

﴿ جزی ربه عنی عدی بن حاتم * جزاء الکلاب العاویات وقد فعل ﴾ بو بیت بحر طویلك ضرب ثانی مقبوضندندر) تقطیعی (جزی رب) فعولن (به عنی) مفاعیلن (عدیب) فعولن (نحاتمن) مفاعلن مقبوضه در (جزاءل) فعولن (کلابلعا) مفاعیلن ویات) فعول مقبوض (وقد فعل) مفاعلن مقبوضدر * قائلی نابغه در * جزی فعل ماضیدر دعاموقعنده واقع اولدیغی ایچون امر معناسنه در * ربه انك فاعلیدر (محل استشهاد) بو درکه جمهور عندنده لفظاورتبة اضمار قبل الذکر جائز دکلدر * اخفش وابن جنی بو بیت ایله استدلال ایدوب جائزدر دیدیلر * بوتقدیرجه ربه ضمیری اخفش وابن جنی یه کوره عدی مؤخره راجعدر * وجمهور عندنده جزی نك مصدرینه راجعدر * امدی رب صاحب معناسنه اولوب جزی رب الجزاء دیمك اولور یاخود عدی مؤخره راجع اولمسی ضرورة شعریه دن ایچوندر جمهورك عدم جوازدن مرادی سعهٔ کلامده اولورسه دیمکدر * عنی ده عن بدل ایچوندر * معنی بدلا عنی ونائبا عنی دیمکدر * عدی برجل رومینك اسمیدر شارح اولك بیاننه کوره سمناردخی دیرلر (حکایة) سنمار برمعمار آدیدر که ملوك عراقدن نعمان بن امرأ القیس ایچون ظهر کوفه ده غرائبدن برقصر عجیب الطرح بنا ایلمشدر * بعد الاتمام ملك مشارالیه کلوب تماشا ایلدکده شاید سلاطین سائره طرفنده کیدوب انلرده بو رسمه قصر بنا ایدر ملاحظه سیله بیچاره معماری کنکرهٔ بامدن اشاغیه القا ایلدی *

(نته که)

(آخره)

(فاصبحتم والله یفصل ذاکم)
یبوك النساء المرضعات بنوشکل
اذاشاء منهم ناشئ در بحت لهم
لطیفة طی اللکشح ربیة الکفل
(کذا فی العینی)
والاضمار قبل الذکر جائز
فی ستة مواضع جمعها بعضهم
فی قول
(ومرجع الضمیر قد تأخرا)
(لفظاورتبة وهذا حصرا)
(فی باب نعم وتنازع العمل)
(ومضمر الشان ورب والبدل)
(ومبتدأ مفسرا بالخبر)
(وباب فاعل بخلف فاخبر)
(ان اردت تفصیل المقام)
فراجع الی الدسوقی تنال المرام

نته که بیت (جهانده ایلکه ایلك اولیدی * که نعمان شاه سنمـاره ایدردی) دینلدی * یاخود علی قول سنمار احیحة بن الحـلاج نام کمسه‌نك غلامی اولوب احیحة ایچون خانه‌ی حوالیسنده اله تعمیر اولنور برحصن غریب بنا ایدوب * بعد الاکمال متانت ولطافتنی بغـایت استحسان ونوازش واحسان ایلدکده * بن بو بنا ده برصنعت غریبه اجرا یعنی برطاشی مجموع بنایه کلید ایلدم * اکر اول طاش یرندن نزع اولنورسه جملهٔ حصار البته منهدم اولور دیوب * بعد استفسار اول طاشی ارائت ایلدکده شاید بکا برغیظ وغداره ایده‌جکی طوتوب یاخود برتقریبله آخر برکمسه‌یه ارائتله باعث بربادیٔ خانمانم اولور دیو بالای بامدن القا وحقنده جزای سنماری اجرا ایلدی * بر دمه خدمتی یاخود برجمیله مقابلنده غدر واسائت ایدنلر حقنده ضرب اولنور * بودخی خفی بیورلیه که سنمارسینك ونونك کسری وسیمك تشدیدیله در جزاء نزع حانض الله منصوب جزی‌نك مفعول مطلقیدر * الکلاب مضاف الیهدر کلاب کلبك جمعیدر * العاویات کلابك صفتیدر * عاویات عاوی‌نك جمعیدر * عاوی اوریجی والویجی کلب مقوله‌سنه دینور * بومقوله کلبك جزاسی قتل اولندقده دمی هدر اولمقدر * دال ایله العادیات دخی روایت اولنمشدر اولکی مقامه الیقدر * وقدفعل ده فعل نك فاعلی ربه راجعدر یعنی الله تعـالی دخی دعامه اجابت اتدی دیمکدر (معنای بیت) عدی بن خاتمـك ریسی عدی بن خاتمی دمی هدر اولان کلاب عاویاتك جزاسی کبی جزا الندیرسین دیو دعا اتدم تحقیق مرادم وجه اوزره حق سبحانه وتعالی دعامی اجابت ایلدی * اشبو بیت دخی بو قبیلدندر (لماعصی اصحابه مصعبا * ادی الیه الکیل صاعا بصاع) اصحاب العصیان دیمکدر *

ونظیر هذا قول المتنبی وهو هذا وهذا دعاء او سئلت لقیته ای سئلت الله فیك وقد فعل ای قدفعل الله تعالی ذلك ای الجزاء کذا فی شرح شواهد الکبری للعینی منه

﴿ الشاهد السابع ﴾

﴿ لیبك یزید ضارع لخصومة * ومختبط مما تطیح الطوایح ﴾

بو بیت بحر طویلك ضرب ثانیسندندر تقطیعی (لیبـك) فعول مقبوض (یزیدضا) مفاعلن مقبوض (رعن ل) فعـول مقبوض

(خصومتن) مفاعلن مقبوضه در (ومحت) فعول مقبوض
(بطن مهما) مفاعيلن (تطيحط) فعولن (طوايحو) مفاعلن
مقبوض در * قائلی ضرار بن نهشل در يزيد بن نهشله مرثيه ايلديکی
قصيده سنندر * قصيدهٔ مزبوره شرح شواهدرضيده مذکودر
ليبك مبنی للمفعولدر يعنی امر غائب مجهول زنه‌سی اوزره در جزمه
علامت آخرندن يادوشدی * يزيد ليبك نك نائب فاعليدر * يزيده
وزن فعل وعلميت اولديغندن غير منصرفدر * ضارع ضاد معجمه ايله
عاجز ذليل معناسنه اسم فاعلدر * وبو ضارع فعل محذوفك فاعليدر *
تقدير يبكيه ضارع ديمكدر * وبو يبكيه ضارع كندينك قرينه‌سی
اولان سؤال مقدرك جوابيدر * سؤال مقدر مزيبكيه در * وبو سؤال
وجوابك تصويری بودر كه يزيد بن نهشل اغلنسون دنيلدكده اكاكيم
اغلر ديو سؤال اولنوب اكا ضارع وذليل اغلر ديو جواب ويرلدی
(محل استشهاد) دخی بودر * اما ليبك مبنی للفاعل اولوب يزيد
نصب ايله ليبك نك مفعولی وضارع فاعلی اولمسی مانحن فيهدن اولماز
ليبك نك مبنی للمفعول اولمسی مبنی للفاعل اولمسينك اوزرينه خطيب
دمشق وعلامهٔ سعدك تقريرلرينه بناء اوج وجهله رجحان وفضلی
واردر (اولكی وجه) ليبك يزيددن بكانك اسناد اولنديغی باكی
اجمالا بلنور * سؤال مقدردن بكانك اسناد اولنديغی فاعل معلومك
تعيينی بلنور * يبكيه ضارع جوابندن بكانك اسناد اولنديغی فاعل
تفصيلا بلنور * معلومدركه اوجكره اسنادا قوی * واولا اجمال ثانيا
تفصيل نفسده واقع واولی اولغله مبنی للمفعول اولمسی مبنی للفاعل
اولمسی اوزرينه ترجيح اولندی (ايكنجی وجه) يزيد رفع ايله مسند
اليه وجزء جمله اولمغله فضله دكلدر * اكر مفعوليدی اوزره منصوب
اولسه فضله اولور (اوچنجی وجه) فاعلی بالك نعمت غير مترقبه نك
حصولی كيبدر * زيرا فاعلی ذكره كلامك اولی سائلی مطمع دكلدر
بويله اولنجه فاعل من غير ترقب ذكر اولنور * بوايسه الذدر *
امامبنی للفاعل اولسه كلامك اولی سائلی مطمعدر * لخصومة ضارع

كلمدسنه متعلقدر * جار ومجرورده يعنى ظرفده رايحه فعل كافى
اولديغندن ضارعك نفى واستفهام وموصول وغيريدن برشيئه
اعتماداتمسى لازم دكلدر * بوتقديره كوره معنا ديمك اولوركه ذليل
اولان وخصمايه مقاومت ومقابله دن عاجزاولان كمسه يزيده اغلر *
زيرا يزيد اذلال وعجزه وضعفايه ملجاء وظهير ومعين ايدى * ومقدر
يك به تعلق من جهة المعنى قوى دكلدر * زيرا بوتقديرجه
بكا خصومت اجايچون اولوب ممدوح ايچون اولماسق لازم كلور *
ومحتبط ضارع اوزرينه معطوفدر * محتبط شول كمسه دركه احسان
ايچون وسيله سز سكا كله وسؤلنى ناسدن كيرليه زيرا فى الاصل
اهل ثروت ايدى سؤال ابتلاسى مالنى مهلكات اهلاك ايتديكى
اجلدندر * سلطان العارفين شارح ملا جامى قدس سره السامى
حضرتلرى محتبط من غيروسيلة سائله ديرلر ديو جامع ومانع تعريف
بيوردقلرى * واطولده فاضل محقق تحقيق بودركه ضارع الله مراد
يزيدك وفاتندن صكره ذليل اولاندر * ومحتبط ايله مراد وفاتندن صكره
سؤاله مبتلا اولاندر * وبونى ايبك مضارع اولوب استقباله دلالت
ايتمسى دخى تأييد ايدر * زيرا حياتنده خصومات ومهلكاتى دافع
وبونلرحياتنده اصلا واقع دكل ايدى * وبركمسه نك مالى هلاك اولماز
ايدى * حتى خصومت ايله بركمسه ذليل اوله * خفى اوليه كه بواحتمالده
يزيد ناسى ظلمدن حمايه ايدردىو كمال مدح واردر * تطيح اطاحه دن
مأخوذدر اطاحه اذهاب واهلاك معناسنه در * طوايح على غير
القياس مطيحه نك جمعيدر * اواقع ملقحه نك جمعى اولديغى كبى *
طوحته الطوايح واطاحته الطوايح دينلور * طوحته المطوحات
واطاحته المطيحات دينلمز * مما محتبط كلمه سنه متعلقدر وما مصدريه در *
بوتقديرجه معنا ديمك اولوركه * بغيروسيلة سؤال ايدن يزيده اغلر
اول سائلك مالنى مهلكات هلاك ايتديكى اجلدن * زيرا يزيد سائله
بغيروسيلة اعطا ايدر * يا خود يبك يه متعلقدر * يعنى منايا يزيدى
اهلاكى اجتدن سائلر بكا ايدر * وتطيح ايكى تقديره كوره ده ماضى

معناسنه اولور * زيرا سائلك بكاسى مهلكات مالنى اذهابدن صكره *
ومنايا يزيدى اهلاكدن صكره اولمغله تطبيع ماضى معناسنه اولور *
اما مضارع حال ايچوندر * پس مضارعدن ماضيه عدولنك
نكته‌سى بو امر هائلك صورتنى استحضار ايچوندر (معناى بيت)
يزيدبن نهشل اغلنسون كويا اكا اغليان كدر دينلدكده ضار عدر
ديدى يعنى ذليل در * وذليل اولان وخصمايه مقاومت ومقابله دن عاجز
اولان كمسه يزيده اغلر * يزيد اذلاء وعجزه وضعفايه ملجاء وظهيرومعين
ايدى * وذليل اولان انكله خصماسينك كندويه اولان خصومتى دفع
ايدرايدى * ونوائب زمان وحوادث مهلكه مالنى اذهاب ايدن فقير
وسائل اولان دخى يزيده اغلر * زيرا يزيدانى دخى اموال ايله اغنا ايدردى
(قالديكه * فعلك حذف اولنديغى موضع دردتدر بر نفيك جوابنده
بر استفهامك جوابنده بر اذا وان شرطيتين دنصكره (اذا السماء
انشقت * وان احد من المشركين استجارك) آيت كريمه لرنده
اولديغى كبى بر محذوفى مستلزم اولان فعلدن صكره بو بيتده اولديغى
كبى اوچنجى ده حذف واجب در ماعداده جائزدر * كذلك فاعل
دخى مواضع اربعه ده حذف اولنور * نته كه بومذكوراتى بعض
افاضل نظما بيان ايدوب

﴿ عند النيابة مصدر وتعجب * ومفرغ ينقاس حذف الفاعل ﴾
﴿ والفعل بعد اذا وان مستلزم * وجواب نفى اوجواب السائل ﴾

بيوردى تفصيلى علامهٔ دسوقيدن طلب اولنه

﴿ الشاهد الثامن ﴾

﴿ ولوانما اسعى لادنى معيشة * كفانى ولم اطلب قليل من المال ﴾
﴿ ولكنما اسعى لمجد مؤثل * وقد يدرك المجد المؤثل امثالى ﴾

بو بيتلر بحر طويلك ضرب اولندندر (تقطيعى) (ولوان) فعولن
(نماا سعى) مفاعيلن (لادنى) فعولن (معيشتن) مفاعلن مقبوضه در
(كفانى) فعولن (ولم اطلب) مفاعيلن (قليلن) فعولن (من المالى)

(مفاعيلن)

مفاعیلن سالمدر (ولکن) فعولن (نماسعی) مفاعیلن (لمجدن)
فعولن (مؤثثلی) مفاعلن مقبوضه در (وقدید) فعولن (رك المجدل)
مفاعیلن (مؤثث) فعول مقبوض (لامثالی) مفاعیلن (قائلی امرئ
القیسدر * وامرئ القیس ابن حجر بن الحارث الکندی نك علمیدر *
شاعر جاهلیدرکه * حقندهٔ حبیب رب العالمین صلی الله علیه و سلم
(امرئ القیس قائد الشعرآء الی النار لانه اول من احکم قوافیها)
بیورمشدر کما فی جامع الصغیر * اولا قصائدی ثبت ایدن امرئ
القیسدر * ولوانماده واو ابتدائیه لو حرف شرطدر فعلی محذوفدر
وبو فعل محذوفی انماده اولان ان تفسیر ایدر * زیرا حروف مشبهه
بالفعلدن اولوب ثبوت اوزره دلالت اتدیکیچون مفسر مجراسنه جاری
اولدی تقدیر لوثبت دیمکدر * فاضل عصام دیرکه (ولوانهم صبروا)
آیهٔ کریمه‌سی لوثبت انهم صبروا تقدیرنده اولوب ثبت حذف اولندی
ان ثبت بی مفسر اولدی انتهی * سیوطی اتقاننده دیرکه لوفعله مختصدر
(قل لوانتم تملکون) نظم جلیلی فعل تقدیریله در * زمخشری
دیرکه لودن صکره ان واقع اولورسه خبری فعل اولمق واجبدر تاکه
فعل محذوفدن عوض اولسون لکن ابن حاجب علیه رحمة الواهب
(ولوان مافی الارض) آیهٔ جلیله سیله استدلال ایدوب زمخشری بی
رد ایلدی تفصیلی اتقانده مذکور در * ان مفتوحه حروف مشبهه
بالفعلدندر عملی ملغی در * ماکافة در یعنی انك عملنه مانعدر *
اسعی مضارع متکلم وحده در * فاعلی تختنده انادر اسعی مع فاعله
انك صله‌سی وصله تأویل مفرددده مؤل اعرابدن محلامرفوع محذوف
اولان ثبتك فاعلیدر * لادنی ده لام اسعی یه متعلقدر معیشة مضاف
الیهدر * معیشة مصدر واسم اولور * کندوسیله دیریلوب کنله جك
شیئه دینور مطعومات ومشروبات دن که مایه الحیاة اولان نسنه دن
عبارتدر * کذلك مدار تعیش اولان شیئه دینور * کفانی ده کفی فعل
ماضیدر * ونون نون وقایه در * یاء متکلم محلا منصوب کفی نك
مفعولیدر * قلیل فاعلیدر فعل ایله فاعل بینی ضرورة فصل اولنمشدر

* ولم طب ده واو عاطفه در لم طاب تجد مطابق بلید یه متکلم وحده در (مفعولی محذوفدر که تقدیر ولم اطاب المجد والعز دیکدر (من المال ده من بیانیه در و یو من المال ظرف مستقر اولوب محلا مرفوع قایل نك صفتیدر * ولکنماده واو ابتدائیه یاخود اعتراضیه در لکن حروف مشبهه بالفعلدندر ما کافه در * واو انماده ولکنماده اولان مالر مصدریه یاخود موصول اولق احتمالری دخی واردر لمجد اسعی یه متعلقدر * مجد نیل الشرف والکرم یعنی برآدم شان وشرف و کرم وجلالت نائل اولمغه دینور بوندن اسم فاعلدر اولوقله تعبیر اولنور * مؤثل محدث صفتیدر * مؤثل تأثیلدن اسم مفعولدر مایه لنوب برکتلو اولان مالدینور * وملکی اولولغدرمق معناسنه کلور * وتأثیل برآدمك مالی کثرت بولمق معناسنه ده کلور * یقال اثل ملکه اذا عظمه کذا فی ترجمة القاموس شارح اولك مؤثلی مؤصل معناسنه آلوب ملکی ایلغین اغاجنه تشبیه یله یعنی مجزیه ذهابی محض تکلفدر * وقد یدرلده اولان واو حالیه وقد تحقیق ایچوندر * یدرك ادراکدن فعل مضارعدر * ادراك ایریشمك ویتشمك ودرجهٔ کمالنی بولمق معناسنه در المجد نصبله یدرك نك مفعولی المؤثل المجدنك صفتیدر * امثالی تقدیرا مرفوع یدرلنك فاعلیدر * جمله سی محلا منصوب اسعی نك فاعلندن حالدر (محل استشهاد) براسم ظاهره ایکی عامل توجه ایدوب عمله تنازع ایدرلرسه * یعنی اول اسمك ایکیسیده کندولرینه فاعل اولمسنی اقضا ایدرلرسه * یاخود ایکیسیده مفعول اولمسنی اقضا ایدرلرسه * یاخود عاملك بری فاعل اولمسنی وعامل دیکر مفعول اولمسنی وبالعکس اقضا ایدرلرسه * امدی بصریون عامل اولك اعمالنك جوازیله برابر عامل ثانینك اعمالنی اختیار ایلدیلر عامل ثانی معموله قریب اولدیغی ایچون * کوفیون عامل ثانینك اعمالنك جوازیله برابر عامل اولك اعمالنی اختیار ایلدیلر * اول سابق اولوب واضمار قبل الذکر لازم کلمسون ایچون * کوفیون اولك اعمالنی اشبو یتله استدلال ایدوب دیدیلرکه (کفانی ولم اطلب قلیل) ده ایکی فعل یعنی کفانی ایله

ولم اطلب قليل نه توجه ايدوب اول قليل لفظنك فاعليت اوزره رفعنى وثانى مفعوليه اوزرينه نصبنى اقضى ايلدى * امرأ القيس دخى فصيح شعرادن ايكن اولك عملنى اختيار ايدوب قليلا نى مرفوع قلدى * اكر اولك اعمالى اولى اوميدى نصبله ثانيه مفعول قلاردى * لكن مصنف تقديمندن دخى فهم اولنديغى وجه اوزره بصريونك مذهبنى اختيار ايدوب وانلرطرفندن كوفيونه جواب ويروب امرأ القيسك بو قولى باب تنازعدن دكلدر معنى نك فسادندن ايجون ديدى * فساد معنى جامى حضرتلرينك بيان ايتديكيدر * و بو مقامده استشهادك قوتنه تنبيها مصنف شاعرك اسمنى تصريح ايلدى (معناى بيت) اكرم بنم سعيم ماكولات ومشروباتدن ادنى معيشة ايچون اوليدى ازمال بكا كفايت ايدوب مجدوشرف استمزدم * ولكن بنم سعيم نيل الشرف والكرم اولوب شان وشرف وجلالته نائل اولدق * و ملكى مى اولولندرمق ايچوندر * حالبوكه ابناء ملوك واشراف قومدن بنم امثالم اولانلر بو مجد شرفه نائل اولديلر

﴿ الشاهد التاسع ﴾

﴿ فخير نحن عند الناس منكم * اذ الداعى المثوب قال يالا ﴾

بو بيت بحر وافرك عروض اولى وضرب اوندندر) تقطيعى (فخير نح) مفاعيلن معصوب (ند الناس) مفاعيلن معصوب (منكم) فعولن مقطوفدر (اذ الداعل) مفاعيلن معصوب (مثوب قا) مفاعلن معصوب مقبوض (لياللا) فعولن مقطوفدر * قائلى معلوم دكلدر * عبد القادر البغدادى شرح شواهد رضى ده ديركه السنه دده دوران ايدوب كندوسيله استشهاد اولنان اشعاردن انلى بينك قائلى معلوم اولدى ولكن كندوسيله استشهاد اولنور * انتهى تخيرده فاجوابيه خير مبتدادر * خير اسم تفضيل اولمغله نحن خير مقامنده قائم فاعليدر اكر خير خبر مقدم اولوب نحن مبتداء مؤخر اولسه اسم تفضيل ايله معمولى اولان منكم بينى اجنبى ايله فصل لازم

كلور * مبتدا ايله خبر هر نقدر متلازمين ايسه ده لكن بينلرنده فاعل كبي لفظا ومعنى جزئية اولمديغندن اجنبي اولديلر * اما فاعل عاملندن جزء اولديغيچون اجنبي دكلدر * پس خير مبتدا نحن خبر مسادينه ساد فاعل اولديغي تعين ايلدي (محل استشهاد) بودركه مبتدانك قسم ثانيسي حرف نفي وحرف استفهامدن نصكره واقع اولوب ظاهر بني رفع ايدن صفت اوللي * امام اخفش بو بيتله استدلال ايدوب صفتيك حرف نفي واستفهامسز مبتدا وقوعني استحسان ايلدي * وامام سيبويه مع قبح تجويز ايلدي فاضل عصام ديركه اسم تفضيلك فاعل ظاهر نده على انحق كحل مسئله سنه مخصوصدر بوتقديرجه نحن مبتداء مؤخر خبر مقدم خبر اولمسي ومنكم محذوف اولان منكم لفظني مفسر اولديغي تعين ايتدي تقدير فخير منكم عند الناس ديمكدر انتهى * بونكله جمهور طرفندن اخفشه وسيبويهه جواب ويريلور * هر نقدر بعض يلر فاضل عصامه جواب ويرمك صددنده اولديلر ايسه ده * برسؤال ايراد اولنورسه كه شاعرك اشبو (اواضرب منا بالسيوف القوانسا) قولنده اضرب اسم تفضيل اولوب قوانسا انك مفعوليدر ومفعولية اوزره منصوبدر اسم تفضيل فضله اولان مفعولنده عمل انمشدر * بوتقديرجه عمده ومحتاج اليه اولان فاعلنده عمل ايده جكي اولي بالطريقدر * بوسؤله ايكي كونه جواب ويريلور ١ قوانسا اسم تفضيل ايله منصوب اولميوب فعل مقدر ايله منصوب درزيرا اسم تفضيل مفعولي نصب ايدن فعل اوزره دلالت ايدر (هو اعلم من يضل عن سبيله) ايةكريمه سنده اعلم من كل احد يعلم من يضل دينك تقديرنده در * بوشعرده تقدير او اضرب منا بالسيوف نضرب قوانسا ديمكدر * قوانس جوهر وزننده اولان قونسك جمعيدر * قونس باشيك يوقريسه سنه دينور اضرب اوزرينه دلالت ايلديكيچون نضرب حذف اولندي * ٢ بو عمل ضرورات شعريه ايچوندر سعة جائز اولميان ضرورة جائزدر كذا في الاصفهندي اذالداعي ده اذا شرطيه در * اذاء شرطيه جمله فعليه اوزرينه دخوله مختصدر * تقدير مصراع * اذا قال المثوب قال

یالادر* ایکنجی قال محذوفی مفسردر زیرا اذانك فعلی کاه ظاهر اولور
(اذاجاء نصر الله) نظم جلیلنده اولدیغی کبی وکاه مقدر اولور
(اذاالسماء انشقت) ایة کریمه سنده اولدیغی کبی مصراع بو قبیلدندر
(و بواذانك جزاسی جملهٔ فعلیه اولور (فاذاجاء امر الله قضی بالحق)
قول کریمنده اولدیغی کبی یاخود فایه مقارن جملهٔ اسمیه اولور
(فاذانقر فی الناقور فذلك یومئذ یوم عسیر) آیة جلیله سنده اولدیغی
کبی مصراع اولده اولان فا بو قبیلدندرنته که اتقانده تفصیلی ذکر
اولنور * مصراع ثانی ده واقع اولان اذانك جزاسی مصراع اولدر که
ضرورة تقدیم اولندی * وفایه مقارن جملهٔ اسمیه اولدی * الداعی
تقدیرا مرفوع فعل مقدرك فاعلیدر * المثوب الداعینك صفتیدر
مثوب اسم مفعول در * اجروجزاوعملی مقابلنده پاداش ویریلان آدمه
دینور * یالاده یاحرف ندادر لام لام جارهٔ استغاثه در * یالله خلط
اولنوب کلمهٔ واحده حکمنده قلنمغله اصواتك حکایه اولندیغی کبی
حکایه اولندی * مجموعی استغاثه اشعار ایدر * ابوذید دیرکه یالا
دیمکدن مراد یالفلان ویالنی فلان دیمکدر * یاء ندانك مابعدی
حذف اولندی نتدکه (آلاتفعلون) دیه جك یرده الاتا (والافافعلوا)
دیه جك یرده الافادیلدیکی کبی انتهی (معنای بیت) کندویه احسان
واجرا عطا اولنان داعی ندا واستغاثه ایدوب یالفلان دیو استمداد
ایلدکده اکا امداد واحسان اتمکده ناس عندنده بزسیزدن دهاز یاده
خیراو ومرغوبزیعنی بزاستغاثه ایدهنه اغاثه واستمداد ایدهنه امداد
واسترحام ایدهنه شفقت ایدهربز * وقالدیکه خیر ایکی نوع اوزره در
بری خیر مطلقدرکه فی کل حال وعند کل احد مرغوب ومحبوب
اولاندر جنت کبی کذالك شر دخی بو کونه در جهنم کبی ثانی خیر
مقیدرکه برآدم عندنده خیر اولان آخر عندنده شر اولور مال کثیر کبی
وبخیر کلمه سی ایکی کونه استعمال اولنور بری اسم اولور نته که ذکر
اولندی * ثانی وصف اولوب افعل تفضیل ایله مقدر اولور یقال هذا
خیر منه ای بفضله یعنی تقدیره افعل منه واسم فاعل معناسنه مستعمل

اولور كه تفضيل مراد اولنماز نحو (الصلوة خير من النوم) اى هى ذات خير وفضل يعنى جامعة لذلك * وهمزه نك حذفى واثباتى لغاته مينيدر كه بنوعامر لغتنده همزه ايله مستعملدر * وكثير النفع آدمه دينور پس بومعنايه خير مشددن محفف اولور * ميت وميت كبى (اللهم اجعل عاقبة امور ناخير اولا تلحق بنا شرا بحرمة * محمد خير خلق الله كلهم)

﴿ الشاهد العاشر ﴾

﴿ واما الوداد فى القلوب فراسخ * وان كان مابين الجسوم فراسخ ﴾
﴿ فوالله مافارقتكم قاليا لكم * ولكن مايقضى فسوف يكون ﴾

بوابكى بيت بحرطويلدن اولوب بيت اول ضرب ثانى مقبوضدن وبيت ثانى ضرب ثالث مخدوفندن تقطيعى (واما) فعولن (وداد فل) مفاعلن مقبوض (قلوب) فعول مقبوض (فراسخن) مفاعلن مقبوضه در (وان كا) فعولن (نمابينل) مفاعيلن (جسوم) فعول مقبوض (فراسخن) مفاعلن مقبوض در (فواللا) فعولن (هما فارق) مفاعيلن (تكم قا) فعولن (ليالكم) مفاعلن مقبوضه (ولكن) فعولن (نمايقضا) مفاعيلن (فسوف) فعول مقبوض (يكونو) فعولن محذوفدر قائلى نامعلومدر * اما شرطيه در * وداد واوك حركات ثلثه سيله حب ومحبت مناسبتنه در * الف لامى مضاف اليهدن عوض اولوب واما ودادكم ياخود واما ودادنا ذيمك اولور * فى القلوب فراسخ نه متعلقدر قلوب قلبك جمعى اولوب بودخى كذالك فى قلوبنا ديمكدر * فراسخ ده فاجوابيه در * مبتدا اما ايله مصدر اولديغى ايچون خبرينه فادا خل اولمشدر * راسخ قعود وزننده اولان رسوخدن اسم فاعل اولوب ثابت معناسنه در * وان كان ده ان وصيله وكان وجد معناسنه در * بين الجسوم ده بين ظرف مبهم اولوب ايكى يه وزياده يه اضافتله معناسى متبين اولور * جسوم جسمك جمعيدر جسم كسر جيم ايله انسانك بدن واعضا لرينك مجموعنه دينور كه تركيده كوده تعبير اولنور * ماء موصول مبتدا فراسخ

انك خبر يدر * جمله‌سى كان‌نك يافاعلى ياخود اسميدر * كان‌نك
مفعولى ياخود خبرى محذوفدر * تقدير كائنادمكدر * فراسخ
فرسخك جمعى اولوب فرسخ اون ايكيبيك خطوه مسافه‌يه دينور *
بوراده فراسخ بينلرنده اولان كمال بعددن كنايه در * فوالله ده فاكلام
مر قومده ترتيب ايچوندر * واوحرف قسم اولوب لفظهٔ جلال مقسم
به در مافارقتكم قسمك جوابيدر * زيرا قسمك جوابنده اوج حرفدن
برى واقع اولور * اولكى ان مكسوره در كه (والعصران الانسان)
آية كريمه‌سنده اولديغى كبى * ايكنجى لام ابتدادر كه (لقدخلقنا
الانسان) آية كريمه‌سنده اولديغى كبى اوچنجى ماء نافيه در كه
(والضحى) قول شريفينك جوابنده (ماودعك) واقع اولديغى
كبى * فارقت فعل ماضى اولوب كم ضميرى انك مفعوليدر * قالياقلى
يفلى دن اسم فاعل اولوب فارقتنك فاعلندن حالدر * قلاء برنسنه يه
هركز حوشلنميوب وسومديكندن ناشى بغض وتنفر ايلك معناسنه در *
لكم ده لام قاليانه متعلقدر * كم ضمرى قاليانك مفعوليدر * ولكن
حروف مشبهه بالفعلدندر * ما موصول لكن نك اسميدر * شرط
معناسنى متضمندر * يقضى مجهول بنيه‌سيله مضارع اولوب نائب
فاعلى مايه راجع در * جمله‌سى مانك صله سيدر * سوف بومقامده
وقوع وثبوت معناسنى تحقيق ايچوندر * يكون يوجد معناسنه در *
فسوف يكون لكن نك خبريدر (محل استشهاد) شرط معناسنى
متضمن اولان مبتدا اوزرينه نواسخ المبتداء والخبردن لكن داخل
اولسه ينه اول مبتدانك خبرينه فانك دخولنى منع اتمز * نته كه
ان مكسوره وان مفتوحه منع اتمكلرى كبى * بلكه بونواسخ ثلثه
اوزرينه داخل اولان مبتداء شرط معناسنى متضمن اولورسه
خبرينه فانك دخولى جائز اولور * ان مكسوره‌نك مثالى (قل ان الموت
الذى تفرون منه فانه ملاقيكم) قول شريفنده اولديغى كبى *
مفتوحه‌نك مثالى (واعلموا انما غنمتم من شئ فان الله خمسه) نظم جليلنده
اولديغى كبى * لكن نك مثالى اشبو بيتده اولديغى كبى (معناى بيتين)

اما سیزلر شبه کز یزم قلبلریمزده ثابدر * هرنقدر جسملریمز راسنده مسافهٔ بعیده وارایسه ده امدی تحقیق بن سیزی سیزه مغض اولدیغیم حالده ترك اتمدم لکن عند الله تقدیر اولنان ابته قضا اولنور

﴿ لشاهد الحادی عشر ﴾

﴿ واولا خشیة الرحمن عندی * جعلت الناس کلهم عبیدی ﴾
﴿ ولولا الشعر بالعلماء یزدی * لکنت الیوم اشعر من ابیدی ﴾

بو بیتلر بحر وافرك عروض اولی وضرب اول مقطوفیندندر (تقطیعی) (ولولا خش) مفاعیلن معصوب (یة الرحما) مفاعیلن معصوب (نعندی) فعولن مقطوفه در (جعلتنا) مفاعیلن معصوب (سکلهم) مفاعلر معصوب ومقبوض (عبیدی) فعولن مقطوفدر (واولشعر) مفاعیلن معصوب (ربا العلما) مفاعلتن (یزدی) فعولن مقطوفه در (لکنتلیو) مفاعیلن معصوب (ماشعر من) مفاعلتن (لبیدی) فعولن مقطوفدر * قائلی امام شافعی رحمه الله حضرتلریدر * واولاده لولا امتناعیه در * یعنی شیئك وجودی غیرك امتناعی ایچوندر * لولای امتناعیه جملهٔ اسمیه اوزرینه داخل اولور * وبو لولانك جوابی اکر مثبت اولورسه لامه مقارن فعل اولور (ذلولا انه کان من المسبحین للبث) ایه کریمه سنده اولدیغی کبی * واکر منفی اولورسه لامدن مجرد فعل اولور (واولا فضل الله علیکم ما ذکی منکم من احد ابدا) نظم جلیلنده اولولدیغی کبی * کذا فی الاتقان * مصراع اولده واقع اولان لولانك جوابی اولان جعلت دن ضرورة شعردن ایچون لام حذف اولنمشدر * اما مصراع ثانی ده اولان لولانك جوابی لامه مقارن فعل اولمشدر که لکنت در * خشیة خانك فتحیله قورمق معناسنه در * الرحمن مضاف الیهدر * عندی ظرف مستقر خبردر * جعلت الناس ده جعل کلمه سی اصل معناده عموم افعاله موضوعدر فعل وضع کبی * وقرأن کریمده اون اوچ وجه اوزره مستعملدر * اول وجوه یونلردر ۱ برایشی ایشلمکه یونلوب باشلمق طفق اخذ انشاء اقبا معناسنه در ۲ خلق معناسنه در ۳ قوا و ارسال معناسنه در

٤ تهیه وتسویه معناسنه دره تقدیر معناسنه در ٦ تبدیل معناسنه در٧
ادخال الشیٔ فی الشیٔ معناسنه در ٨ برنسنه بی قلبه الهام والقا
معناسنه در ٩ اعتقاد معناسنه در ١٠ تسمیه معناسنه در ١١ ایجاد
وتکوین معناسنه در ١٢ برنسنه بی برصفت وحالتدن آخر صفته
وحالتده ویندرمك معناسنه در که تصییر مرادفیدر بوندن لسانمزده
قلمق ایله تعبیر اولنور * بو بیتده اولان جعل بومعنایه در ١٣ برنسنه
اوزره حکم ایلمك معناسندر بونك تفصیلی ومثاللری ترجمهٔ قاموس ده
مذکوردر * الناس جعلتنك مفعولیدر * کلهم الناسنك تأکید
معنویسی در * عبیدی جعلت نك مفعول ثانیسیدر * جعلت مع فاعله
اعرابدن محلی اولیوب لولانك جوابیدر * عبید عبدك جمعیدر *
وعبد برقاچ کونه در * بری بحکم الشرع عبددر که بیع واشترانسی
صحیح اولان انساندر * ثانی عبد بالایجاددر که حق تعالی یه
مخصوصدر * ثالث عبد بالعباده والخدمتدر * وبو ایکی کونه در *
بری عبد الله علی الاخلاص در * ثانی عبد الدنیا واعراضهادر *
مؤلف قاموس عبد لفظنك جمعی اون درت و بری دخی جمع الجمع
اولمق اوزره ثبت ایلمشدر * وابن مالك ایکی بیتده اون اولق اوزره
نظم ایدوب وسیوطی طقوزدخی استدراکله اشبو منظومه سنده بیان
ایلمشدر * جموع لعبد لابن مالك نظمها * وزدت علیها امثلها فاستفد وجد
* عباد عبید جمع عبد واعبد * اعابد معبوداء معبدة عبد * کذلك
عبدان وعبدان اثبتا * کذالك العبدی وامددان شئت ان تمد * وقد زید
عباد عبود عبدة * وخفف بفتح والعبدان ان تشد * واعبدة عبدون
تمت بعدها * عبیدون معبودی بقصر فخذ تسد * ولولا الشعر ده اولا
امتناعیه در الشعر مبتدادر * شعر شینك کسر یله کلام منظوم وقول
موزونده غالب استعمال اولمشدر * جمعی اشعار کاور * شعرك مأخذنده
اعمال ذهن وفطانت معتبر اولوب اولدخی قصدك اثری اولمغله تفاوتی
آیات واحادیث موزونه یه شعر اطلاق اولنماز * نته که متقدمدن کتابده
جامع ومانع تعریفله بیان اولندی * وبو شعردن مراد کنذوسنده

نم اولان یاخود حکم قرآنه مخالف اولان شعردر * یوقسه مطلقا کلام موزون دکلدر * نته که علماء ابرار علم کلامدن اما لی ونونیه وعلم منطقدن منظومه وعلم تجویددن جزری وحضرت نبویه‌نك اوصاف جمیله سنی حاوی وبونلره مماثل نیجه قصائد کثیرالفوائد انشاد ایلمشلردر * حتی بویله امام شافعی رحمه‌الله‌ك دردیو روایت اولندی * حالبوکه شعردر بالعلماء مؤخر یزری یه متعلقدر ضرورة تقدیم اولندی * یزری ازاءدن فعل مضارعدر ازراء برکسیه عیب وعتاب ایلمك معناسنه‌در * وعلمادن مراد حقنده اشبو (انما یخشی الله من عباده العلماء) آیهٔ کریمه‌سی و (علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل) حدیث شریفی وارد اولان علما در * لکنت‌ده لام لولانك جوابیدر * کنت ماضی متکلم بنیه‌سیله‌در * الیوم لکنت نك مفعول فیهیدر * اشعر لکنتنك خبریدر لکنت اسم وخبریله اعرابدن محلی اولیوب لولانك جوابیدر لبید امیروزننده اسماء رجالدندر * لبیدبن ربیعه شاعرمشهوردرکه اشبو (الاکل شیء ماخلا الله باطل * وکل نعیم لامحالة زائل) بیتنك قائلیدر (محل اشتهاد) بودرکه قرینه‌نك قیامی عندنده خبر موضعنه خبرك غیریسی التزام اولنان ترکیبده خبر وجوبا حذف اولنور * بودخی درت بابده جاری اولوب اولکیسی لولادن صکره واقع اولان مبتدانك خبریدر * لولا زید لکان کذا * ده اولدیغی مثللو لولازید موجود لکان کذا دیمك تقدیرنده‌در * امدی خبراولان موجود حذف اولنوب محذوف موضعنه لولانك جوابی التزام اولندی * وبوحذف اکر خبر عام اولورسه واجبدر * اما خبر خاص اولورسه جائزدر * بوایکی بیننده اولان عندی و یزری کلمه‌لری کبی (معنای بینین) حق سبحانه وتعالی‌نك خوف وخشیتی بنم عندمده اولمیدی ناسك کلیسنی بن کندیمه عبد قلاردم دخی ذم وهجوی مشعراولان شعر تألیفی علمایه عیب ایراث ایدر اولمیدی بن زمانمده لبیددن زیاده شعر انشاد وتألیف ایدردم لکن شعرله مشغول اولمدم

﴿ الشاهد الثانى عشر ﴾

﴿ من صد عن نيرانها * فانا ابن قيس لابراح ﴾

بو بيت بحر كامل عروض ثالثه مجزوء سينك ضرب ثانى مجزو
ومرفلنه اضمار علتى عارض اولان ابياتدندر * تقطيعى (من صددعن)
مستفعلن مضمر (نيرانها) مستفعلن مجزوء ومضمره در (فانبن قى)
متفاعلن (سن لابراح) مستفعلان مجزوو مضمر ومرفلدر * قائلى سعد
بن مالكدر كه قصيدهٔ طويله سنده ديمشدر * من شرطيه در * صد
صدوددن ماضى اولوب فاعل مستكنى منه راجعدر * صدود
برنسنه دن يوز چويروب اعراض ايلك معناسنه در * نيران نارك جمعيدر *
ضمير بيت اولده اولان حربه راجعدر كه حرب مؤنث سماعيدر *
حربك نارندن مراد تشبيه طريقيله شدائد وآلامدر * فانا بن قيسده
فا جزائيه انا مبتدا در * ابن قيس خبريدر * جمله سى جزائيه در *
لابراح ده اولان لاليس يه مشابه اولان لادر * براح رفعله اسميدر * خبرى
محذوفدر كه لابراح لى تقديرنده در * براح زوال معناسنه در * خفى
اوليه كه * لاحرفى جواب محلنده وغيرى محل انكارده ايراد اولنوب
يوقدرودكلدر معنالرينه اولور * وبولابش وجه اوزره استعمال
اولنور * ١ ان مكسوره نك عملى كبى عمل ايدر ٢ ليس كلمه سنك عملى كبى
عمل ايدر ولاكلمه سى همان نكره لرده استعمال اولنور * ٣ عاطفه اولور
٤ برفعلك تركيبنى طلب ايچون اولور كه ناهيه دينور ٥ زائد ماولور
بو مقامده ليس يه مشابه اولان لا اولوب نفى جنس ايچون اولمق جائزدكلدر
زيرا نفى جنس ايچون اولدى مابعدى تكرار ايتمدكچه رفع جائز اولمزدى حالبوكه
مابعدى تكرار ايتميوب رفع دخى جائز اولدى رفع جائز اولديغنه قرينه
بو بيتدن اول اولان ابياتك قافيه لريدركه بو بيتدن اول اشبو (يابوس
للحرب التى وضعت اراهط فاستراحوا) بيتيدر پس معلوم اولديكه لابراح
دخى مرفوعدر (محل استشهاد) بودركه ما ايله لاليس نك عملى كبى
عمل ايدوب لكن لانك عملى مانك عملنه نسبتله شاذ وقليلدر * زيرا
ليس نفى حال ولانفى مطلق ايچون اولمغله مشابهة نقصان اولديغندن

لانك عملى مور دسماعه قصر اولندى نته كه بويندة اولديعى كبى
* مابونك خلافنه ملا بسدر كه مالبس كبى نفى حال ايچوندر *
(معناى بيت) اول حربك شدائد وآلامندن كم اعراض ونكول ايدرسه
آنسون امدى بن شجاعتله معروف اولان ابن قسيم بنم ايچون
﴿ اول شدائد والامدن اعراض ونكول وزوال يوقدر

﴿ الشاهد الثالث عشر ﴾

﴿ من اجلك يا التى نمت قلبى * وانت بخيلة بالوصل عنى ﴾
بوبيت بحر مجتثدن اولوب ضرورة اصلى اوزره كلمتدر (تقطيعى
(من اجلك) مستفعل مكفوف (يالتى تى) فاعلاتن (نمت قلبى)
فاعلاتن (وانت ب) مفاعلن مكفوف مخبون (خيلتن بل)
فاعلاتن (وصل عنى) فاعلاتن * قائلى معلوم دكلدر * من اجلك ده
اولان من محذوف اولان هلكت فعلنه متعلقدر * ياخود التحمل فعلنه
متعلقدر * اجلك كاف خطابك كسر يله در كه مؤنثه خطابدر
يالتى ده اولان يا حرف ندا اولوب منادى محذوفدر كه تقدير يامحبوبة
ويا سلمى ديمكدر * محبوبه نك اسمى ناسدن اخمايچون ذكر ابتدى *
التى اسم موصول در تيت ماضى مفرد مؤنث مخاطبه در * مع فاعله
التى نك صله سيدر * اسم موصول صله سيله منادى محذوفك خبريدر
* وبو تيت تاء اولى فوقانيه نك فتحى وياء تحتانيه نك تشديدى
وميمك سكونى وتاء ثانيه نك كسر يله فرحت وزننده اولوب قلبى ذليلا
وكندوكه منقاد ايلدك وقلبى جذب ايدوب كندوكه ميل اتدردك
معناسنه در * قلبى تيت نك مفعولايدر * فاضل عصام ديركه صله دن
موصوله عائد اولان ضميرده اصل اولان ضمير غائب در زيرا ظواهر
ناسرها غائبلردر * وبعض كره ضمير غائبدن ضمير خطابه ياخود ضمير
تكلمه عدول اولنور اكثر موصول ياخود موصولك موصوفى
مخاطبدن ياخود متكلمدن خبرواقع اولورسه بورادة التى مخاطبه اولان
محبوبه ويا سلمى دن خبرواقع اولغله تيت ده اولان تاء خطاب موصوله
عائد اولدى (تفصيل شرح ابيات تنايج الافكاردة انا الذى سمتنى

بيتنك شرحنده ذكر اولندى) وانت بخيلة ده اولان واوحالبه در * انت مبتدادر * بخيلة خبرى اولوب جمله‌سى بيت‌نك فاعلندن حالدر * بالوصل بخيلة نه متعلقدر * بخيل اميروزننده جبلى ناكسه دينور مؤنثى بخيلة كلور سفينة وزننده * عنى ده اولان عن الى معناسنه در تقدير بالوصل الى ديمكدر * وصل اصل وزننده عاشق معشوقنه قاوشمق معناسنه در (محل استشهاد) بودر كه معرف باللام اولانك اوزرينه حرف ندانك دخولى (ياالله) لفظنه مخصوصدر * زيرا لفظهٔ جلالده اولان الف لام همزهٔ محذوفه دن عوض در * اما بو بيتده اولان التى‌نك الف لامى هرنقدر كلمه‌يه لازم ايسه ده برشيدن عوض اولميوب اوزرينه قاعدهٔ نحو جريان اتمديكندن بو بيته شاذدر ديو حكم اولندى ياخود جواب بووجهله دركه التى ده اولان الف لام زائده اولوب تعريف ايچون دكلدر * زيرا التى الف لامسيز دخى معرفه در * التى موصولاتدن اولمغله موصولاتك تعريفى دخى وضعى اولوب كسبى اولمديغندن بو التى‌نك تعريفى بحسب الوضع اولوب لامدن مستفاد دكلدر * لامسيز اولان من وماقبيلندندر (معناى بيت) اى بنم قلبمى كندويه جذب ايدوب ملايم قلان محبوبه سكاندا ايدرمكه بن سنك عشق ومحبتك ايچون هلاك اولدم ياخود سنك عشق ومحبتكك جورينه تحمل ايدر اولدم حالبوكه سن بنمله وصلتده بخل ايدرسك (وبالفارسية) من هلاك شدم ازجهت عشق توای آن كسى كه قلب مرا ملايم وجذب كردى وحالاتو بخيلى در وصل من

﴿ الشاهد الرابع عشر ﴾

﴿ فيا الغلامان اللذان فرا * اياكما ان تكسبانا شرا ﴾

بو بيت بحر رجزك عروض اولى سينك ضرب ثانى مقطوعندن اولوب عروضنه خبن وقطع علتى عارض اولان ابياتدندر * تقطيعى * (فياالغلا) مفاعلن مخبون (مان اللذا) مستفعلن (نفرا) فعولن مخبونه ومقطوعه در (ايا كما) مستفعلن (ان تكسا) مستفعلن (ناشرون) مفعولن مقطوعدر * قائلى معلوم اولميان

ابیات خمسیندندر * فیا الغلامان ده اولان یاحرف ندادر * الغلامان منادی در * منادی مفرد معرفه اولدیغیچون علی مایرفع به بناقلندی مایرفع به دن مراد تثنیه الفیدر * ومفرد دن مراد مضاف وشبه مضاف مقابلی اولان مفرددر * توسیط اولنان ایها اختصارا حذف اولندی تقدیر فیا ایها الغلامان دیمکدر * اللذان الذی نك تثنیه سیدر * و بوالذی کلمه شیکه ا کا اسم موصول دیرلر * معرفه یی جمله ایله توصیف ایلمکه وصلت اولق ایچون موضوعدر * زیرا جمله فی ذاتها نکره اولمغله معرفیه صفت وقوعی صحیح اولز * پس موصولك ذخولی له کسب تعریف ایلد کده توصیفی صحیح اولور * مؤنثنده التی دینورتته که بیت سابقده ذکر اولندی * مثلا جاءنی الذی قلته ترکیبی شول سنك سویلدیکك آدم بکا کلدی دیمکدر * فرامداوزننده ماضینك تثنه سیدزفاعلی الغلامان یه عائددر * فرامع فاعله الذان نك صله سیدر * اسم موصول مع صلته الغلامان نك صفتیدر * فرانك مفعولی محذوف اولوب منی در * یاخود شرا قرینه سیله من الخیردر * ایا کماده اولان ایاهمزه نك کسری و یانك تشدیدیله اسم مضمر که جمیع مضمرات متصلهٔ منصوبه ا کالاحق اولور * ضمیر مخاطبه متصل اولورسه سکا * وضمیر غائبه متصل اولورسه ا کا * وضمیر متکلمهٔ متصل اولورسه بکاویزه دیمك اولور * وبومقامده مخاطبك تثنیه سنه متصل اولمغله سیزه دیمکدر که غلامانه خطابدر و بومقامده تحذیر دخی واردر محذرمنه ان تکسبان شرادر احذراواخوف ایاکما دیمکدر * ان تکسباده اولان ان مصدریه دن جار قیاسا حذف اولنمشدر * تکسبا مضارعك تثنیه مذکر مخاطبیدر نصبه علامت تثنیه نونی ساقط اولدی * ناتکسبانك مفعول اولیدر * شرا مفعول ثانی سیدر * بعض نسخه لرده ان تکسبانی * و بعض نسخه لرده ان تکتبا * وبعض نسخه لرده * ایاکما ان تعقبانی شرا واقع اولمشدر و بزشرح شواهدرضینك تصحیح اتدیکی نسخه یی بالایه تحریر ایلدك (محل استشهاد) بودر که معرف باللام اولان الغلامان

اوزینه حرف ندا داخل اولوب وبوالف لام کلمه یه لازم اولیوب برشیدن عوض دخی اولمامغله بو بیته اشد شذوذایله حکم اولندی *
(معنای بیت) ای بندن فرار ایدن ایکی غلام سیزه ندا ایدرم وسیزی شرایش ایشلمکدن تحذیر وتخویف ایدرم * اگر سیز بندن فرار ایدرسکز قور قرمکه شرایشلرسیکز و بلایه کرفتار اولورسکز حالبوکه سیزه اولان ضرر وزیان بزه عائددر *

﴿ الشاهد الخامس عشر ﴾

﴿ یایتم یتم عدی لاابالکم * لایلقینکم فی سوءة عمر ﴾

بو بیت بحر بسیطك عروض اولی وضرب اول مخبونیندر * تقطیعی * (یایتم تی) مستفعلن (معدی) فعلن مخبون (ین لا این) مستفعلن (لکمو) فعلن مخبونه (لایلقین) مستفعلن (نکمو) فعلن مخبون * (فی سوءتن) مستفعلن (عمرو) فعلن مخبوندر * قائلی جریردر * یاحرف ندادر * یتم منادی اولوب مضاف الیهی حذف اولنمغین اضافتده اولدیغی حال اوزره باقی قالدی که اول حالت نصبدر * قرینه محذوف مثللویه مضاف اوله نك تکراریدر * تقدیر یتم عدی یتم عدی دیمکدر * و بومبرد مذهبیدر * اماسیبویه مذهبنه کوره یتم اول عدی مذکوره مضافدر * یتم ثانی تأکید اولوب مضاف ایله مضاف الیه بینی فاصلدر * یتم اولده ضم دخی جائزدر ظاهرده منادی مفرد معرفه اولدیغی ایچون (محل استشهاد) بودر که مفرد معرفه صورة تکرر ایدوب ثانی اضافتله مجرور اولان اسمی ولی ایلدیکی ترکیبده اولده ضم ونصب جائز اولوب ثانی ده انجق نصب جائز اولدیغی در * یتمدن مراد عمر بن لجانك قومی اولوب عدی انلرك اخوانیدر * عمر التیمی جریری هجواتمك مراداتدکده جریردخی عدی یه منسوب اولان بنی یتمه خطاب ایدوب دیرکه * یایتم عدی سیزك بابا کزیوقدر یعنی سیزك ناصریکزیوقدر * یاخود سز هجوه مستحق اولان اولادزناسیکز * عمر بن لجایی بنی هجواتمکه براقیه سیکز لایلقینکم آخرینه نون مشدده لاحق اولان نهی غائبدر * فاعلی عمردر

کم ضمیری مفعولی اولوب یتم عدیدن عبارتدر * فی سوءة لایلقینکمه متعلقدر * سوءة مکروه مناسنه در عمر ابن لجانك اسمیدر (معنای بیت) ای عدینك اخوانی اولان بنی یتم سیزك ناصریکز یوقدر * او یله ایسه عمر بن لجایی ترك ایدوب بن هجواتدیر میکز که سیزی مکروهه القا ایلسون

﴿ الشاهد السادس عشر ﴾

﴿ اطرق کرا اطرق کرا * ان النعامة فی القری ﴾

﴿ بغاثکم فی ارضنا * استنسری استنسری ﴾

بو ایکی بیت بحر کاملك عروض ثانیه سینك ضرب ثالثه اضمار علتی واقع اولان ابیات زخافاتندندر * تقطیعی (اطرق کرا) مستفعلن مضمر (اطرق کرا) مستفعلن مضمره (اننعا) مستفعلن مضمر (متفلقری) متفاعلن سالم (بغاثکم) مفاعلن عضل (فی ارضنا) مستفعلن مضمره (استنسری) مستفعلن مضمر (استنسری) مستفعلن مضمر در (قائلی) معلوم دکلدر * اطرق باب افعالدن صیغهٔ امر در ساکن اول دیمکدر اسکن معناسنه * فرائد الحرائدده اسکت معناسنه دردیمش * کرا اصلی کروان ایدی بوندن ایکی شاذ واردر * اولکیسی اسم جنسدن حرف ندانك حذفیدر * ایکنجیسی علمك غیریده ترخیم در (محل استشهاد) دخی بودر * کروان فتح کاف وراء مهمله و واو ایله کککلك دیدکاری جنس طیره دیرلر * بعضیلر طورنه * و بعضیلر قازکبی بر بیوك قوشك اسمیدر که طوی قوشی نوعندن چاغرغان طوی دیدکاری در دیمشلر * خلیل دیمشکه ارککیدرو بطه مشابه برطائردر * النعامة فتحله ان نك اسمیدر * نعامه فتح نون ایله دوه قوشونه دیرلر اسم جنسدر حمام وحمامه کبی فی القری ان نك خبریدر * بغاثکم فی ارضنا مبتدادر * استنسری استنسری خبریدر * بغاث تثلیث باء موحده وغین معجمه ایله رخمه دن کوجورك بطئ الطیران اونی غیره ته مائل برطائردر جمعی بغثان کلور * غزال ایله غزلان کبی بعضیلر ذکر و انثیه بغاثه دیرلر جمعی بغاث در * نعامه ایله نعام کبی دیمش بعضیلر بغاث الطیر طیرك شرارینه وصید اولنمیانه دیرلر

دیمش استنسری دەسین صیرورت ایچوندر نسر کبی اولدی دیمکدر
نسر کرکس دیدکاری قوشدر ترکیده آق بابا دیرلر (معنا بیتین)
ای کروان سکاندا ایدرم ساکن واول ومطیع اول یاخود سکوت ایله
تحقیق دوه قوشی که سندن بیوکدر صید اولنور وقراده در یعنی قرایه
کتوریلورسن دخی نعامه کبی صیدن قورتلمازسین صید اولنورسین
* ویزم ارضمزده سنك کبی اواجق قوش نسر کبی اولور یعنی
اطاعتله سکونتده نسر کبی اولور بعضیلر دیمشکه (اطرق کرا اطرق
کرا ان النعامة فی القری) قولی رقیه وافسوندر واقعاکه عرب
بو الفاظی افسون عد ایدوب کروان طیران ایدر ایکن بلند آغاز ایله
تلفظ ایدرلر و کروانی صید وشکار ایدرلر * و بونك خاصه سندندر که
قراءت وتلفظ ایتدکاری ساعت کروانك طیرانه مجالی قالمیوب خیرت *
کنان شاشقن قاز کبی اطراف وانحایه نکران ایدرك یوزلری اوستنه
دوشرلردر عقب عرب اثوابلرینی اوزرلرینه آتوب کرفت وصید
ایدرلر * بو تقریر وتحریرمز کتب نحویه ده بسط وتمهید وتسطیر
اولنادر * اما مجمع الامثالده میدانی دیمشکه (اطرق کرا اطرق کرا ان
النعامة فی القری) بلا تغییر ضروب امثالدندر بر کیمسه یه تکبر ایدوب
اندن اشرف اولان کمسیه تواضع ایتمسنده ضرب اولنور * اما صحاحده
عجب ایدن کیمسه ده ضرب اولنور دیمش * وفوائد الحرائده عندنده
غنا اولمیان کیمسه ده ضرب اولنور وسوزسویلمك بیلمیان کیمسه
سوزسویلمك بلنك عندنده سویلمه ده ضرب اولنور دیدی (بغاثکم فی ارضنا
استنسری استنسری) ان البغاث فی ارضنا یستنسر مثالندن مأخوذدر *
البتده ضعیف اولان قوی اولور دینجك یرده ضرب اولنور *
اما صحاحده بو مثلك اصلی بزه مجاورت ایدن بزه غالب اولور دینجك
یرده ضرب اولنور دیدی * ترجمهٔ قاموسده دیدکه بو مثل بر آدمی نرم
وخوش آمد سوزلر ایله ارائت ایده رك اغفال ایله مقصود اولان
غائله یه دستور مك موقعنده ضرب اولنور انتهی

﴿ الشاهد السابع عشر ﴾

﴿ و ارسلها العراك ولم يذ دها * ولم يشفق على نغص الدخال ﴾
بو بيت بحر و افرك عروض اولى و ضرب اول مقطوفينـدندر *
تقطيعى (و ارسلهل) مفاعلتن (عراك ولم) مفاعلتن (يذدها)
فعولن مقطوفه در (ولم يشفق) مفاعيلن معصوب (على نغصد)
مفاعلتن (دخالى) فعولن مقطوفدر * فائلى شعراء اسـلاميه دن
لبيدبن ربيعه در شارح شواهد تحفه عبدالقـادر بغدادى صحابى در
ديدى حمار و خشبى يى وصف اتد يكى قصيده سندندر * و ارسلهاده
اولان ارسل ارسالدن فعل ماضيدر ارسال بعث معناسنه در * فاعلى
حمار وخشى يه ياخود صاحب ابله راجعدر * هاضميرى مفعولى اولوب
اتنه راجعدر اتن دخى اتانك جمعيدر ديشـى حماره دينور * العراك
نكره تاؤيلى ايله مفعولدن حالدر * زيرا حالك شـرطى نكره اولوب
صاحبى اكثر استعمالده معرفه اولمق در * بو بيتـده اولان العراك
نكره ايله مؤل اولدى بو مثللوده تأويل ايكى كونه در (اولكيسـى)
العراك مثلو معرفه اولان حال فعل محذوفك مصدريدر * تقدير
تعترك العراك ديمكدر * مقدر اولان جملهٔ فعليه حال اولوب العراك
مصدر يه اوزره منصوبدر (ايكنجيسى) العراك معرفه در كه نكره
موضعنـه وضع اولندى تقدير معتركة ومنفردا ومجتهـدا ديمكدر
(محل استشهاد) دخى بودر * تفصيلى جاميده ذكـر اولندى *
عراك دوه لرصو اوزرنده مزاحمة ايلمك معناسنه در * ولم يذدها ذوددن
مشتق اولوب ذود طوارسورمك وطردالمك معناسنه در * ولم يذدهانك
فاعلى حمـار وخشيه هاضميرى اتنه راجعدر * ولم يشفق اشفاقدن
جحد مطلقدر اشفاق خوف معناسنه در كه لم يشفق لم يخف معناسنه در
على نغص الدخال ولم يشفقه متعلقدر * نغص نونك وغين معجمه نك
فتحيله دوه لرى صويه كتورب ايجورد كدن صكره انلرى صرف ايدوب
غير يسنى كتورمكه دينور * و بر مقصود تمام اولميوب ناقص اولمق
معناسنه در * بو مناسبتله حيوان مرادى اوزره صو ايچميوب ناقص

قالمق معناسنه در ❊ الدخال دالك كسريله بركرهٔ صو ايچمش دوه يى ايكى صوسيز دوه لرك ارالغنده ادخال ايدوب صويه سورمكه دينور ❊ تاكه كركى كبى ايجمديسه انلر ايله ايجوب ريان اوله (معنـاى بيت) اول حمار وحشى اتنى مزاحم اولدقلرى حالده صويه ارسال ايلدى ومزاحمه دن انلرى منع اتمدى وانلرك بعضى سينى ريان اوله مزديو خوف ايتمدى يعنى اول حمار وحشى اتنى محافظه ده وحمايه ده قصور ايتمدى ديمكدر

﴿ الشاهد الثامن عشر ﴾

﴿ اتهجر سلمى بالفراق حبيبها * وما كاد نفسـا بالفراق تطيب ﴾

بو بيت بحر طويلك ضرب ثالث محذوفندندر (تقطيعى (اتهج) فعول مقبوض (رسلمى بل)مفاعيلن (فراق) فعول مقبوض (حبيبهـا) مفاعلن مقبوضه در (وما كا)فعولن (دنفسن بل) مفاعيلن (فراق) فعول مقبوض (تطيبو)فعولن محذوفدر (قائلى مخيل السعديدر كه اسمى ربيع بن ربيعه در بعضيلر غير يسيدر ديديلر اتهجرده اولان همزه استفهام انكاريدر ❊ تهجر تمنـع معناسنه مضارعـدر ❊ سلمى انك فاعليدر بعض نسخه ده سلمى يرينه ليلى واقع اولدى بالفراق ده اولان بارضا معناسنى تضمين طريقيله تهجر يه متعلقدر (حبيبها تهجرنك مفعوليدر) تقديرمعنى اتمنع سلمى حبيبها راضية بافتراق عنها ديمكدر ❊ وما كاد نفسا ده اولان مانافيه در ❊ كاد افعال مقاربه دن فعل ماضيدر فاعل مسـتكنى ضمير شاندر ❊ نفسا تطيب نك سلمى يه راجع اولان ضميره نسبتندن تميز در ❊ بالفراق مؤخر تطيب يه متعلقدر ❊ تطيب فعل مضارع مؤنثدر فاعلى سلمى يه راجعدر (محل استشهاد) بودر كه عند الماذنى والمبرد تميزك عاملى اوزرينه تقديمى جائزدر ❊ اكر عامل فعل صريح ياخود اسمى الفاعل والمفعول اولورسه عاملك قوتنه نظرا اما صفت مشبهه واسم تفضيل ومعنى فعل اولورسه تقديم اولنمز بونلر عملـده ضعيف اولدقلرى ايچون ما ذنى ومبرد تميزك فعـل صريح اوزرينه تقديمنى بو بيت ايله استدلال ايلديلر بو استدلال تطيبنك

ضمیری مؤنث اولدیغی تقدیره کوره در * زیرا تطیبنك ضمیری مؤنث اولوب سلمی یه راجع اولدقده کادنك فاعلی ضمیرشان اولوب نفسا تطیبنك فاعلنه نسبتندن تمیز اولور * اما تطیبنك فاعلی مذکر ضمیری اولدیغی تقدیرجه کادنك ضمیری حبیبه راجع اولوب نفسا کادنك فاعلنه نسبتندن تمیز اولور * بوتقدیره کوره بو بیتله تمیزك تقدیمنه تمسك اولنماز وفاضل عصامك بیانی اوزره بعضیلر نسخهٔ صحیحه وما کاد نفسی دیمشلردر بورأیه کوره ما نحن فیهدن اولمز (معنای بیت) سلمی نام محبوبه حبیبنك افتراقنه راضی اولدیغی حالده حبیبی منع ایتمز * دخی شان سلمی نفس یوندن یعنی سلمی نك نفسی حبیبنك فراقیله طیب وخوش اولمغه قریب اولمازکه حتی منع ایده یاخود حبیب نفس یوندن یعنی حبیبك نفسی دخی سلمی نك افتراقیله طیب اولمغه قریب اولمز

﴿ الشاهد التاسع عشر ﴾

وان ضمت بها تفترقان نسخه

وکل قرینة قرنت باخری * وان حبت بها ستفترقان
وکل اخ مفارقه اخوه * لعمرا بیك الا الفرقدان

بو بیتلر بحر وافرك عروض اولی وضرب اول مقطوفیندندر (تقطیعی) (وکلل قری) مفاعلتن (نتن قرنت) مفاعلتن (باخری) فعولن مقطوفه در (وان حبت) مفاعیلن معصوب (بهستفت) مفاعیل معصوب ومکفوف ضرورة سین ساکن قلندی (رقانی) فعولن مقطوفدر (وکل اخن) مفاعلتن (مفارقهو) مفاعلتن (اخوهو) فعولن مقطوفه در (لعمرابی) مفاعلتن (لك الاللفر) مفاعیلن معصوب (قدانی) فعولن مقطوفدر (قائلی عبدالقادر البغدادینك بیانته کوره صاحب الحماسه ابی تمامدر * وعمرو بن معدی کرب دخی دینلدی * ابو سعید دیمشدرکه بو بیتك قائلی حاهلیدرکه بعثی وعالمك فناسنی انکار ایدر * وزعم ایدرکه فرقدان دینلان ایکی نجم دنیا باقی اولدقجه باقی اولورلر * وکل اخ ده اولان واوابتدائیه در کل مبتدادر * قرینة انك مضاف الهیدر * قرینة سفینة وزننده

نفس ناطقه‌یه اطلاق اولنور * قرنت فعل ماضی مؤنث اولوب فاعلی قرینة نه‌راجعدر * جمله‌سی قرینه‌تك صفتیدر * باخری قرینه‌نه متعلقدر * وان حبت‌ده اولان ان وصلیه‌در * حبت ماضی مؤنث اولوب فاعلی قرینة نه راجعدر * حب سومك معناسنه‌در * وان حبت بها حباشدیدا دیمکدر * ستفترقان ده سین استقبالیه‌در * تفترقان افتعال بابندن مضارعك تثنیه مؤنث غائبه‌سی اولوب فاعلی قرینة ایله اخرایه عائددر * وکل مبتدادر اخ انك مضاف الیهیدر * مفارقه اسم فاعل اولوب مفعول ضمیری اخه راجعدر * اخوه مفارقدنك فاعلیدر * مفارقه مع فاعله کل اخ مبتدا سنیك خبریدر * لعمرابیك مبتدادر * خبری محذوفدر * تقدیر لواهب عمرابیك قسمی ان الامر فی الواقع کذالك دیمکدر * عمرعینك فتحی وضمیله بقامعناسنه در لام قسمله انجق فتحله استعمال اولنور * زیرا قسمك استعمالی کثیر اولمغله تخفیف اقتضا ایدر * الاالفرقدان لفظامرفوع اولوب کل اخ انك صفتیدر * کل اخ دن استثنا اولمق جائز دکلدر * زیرا مستثنی کلام موجبده اولدیغی وقت نصب واجب اولور * اکرمستثنی اولیدی نصبله الا الفرقدین دینوردی * پس مصنف بو بیتی شاذاولمق اوزره حمل ایلدی (محل استشهاد) بودر * تفصیلنی شارح علامه قدس الله سره بیان ایلدی * الفرقدان قطب شمالی‌یه قریب ایکی پرلاق یلدزه دینور که یوله کیدنلرانلرله اهتدا ایدرلر فارسیده (دوبرادران) وترکیده (ایکی قرداش) تعبیر اولنور (معنای بیتین) نفس اخری‌یه مقارن اولان هر برنفس ناطقه هرنقدر بری دیکرینه حب شدیدایله محبت ایله سه یاقنده بینلرنه افتراق واقع اولور * دخی فرقدان دن غیری هر برقرنداش دیکر قرنداشندن مفارقت ایجیدر * بنم قسمم سنیك بابا کك عمرینی اعطا ایدنه اولسونکه حال شان بویلدر *

﴿ الشاهد العشرون ﴾

﴿ فلما صرح الشر * فامسی وهو عریان ﴾
﴿ ولم یبق سوالعدوا * ن دناهم کمادانوا ﴾

(وهذان البیتان من قصیده للفندی الزمانی قالها فی حرب السوس اورد قطعة منها ابو تمام فی اول الحماسة وهی هذه)

(صفحنا عن بنی ذهل)
(وقلنا القوم اخوان)
(عسی الایام ان یرجعن)
(قوما کالذی کانوا)
(فلما صرح الشر)
(فامسی فهوعریان)
(ولم یبق سوی العدوا)
(ن دناهم کمادانوا)
(مشینا مشیة اللیث)
(غدا واللیث غضبان)
(بضرب فیه توهین)
(و تحضیع و اقران)
(وطعن کفم الذق)
(غداوا الذق ملآن)
(وبعض الحلم عندالجهل)
(للذة اذ عان)
(وفی الشر نجاة)
(حین لا ینجیك احسان)

کذافی شرح شواهد الشیخ الرضی

بوایکی بیت بحر هزجك عروض اولی وضرب اول مجزو ینمدندر * تقطیعی (فلما صر) مفاعیلن (رحششرو) مفاعیلن مجزوه در (فامسی وه) مفاعیلن (وعریانو) مفاعیلن مجزودر (ولم یبق) مفاعیل مکفوف (سوی العدوا) مفاعیلن مجزوه در (ندنناهم) مفاعیلن (کمادانوا) مفاعیلن مجزودر * قائل سین مهمله ایله حسین وزننده سهیل بن شیبان بن ربیعة الزمان الحنفی درسهیلی بعضیلر شین معجمه ایله بیان اتدیلر وشیبان شین معجمه نك فتحی ویاء تحتانیه نك سکونیله در کذا قاله شارح شواهد التحفة * خفی یوریلیه که بوایکی بیتی بر بیت اعتبار اتمك قاعدهٔ عروض عربدن بیروندر زیرا بونلرك مطلعی قصیده طویله در که * سوس ولایتی محاربه سنده دنیلشدر * ودائما مجزو اولارق استعمال اولنان بحر هزجدن کلمشدر * ولما صرح ده اولان لما اوج معنایه کلور * ۱ حین ووقت معناسنه تقول لما جاء القوم قتلناهم ۲ لم معناسنه اولور که بیانلرنده اولان فرق محلنده ذکر اولندی ۳ الا معناسنه اولورکه استثنا ایچوندر * بومقامده معنای اول مراددر * صرح تصریحدن مشتق اولوب ماضی مجهول در * تصریح برایشی ظاهر وعیان قلمق معناسنه در الشرصرحنك نائب فاعلیدر * شرخیرمقابلیدر که بیت تاسعده بیان اولندی * وشر کوتولك ویرامزلق معناسنه اولور * واثواب مقوله سنی کونشه سرمك معناسنه در * بوراده مراد قلنجی قیندن چقارمقدر * امسی افعال ناقصه دن ماضی اولوب اسمی شره راجعدر که مرادسیفدر * وهوده واوحالیه هومبتدادر * وعریان خبری اولوب جمله سی امسی نك اسمندن حالدر * عریان غفران وزننده جبلاق کسه یه دینور * فلم یبق ده اولان فالمانك جوابیدر * لم یبق بقی یبقی دن جحد مطلق اولوب آخری جزمه علامت حذف اولندی * سوی تقدیرا مرفوع اولوب لم یبق نك فاعلیدر (محل استشهاد) بو در که سوی وسواء اصح مذهب ده ظرفیة اوزره مصوبدر وبوسیبویه مذهبیدر * زیرا سیبویه عندنده سوی وسواء لازم الظرفیه در * اما کوفیون بو بیتله استدلال

قال العینی شهل ابن شیبان بالشین ولیس بالعرب شهل بالشین غیره *

ایدوب سوی وسواء نك ظرفیه‌دن خروجنی نجـویز وغیر کلمه‌سی کبی رفعا ونصبا وجرا تصرف ایتدیلرنته که بو بیتده مرفوع اولدی* العدوان سوی نك مضاف الیهیدر * عدوان غفران وزننـده عدواة معناسنه در* دناهم ده اولان دنادان یدین دن ماضی نفس متکلم مع الغیردر *هم ضمیری بیت سابقده مرور ایدن بنی ذهله راجعدر * کما دانوا دان‌دن ماضینك جمع مذکریدر* فاعلی بنی ذهله راجعدر*مفعولی محذوفدر* کما دانوانا دیمکدر* دین جزا ایلمك وقهر غلبه واستعلا معنالرینه در * حق عباره جزیناهم کما اساؤ اولمق ایسـه ده ضرورة قافیه دن ایچون کما دانوا دیمشدر (معنـای بیتین) وقتاکه سیف منکشف اولوب عریان اولدیغی حالده کیجه لدی یعنی استقرار ایدوب یرامزلق مشـتداولدیسه بنی ذهل قبیله سیله بینزده عداوتدن غیری برشیء باقی قالمیوب بنی ذهل بزه اتدکلری اسائت کبی بزده انلره جزا ایلدك یعنی بزانلره قرنداش کبی اولالم دیو قصورلرینی عفو ابتدکچه انلر آزدی پس بزده انلره حرب وقتال ایله جزا ایلدك

﴿ الشاهد الحادی والعشرون ﴾

﴿ الارجلا جزاه الله خـیرا * یدل علی محصلة تبیث ﴾

بو بیت بحر وافرك ضرب اول مقطوفندندر * تقطیعی (الارجلن) مفا علـتن (جزاه اللا) مفـاعیلن معصوب (هخیرن) فعولن مقطوفه در (یدلل علی) مفاعلتن (محصصلتن) مفاعلتن (تبیثو) فعولن مقطوفدر* قائلی معلوم دکلدر* الارجلاده اولان الاهمزه‌نك فتحی ولامك تخفیفیله حرف استفتاحدر که کندوسیله کلام بدأ وآغاز اولنور *ابتدای کلامده مخاطبی ایقاظ *وشروع اولنه‌جق کلامك جلالت وسزای اصغا اولدیغنه تنبیه ایچون اول کلامه تصدیر اولنور * امام خلیل عنـدنده برأسه حرف تحضیضدر که ذکر اولنـدی اوزرینه همزهٔ استفهام داخل اولوب نفی جنس ایچون اولان لادکلدر * کانه شاعر الا ترونی رجلا جزاه الله خیرا دیمشـدر (ترونی) تاك

(آخره)
(ترجل لمتی وتقم بیـنی)
(واعطیها الاتاوة ان رضیت)
(کذا فی العینی)

ورانك ضميـله در * اصلى ترءيون ايدى همزه نك حركه سى حذف
اولنوب التقاء ساكنتـدن ايچون همزه دخى حذف اولندى ويانك
ضمه سى رايه نقل اولنوب يادخى حذف اولندى ترون اولدى * بعده
آخرينه نون وقايه ايله ياء متكلم لاحق اولوب ترونني اولدى * معناسى
اى قوم سيزه حث واغرا ايدر مكه سز بكا اول رجلى ارائه ايدوب
كوستريك ديمكدر * هلا ترونني رجلا مقامنده ذكر اولنوب رجلا مقدر
ترونني نك مفعولى اولمغله منصوب قلندى انتهى * اما يونس عندنده
الاهمزة استفهام ايله نفى جنس ايچون اولان لادن مركبدر بوصورتده
تحقيق وتقدير كلامى مفيد اولور * ومطلق طلب علاقه سيله مجازا
تمنى ده استعمال اولنـور زيرا تمنى واسـتفهامك هر بررلرنده طلب
معناسى واردر * اما استفهام وجودى رجا اولنان موضعده استعمال
اولنوب انطـير يازيد دينلماز قياس اولان بلا تنوين اولمق ايسه ده
تنوينى ضرورة شعريه ايچوندر * زيرا هرمصراعك وزنى مفاعلتن
مفاعلتن فعولن اولمغله اكر تنوين كلمسه مصراع اول ثانيدن انقص
اولوردى (صبت على مصائب) يتنده اولديغى كبى (محل استشهاد)
دخى بودر جزاه الله خيرا جملهٔ دعائيه در * ضميراول رجلى ارائه ايده نه
ياخود رجله عائدر * بدل فعل مضارع اولوب فاعلى رجلانه راجعدر
* جمله سى رجلانك صفتدر * على محصلة بدل به متعلقدر * محصله
محدثه وزننده دائما معدن ترابنده التونى تحصيل وتميز ايدن خاتونه
دينور * تبيث حيث وزننده وردينى اولان بيث نك مضارعى دربيث
ثاء مثلثه ايله تفريق وتبديل معناسنه مصدر اولوب اصلى واويدر *
كذا فى القاموس ٧ * تبيث نك فاعلى محصلة نه راجع اولوب تبيث مع
فاعله محصلة نك صفتيدر (معناى بيت) اى قوم سيزه حث واغرا
وتمنى ايدرمكه بنى معدن ترابندن التونى تحصيل وتميز وتفريق ايدن
خاتونه دلالت ايدر رجلى بكا كوستريك الله تعـالى اول ارائه ايدنى
ياخود دلالت ايده نى خيرله جزالندرسين

﴿ اللهم اجعل عاقبة امورنا خيرا ﴾

وقال العينى تبيت بالتاء المثناة الفوقية فى الاول وكذا فى آخره يقال تبيت بضم التاء من ابات من الافعال * ويقال بات يفعل كذا واذا فعل بالليل ويقال معناه تكون لى بيتا اى امرأة بنكاح والبيت النكاح * وقال ابن هشام فى كتاب شـرح ابيـات الجمل هو تبيث بالثاء المثلثة والوب تقول بثت الشئ بوثا وبيثا اذا استخرجته والتفصيل ليطلب من الشرح الشواهد الكبير للعينى ٨

﴿ الشاهد الثانى والعشرون ﴾

﴿ ولاب وابنا مثل مروان وابنه * اذهو بالمجد ارتدى وتأزرى ﴾
بو بيت بحر طويلك ضرب ثانى مقبوضندندر * تقطيعى (ولاء)
فعول مقبوض (بو بنن مث) مفاعيلن (لمروا) فعولن (نو بنهو)
مفاعلن مقبوضه در (اذه) فعل اثرم (و بالمجدر) مفاعيلن (تدى و)
فعول مقبوض (تأزرى) مفاعلن مقبوضدر * قائلى فرزدقدر
كه عبد الملك بن مروانك مدحنده ديمشدر * مروان ملوك عربدن
يرملكك اسميدر * حل عقد الوافيه نام كتابده مذكوردر * ولاب
و ابناده اولان لانفى جنس ايچوندر * اب انك اسمى در مفرد ونكره
اولوب ولا ايله بينلرى فصل اولمديغنه مبنى فتح اوزره مبنى قلندى
* وابنـاده اولان واو عاطفه در * انبا نصبله ابك لفظى اوزرينه
معطوفدر لانك خبرى محذوف اولوب لاب وابنا موجودان ديمكدر
* بو تقـدير عطف المفرد على المفرد اولمق اوزره در * اما عطف
الجمله على الجمله اولدقـده بوكونه تقدير اولنور كه لاب موجود
وابنا موجود ديمك اولور مثل مروان وابنه نصبله محذوف اولان
خبرك فاعل مستكنندن حالدر * بوتشبيه لف ترتيبى اوزره نشر در
زيرا اب مروانه وابن ابن مروانه تشبيه اولندى * وبوكا اصطلاح
اهل بيانده تشـبيه ملفوف ديرلر يعنى اولا مشبهاتى ذكر ك على
طريق العطف كرك غيريله اتيان صكره مشبه بهايى كذلك اتياندر
(كان قلوب الطير رطبا ويابسا * لدى وكرها العناب والحشف البالى)
بيتنـده اولديغى كبى * اذهوده اولان اذتعليليه اولوب هومروانه
راجعدر * بالمجد مؤخر ارتدى يه متعلقدر * حصر ايچون ياخود ضرورة
تقديم اولنـدى * مجد نيل الشرف والكرم معناسـنه اولوب بوندن
اولولق ايله تعبير اولنور * ارتدى افتعال بابندن ماضى در فاعلى مروانه
راجعـدر * ارتدى ردالنمق معناسـنه در بركسه واسـع الاحسان
ديه جك يرده هو غمر الردى ديرلر زيرا رداء واسع ساترى دخى احاطه
ايدوب زير حمايتـه آلور * بومناسبتله ارتدى فعلى مروانه اسنـاد

اولندی کو یا نیل الشرف واولولق رداسیله کسوه لندیٔ دیمکدر اصل کلمه ناقص یائیدر * ترجمهٔ قاموسده بیان اولنان بودر * محرم افندینك مهموزاللام اولوب رجع معناسنه دیدیکی تکلفدر * وتأزری ارتدی اوزرینه معطوفدر * تأزر تفعل بابندن ماضیدر فاعلی مروانه راجعدر * تأزر ازار طوتنمق معناسنه اولوب بومناسبتله قوی اولمق معناسنه دخی کلور * ثلاثی سی همزه‌وزای معجمه ورای مهمله ایله ازردر الف اشباع ایچوندر (محل استشهاد) بودر که نفی جنس ایچون اولان لانك اسمی مبنی اولوب و بواسم مبنی نك اوزینه عطف اولنان معطوفده ایکی کونه اعراب جائزدر * بری نصبدر که اسم مبنینك لفظی اوزرینه عطف اولنور نته که بو بیتده وابنا اب لفظنك اوزرینه عطف اولندیغی کبی * وبری رفعدر که اسم مبنینك محلی اوزرینه عطف اولنور * وابناده رفع دخی روایت اولندی * خذما صفا (معنای بیت) مجدوشرفده مروانه مماثل اولدیغی حالده بابا وابن مروانه مشابه اولدیغی حالده ابن زمانمزده موجود دکلدر * زیرا مروان صاحب الشرف والکرم اولوب اولولق رداسیله * رد الثوب وازارلندی یعنی مروانی مجد شرف احاطه ایلدی

﴿ الشاهد الثالث والعشرون ﴾

﴿ ولقد امر علی اللئیم یسبنی * فمضیت ثمة قلت لا یعنینی ﴾

(آخره)

(غصبان ممتلئان علی اهابه)
(انی وربك سخطه یرضینی)

بو بیت بحر کاملك ضرب ثانی مقطوعنه اضمار واقع اولان ابیات زحافاتندندر (تقطیعی) ولقدامر) متفاعلن (رعللئ) متفاعلن (میسبنی) متفاعلن سالمه (فمضیت ثم) متفاعلن (منقلت لا) متفاعلن (یعنینی) مفعولن مقطوع ومضمردر * قائلی بنی سلولدن بررجلدر * ولقدده اولان واو قسم ایچوندر * مقسم به محذوف ولام جواب قسمدر * امر مضارع متکلم اولوب فاعلی ضمیر مستکندر * علی اللئیم امریه متعلقدر * لئیم ناکس ودنی کسیه دینور * امر قولی فمضیت

(قولنه)

قولنه موافق اوله رق ايراد ايتميوب مضارع ايله ايرادك نكتهسى
مرور مستمره دلالت اتسون ايچوندر * كويا وقتا بعد وقت * سبب
بعدسبب ايله موصوف اولان لئام دن لئيم غير معينه مرور ايدرم
ومبالات ايتم * بلكه التفات ايتم ديمش اولور ديو سيدشريف
تحقيق ايلدى اللئيم ده اولان لام لام حقيقتدر (وبولام حقيقت ايله
مراد فرد غير معين اولمغله نكره كبى اولديغندن معاملهٔ منكر ايله
معامله اولنوب جمله ايله وصفلنور * بوراده يسبنى جملهسى ايله
وصفلنديغى كبى (محل استشهاد) بودركه * معرف باللام اولان اصل
وضعنده معين ايچون اولوب بعض كره خلاف وضعى اوزرينه
معينك غيريده استعمال اولنور * سيدشريف ديركه اللئيم ايله حقيقت
واستغراق اراده اولنمدى وبوظاهردر * وانائه ووقارايله تمدحدن
مقصوداولانى اراده ده قصورى اولديغندن اوتورى معهود معين
دخى اراده اولنمدى * سب شتم معناسنه در * فضيت ده فاعلى الفور
معناسنى اشعارايچوندر * زيرا مهله ده حطروقوعى احتمالى واردر *
مضيت ماضى متكلم در فاعلى ضمير بارزدر * مضى چمك معناسنه در
* ثمه ثاء مثله نك فتحيله وهاايله اسمدر * كنداايله اشارت اولنور * مكان
بعيده موضوع اولان هنالك معناسنه ظرفدر * منصرف اولماز قاموسده
تصريح اولنان بودر * امامعولده وشرح مفتاح ده * ثم ضم ثاايله ثم كبى
عطف در * ميانده فرق بودركه * ثم عطف المفرد والجملة اتمدن
اعمدر * اماثمه عطف الجمله ايتمكه خاصدر * وثمه نك بوراده فائدهسى
ايكى امرك تفاصيلى نى بياندر * برى مرور برى ماضى در * وثم جمله يه
داخل اولسه اخباردهترتيب ايچوندر * لايعنينى لابريدنى معناسنه در
(معناى بيت) تحقيق وقتا بعد وقت * برلئيم غير معين اوزرينه
مرور وكذران ايلرم اويله لئيم كه بكاسب ايدر اول مكاندن كچدم
وبوسب ايله بنى مراد اتمز ديدم وبومعنا حق سبحانه وتقدس
حضرتلرينك (واذاخاطبهم الجاهلون قالواسلاما) قول شريفنه
قريبدر *

﴿ الشاهد الرابع والعشرون ﴾

﴿ ايامنزلى سلمى سلام عليكما * هل الازمن اللاتى مضين رواجع ﴾
﴿ وهل يرجع التسليم اويكشف العمى * ثلاث الاثافى والديار البلاقع ﴾

بو بيتلر بحر طويلك ضرب ثانى مقبوضندر تفطيعى (ايامن) فعولن (نزلى سلمى) مفاعيلن (سلامن) فعولن (عليكما) مفاعلن مقبوضه در (هلل از) فعولن (من اللاتى) مفاعيلن (مضين) فعول مقبوض (رواجعو) مفاعلن مقبوضدر (وهل ير) فعولن (جعتتسلى) مفاعيلن (ماويك) فعولن (شفل عمى) مفاعلن مقبوضه در (ثلاثل) فعولن (اثافى ود) مفاعيلن (ديارل) فعولن (بلاقعو) مفاعلن مقبوضدر * قائلى ذى الرمه در * ايامنزلى ده اولان اياهمزه‌نك فتحى و يانك تخفيفيله حرف ندادر كه هيا كلمه‌سى كبى قريب و بعيده ندا اولنور * منزلى تثنيه اولوب سلمى يه اضافتله نونى ساقط اولدى * سلمى بر محبوبه‌نك اسميدر * منزل مجلس وزننده صحرالرده اولان قوناق يرينه دينور * وخانه وداره اطلاق اولنور * سلام مبتدادر * متكلم ياسينه نسبتله تخصص اتمشدر * اصلى سلمت سلاما اولوب فعلى حذف اولندى كو يا سلامى دينلمش اولدى وفائده‌نك حصولى عندنده صرف نكره‌دن دخى مبتدانك وقوعنى شارح قدس الله سره مبتدا بحثنده بيان بيوردى * عليكما ظرف مستقر اولوب مبتدانك خبريدر * هل كلمهٔ استفهامدر * الاذمن متبادر * ازمن افلس وزننده زمانك جمعيدر * زمان عصر ودهر معناسنه در * وقتك قليل وكثيرينه اطلاق اولنور * اللاتى اسم موصول در * مضين ماضى جمع مؤنث اولوب فاعلى ازمنه عائددر * مضين جمله‌سى اسم موصولك صله‌سى اولوب اسم موصول مع صلته الازمن‌نك صفتيدر * رواجع مبتدانك خبريدر * وهل يرجع التسليم ده اولان واو عاطفه در * هل استفهاميه در * يرجع يضرب بابندن مضارعدر * التسليم يرجع‌نك فاعليدر هل يرجع التسليم ديمك هل يردجواب سلامى ديمكدر * اويكشف العمى ده اولان او عاطفه واو معناسنه در *

يكشف مضارعدر * العمى يكشف نك مفعوليدر * ويكشف العمى عن المستخبر الذى هـو فى عمى عن حال سلمى ديمكدر * عمى كوراولمق وقلب كورلكينه دخى دينور * ثلث يكشف نك فاعليـدر * الاثافى انك مضاف اليهيدر * الاثافى اثفيه نك جمعيـدر * اثفية همزه نك ضمى وكسرى وفانك كسرى و يانك تشديديله اوچاق طاشـينه دينور كه اوج دانه سنى بر برينه چاتوب اوزرلرينه تنجره وضع ايدرلر * وبونى محرالرده ايدرلر * شهرلرده تيمورجدن اولور كه ساج اياغى تعبير اولنور * اول طاشك هر برينه واول تيمورك هر بر اياغنة اثفيه دينور * والديار ثلث الاثافى اوزرينه معطوفدر * الديار دارك جمعيـدر * البلاقع الديارنك صفتيـدر * بلاقع بلقعنك جمعيدر * بلقع جعفر وزرنـده شنلكسز واوتسز صوسز چول يره دينور (محل استشهاد) بودركه اضافت معنويه نك شرطى مضاف معرفه اولورسه حاصل تحصيل لازم كلمسون ايچون تعريفدن تجريد در كوفيون معرف باللام اولان اسمـاء عددك معدوديته اصافتنى تجويز ايدوب (الثلاثة الاثواب) وبوكا مشابه اولانلر جائزدر ديديلر * مصنف دخى كوفيونك قولى قياسا واستعمـالا ضعيف در * ديو جواب ويردى قياسا ضعفى حاصل تحصيل لازم كلديكندر * استعمالا ضعفى فصحا كلامنده لامدن مجرد اوله رق ورودیدر * نته كه بو بيتده ثلث كلمه سى لامدن مجرد اوله رق استعمال اولندى كذلك فرزدقك اشو (مازال مذ عقدت يداه ازاره * قسما وادرك خمسة الاشبار) بيتنده خمسة كلمه سى لامسز اتيان اولندى (معناى بيتين) شاعر اظهار تحزن ايدوب دركه اى سلمى نام محبوبه نك ايكى منزلى بنم سلامم سيزه اولسونكه كچان زمانلر عجبا كيرو دنوب رجوع ايدرمى * دخى سلامك جوابى رد اولنورمى واول سلمى نك اوچاق طاشـلرى وخالى اولان ديار بنم عمى مى منكشف قلارمى * خفى بيورلميه كه بوندن مراد اظهار تحزن اولوب وبوكا اصطلاح اهل بيانده تجاهل عارف دخى دينور * زيرا شاعر بيلور كه كچن زمان كيرودونمز * واوچاق طاشلرى وديار خالى عماى قلبه شفا و يرمز

پس بو بیت اشبو (یاشجر الخابور مالك مورقا * کانك لم تجزع علی ابن الطریف) بیتی قبیلندن اولور * بو بیتك معناسی ای شجر خابور سکانولدیکه تازه ورق صاحبی اولدك کو یاسن ابن طریف اوزرینه جزع ایتمیور مسین پس شاعر بیلورکه شجر ابن طریف اوزرینه جزع ایتمز * وبو تجاهل عارف ازمان ماضیه نك رجوعی وعمی نك کشفندن منزلینه استفهامدن نشأت ایدی نته که محلنده بیان اولنور * فاضل عصام دیرکه ثلث نك الاثافی یه اضافتنده نظر واردرز یرا اثافی ثلث نك تمیزی اولوب وتمیزك دخی تنکیری واجبدر مکر شویله جواب ویریله که فی الاصل ثلث کلمه سی الاثافی نك صفتی اولوب اصل ترکیب (الاثافی الثلث) اولمغله جرد قطیفة قبیلندن اولدی

ابن الطریف طاء مهمله ایله در

﴿ الشاهد الخامس والعشرون ﴾

﴿ الواهب المائة الهجان وعبدها * عوذا یزجی خلفها اطفالها ﴾

بو بیت بحر کاملك عروض اولی وضرب اول سالمنه اضمار واقع اولان ایاتندندر تقطیعی (الواهبل)مستفعلن مضمر(مائة الهجا)متفاعلن (نوعبدها) متفاعلن سالمه (عوذن یزج)مستفعلن مضمر (جی خلفها) مستفعلن مضمر (اطفالها)مستفعلن مضمر درقائلی اعشی میموندر*قیس بن معدی کرب الکندی یی مدح ایلدیکی قصیده سندندر الواهب مبتدای محذوفك خبریدر * تقدیر هوالواهب المائة دیمکدر * هوضمیری ممدوح اولان قیس بن معدی کربه راجعدر * الواهب اسم فاعل او لمغله مفعولی اولان المائتیه مضافدر * الهجان مائة نك صفتیدر * یاخود مأة دن بدلدر * یاخود کوفیون مذهبنه کوره الثلثة الاثواب قبیلندندر که بیت سابقده ذکر اولندی * هجان کتاب وزننده آق تویلولطیف جمل وناقه یه دینور که مایه تعبیر اولنور * بونده مذکر ومؤنث ومفرد وجمعی مساویدر * یقال جمل هجان ای بیض وناقة هجان ای بیضاء * وعبدها جرله مائة اوزرینه معطوفدر امدی عطف اعتباریله الواهب عبدها اولوب امام فراء بو بیتله استدلال ایدوب الضارب زید مثلاوده مضافك معرف اولمسنی تجویز

ایلدی * ومصنف دخی بو مثللونك ضعفیله جواب ویردی (محل استشهاد)
بودرها ضمیری هجانه راجعدر عبد بومقامده راعی معناسنه درمطلق
خدمتده راعی عبده تشبیه اولندی * یاخود عبد معنای حقیقی سنده
استعمال اولنور * بو تقدیرجه عبدك هجانه راجع اولان ضمیره اضافتی
ادنی ملابسه ایچون اولور * زیرا فی الحقیقة هجانك کوله سی اولمیوب
بلکه هجان صاحبنکدر * امدی (اذا کوکب الحرقاء لاح بسخرة *
سهیل اذاغت غزلهافی القرایب) بیتنده اولان کوکب الحرقاء
قبیلندن اولور * کوکب الحرقاء قطب جنوبی قربنده بریلدز ادیدرکه
شتا وبردك ابتداسنده طلوع ایدر * وحرقاء فی الاصل حماقت ایله
موصوفه برخاتونك آدی اولوب بوخاتون یازکونلرنده تضییع اوقات ایدرك
بویلدز طلوع ایدنجه قدرهیچ برایشه باقزایدی * وقتاکه بویلدز
طلوع ایتدکده واه قیش کلمش وبن برایشمی رؤیت ایتمدم دیوب
اذاغت غزلده تعجیل شدید ایدردی * بو ادنی بلابسه وقوعنه
مبنی اول یلدزه کوکب الحرقاء دینلدی * لاح ظاهر اولدی وطلوع
ابتدای دیمکدر * وسخرة سینك ضمیله طاك یرینه دینور * سهیل
کوکب الحرقاءنك عطف تفسیری اولوب بویلدزیمن جانبنده مرئی
اولدیغیچون ستأره یمنی دیرلر * اذاغت فرقت معناسنه وغزل اپلك
معناسنه در * ذکر الشئ فی باب ما یناسبه طریقیله بو بیت دخی
شرح اولندی * عوذا نصبله ماءة دن حالدر) عوذعائذك
جمعیدر * عائذ ذال معجمه ایله قریبا طوغرمش اولان
حیوانه دینور انسانده نفسامتزلنده در * یزجی زای معجمه ایله تزجیة دن
مضارع غائب اولوب فاعل مستکنی عبده راجعدر * خلفها یزجی نك
مفعول فیهدر * ضمیر بازر ماءة یه راجعدر * تزجیه تذکره وزننده
وازجاءا کرام وزننده برنسنه یی اوته دفع ایدرك سورمك معناسنه در *
تفعیل بابندن اولمق وزن شعره انسبدر * اطفالها نصبله یزجی نك
مفعولیدر * یاخود تزجی تاء فوقانیه ایله مضارع مؤنث مجهول
اولوب اطفالها رفع ایله انك فاعلیدر (معنای بیت) بنم ممدوحم اولان

قيس بن معدى كرب الكندى اولقدر سخاوتله متصف در كه هنوز طوغرمش اولد يغى حالده آق تويلو بياض مايه لردن يوز ناقه ويوز ناقه نك راعيلرينى هيبه ايدر * اول راعيلر ناقهٔ بيضانك ياورولر ينى آرقه لرندن سوررلر ياخود ياورولر ارقه لرنده سورولور يوز ناقه احسان ايدر * خفى دكلدر كه ياورولرى وراعى لرى برابر يوزناقه احسان ايدر ديمكدر كمال تمدح وار در * ويزجى نك مبنى للفاعل ياخود مبنى للمفعول اولديغى بيتدن حرف روى معلوم اولمسنه موقوفدر

﴿ الشاهد السادس والعشرون ﴾

﴿ قدر احلك ذالمجاز وقدارى * وابى مالك ذوالمجاز بدار ﴾

بو بيت بحر كامل عروض اولى وضرب ثانى مقطوعندندر * تقطيعى (قدرن احل) متفاعلن (لك ذالمجا) متفاعلن (زوقدارى) متفاعلن سالمه (وابى ما) متفاعلن (لك ذوالمجا) متفاعلن (زبدارى) فعلاتن مقطوعدر * قائلى معلوم دكلدر * قدر قتحتينله مبتدادر * قدرالله وقضائه ديمكدر كه حق تعالينك حاضر ايلديكى ظهوراتده حكم وقضاسيدر * تعريف اصطلاحيسى ازلدن ابده دك جارى اولان احوال وشؤناتك صورة وقوعى اوزره اعيان موجوداتده عادة الله اوزره وقوعه كلان حكم كلئ آلهى در * قدر نكره اواوب ولكن معنى فاعل اولمق قاعده سنه مبنى تخصص اتدى تقدير * ماا حلك بذى المجاز الاقدر * اولوب (شراهر ذاناب) مثلى قبيلندن اولدى نته كه مبتدا بحثنده بيان اولندى * بعضيلر قضا وقدر بينى فرق اتديلر طالب اولان محلنه رجوع ايليه * احلك احلالدن فعل ماضى اولوب فاعلى قدره راجعدر * احلال بر يره قوندرمق معناسنه در * اصل فعل لازم اولوب همزه ايله تعديه اولنمشدر * وبعض كره دخى باحرفيله متعدى اولور * يقال حل بالمكان اذا نزل به * معلوم اوله كه درة الغواص ده مشروح اولديغى وجه اوزره حرف تعديه اولان باء ايله همزه نك فرقى خصوصنده نحويون اختلاف

ایلدیلر * اکثری اتحاده ذاهب اولدیلر مثلا اخرجت زیدا وخرجت
بزید قوللری مطلقا زیدی یرندن طشره چیقاردم معناسنه در * کرك
متکلم برابر چقسون کرك چیقمسون دیدیلر * لکن امام مبرد فرقنه
ذاهب اولمغله اخرجت زیدا قولنی حملته علی الخروج ایله تفسیر
ایلدی که بن زیدی طشره چیقاردم دیمکدر * دفع وطرد یاخود سائر
عمل ایله اولور * متکلمك بالمعیه خروجی مدلول ومفهومدن خارجدر *
اما خرجت به دیدکده بنم خروجمه مقارن وملابس چیقاردم
معناسنه در که بن برابرجه اوله رق چیقاروب ایلتدم دیمکدر * لکن
قول اول اصح در زیرا (ذهب الله بنورهم) الآیة کریمه سنده معنی
صحیح اولمز * وشهاب بعضیلردن همزه نك اعمیتنی نقل ایلمشدر * ومنه
المثل (کل من ذهب بشیء فقد اذهبه * ولیس کل من اذهب شیئا
فقد ذهب به) وزمخشری وبیضاوی باء ایله تعدیه نك همزه دن ابلغ
اولدیغنه ذاهبلردر * استصحاب واستمساك معناسنی متضمن اولدیغیچون
نته که آیة مر قومه نك تفسیرنده تصریح ایلمشدر انتهی * ذوالمجاز یمك
فتحیله عرفاته برفرسخ مسافه ده پرپازار یعنی برپنا یردر که کبکب ناحیه
سنده واقعدر * ذوالمجاز احلك نك مفعول فیهیدر * احلك کاف
خطابك کسریله در که مؤنثه خطاب در * وقداری همزه نك ضمیله
صیغهٔ مجهول در * معروف معناسنه استعمال اولنوب اظن معناسنه
اولورنته که اشبو (وتظن سلمی اننی ابغی بها * بدلا اراها فی الضلال
تهیم) بیتنده اولدیغی کبی * وابی ده اولان واوقسم ایچوندر *
جوابی محذوفدر * انه کذالك دیمکدر * مالك ده اولان مالیس به
مشابه اولان مادر * ذوالمجاز مانك اسمیدر * بداردہ بازائده در *
دارمانك خبریدر * لك دارك صفتیدر * تقدیر وابی ماذوالمجاز بدار
مخصوصة لك دیمکدر (محل استشهاد) بودر که اخی وابی متکلم
یاسنه مضاف اولدقلری وقت لام الفعلری نسیا منسیا محذوف اولوب
یدی ودمی کبی قرائت اولنور * امام مبرد اخی وابی نك لام الفعللرینك
ردینی بو بیتیله استشهاد ایلدی مصنف بوکا جواب ویروب دیر که

بوخلاف قياسدر ❊ ومخالف استعمال فصحادركه همان شعر مخصوصدر * شونكله برابر كه مقسم به اولان ابى ابك جمعى اولوب اصلى ابين اولمغله متكلم ياسينه اضافتله نون ساقط اولور ❊ وياى اولى ثانيده ادغام اولنوب ابى اولمق دخى محتملدر ❊ وابك جمعى ابين اولديغى بيت آتيله استشهاد اولنور (معناى بيت) حق سبحانه وتعالى نك قضاوقدرى اى محبوبه سنى كبكب ناحيد سنده اولان ذوالمجاز نام محله انزال ايلدى تحقيق بن بويله ظن ايدرم * وقسم ايده رمكه ❊ ذوالمجاز نام محل سنك ايچون دار مخصوص اولمدى

﴿ الشاهد السابع والعشرون ﴾

﴿ فلما تبين اصواتنا بكين * وفديناها بالابينا ﴾

بو بيت بحر متقاربك عروض اولى وضرب اولندندر لكن عروضنه ضرورة قبض على عارض اولان ايتمدندر * وبو بيت مدرجدر يعنى صدرينك حرف رويسى بكينك باسى ومصراع ثانينك ابتداسى كافدر * اكر باسباع يله اوقنورسه هم عروض وهم ضربى سالم اولور تقطيعى (فلما) فعولن (تبين) فعولن (ناصوا) فعولن (تنا ب) فعول مقبوضه در (كين) فعل اثرم (وفددى) فعولن (تنابل) فعولن (ابينا) فعولن سالم در قائلى معلوم دكلدر * فلما تبين ده اولان لماوقت معناسنه در * تبين تكلمن وزننده تفعل بابندن ماضى جمع مؤنث اولوب نونك برى نفس كلمدن وبرى جمع مؤنث علامتى وتبين نك فاعليدر * تبين واضح وعيان قلمق معناسنه لازم ومتعدى اولور * فاضل جامى قدس سره السامى حضرتلرى فلما سمعن وعلمن اصواتنا ايله تفسير ايلدى * وتبين نك فاعلى نسوه معهوده دن عبارتدر ❊ اصواتنا نصبله تبين نك مفعوليدر * اصوات صوتك جمعيدر * صوت سلسلمك معناسنه اولوب مصدر اولور واسم اولور كه سس ديمكدر * وآواز وذكر جميل ونام نيكو معنالرينه استعمال اولنور * نامضاف اليهيدر * بكين ماضينك جمع مؤنثى اولوب لمانك جوابيدر بكاء اغلمق معناسنه در * فاعلى نسوه يه عائدر ❊ وفديناها تفديه دن

يعنى تفعل بابندن ماضى نك جمع مؤنثدر * بالابين وقدينايه متعلقدر ابين ابك جمغيدر كه يا ايله ونون ايله جعلنمكله جمع مصححدر (محل استشهاد) دخى بودر الفى اشباع ايچوندر ❋ وفدينا بالابين ديمك وقلن خاطبين لنا آباؤنا فداؤكم ديمكدر (معناى بيت) اول نسالر بزم صوتلريمزى اشتدكلرى حينده بكا اتديلرو بزه خطاب ايديجى اولدقلرى حالده اباؤنا فداؤكم ديديلر * يعنى بزم بابالريمز سيزه فدا اولسون ديمكدر * خفى بيورلميه كه تفديه عادت عربدن اولمغله كاهيجه (بابى) ديرلر پدرم سكا فدا اولسون ديمكدر ❋ بابى ده اولان بانك متعلق عند البعض اسم اولمغله انت مفدى بابى تقديرينده در وعندا البعض فعل اولوب فديتك بابى تقديرنده اولور * بابى وامى يارسول الله *

﴿ الشاهد الثامن والعشرون ﴾

﴿ ههنا المعروف مالم * يتبذل فيه الوجوه ﴾
﴿ انما يعرف ذا الفضل * من الناس ذووه ﴾

بوايكى بيت بحر ملك عروض ثانيه سنك ضرب ثانى مجزو يلندن اولوب مدرجدر كه بيت اولدن مصراع اولك اخرى ميم ساكنه ثانى نك اولى يادر وبيت ثانيده مصراع اولك آخرى ضاد ساكنه ثانى نك اولى لام متحركه در تقطيعى (ههنالمع) فاعلاتن (روف مألم) فاعلاتن (يتبذل فى) فاعلاتن (هلو جوها) فاعلاتن (انما يع) فاعلاتن (رف ذالفض) فعلاتن مخبونة (لمن التنا) فعلاتن مخبون (سذووه) فعلاتن مخبوندر قائلى معلوم دكلدر ❋ ههنا ظروف مكانيه دندر ❋ بونكله قريب اراده اولنور مثلا اجلس ههنا ديرلر كه اشته شوره يه اوتور ديمكدر * ههنا مقدم خبردر * المعروف مؤخر مبتدادر ❋ الرجل المعروف ديمكدر * ماموصوله در * لم يتبذل جمله سى صله اولوب موصوله مع صلتها المعروف نك صفتيدر * لم يتبذل ابتذال دن جحد مطلقدر ❋ ابتذال ذال معجمه ايله افتعال وزننده برنسنه يى قوللانمق معناسنه در ❋ فيه لم يبتذله متعلقدر ❋ ضمير فضل وتحصيل كماله راجعدر * الوجوه وجهك جمعيدر *

ولم يتبذلك مفعوليدر * وجه ذات معناسنه كلور * يعنى شوره‌ده معروف ومعهوداولان رجل فضل صاحبنك قدرينى بلز * زيرا اول رجل فضل تحصيلنده بذل وجود ايتمدى * انما يعرف يضرب يابندن فعل مضارعدر * ذالفضل يعرف نك مفعوليدر * ذاصاحب معناسنه در * فضل نقص مقابليدر كه * درجهٔ رفيعه معناسنه در * من الناس يعرف به متعلقدر * ذووه يعرف نك فاعليدر * ضمير فضله راجعدر * (محل استشهاد) بودر كه ذووه ذونك جمعيدر * ذوذالك ضمى ومديله صاحب معناسنه‌در * انكله اسما اجناس وصفنه توصل اولنور * اسم جنسه مضاف اولوب انى نكره‌يه صفت قلار * ذووه ايكى واوايله اصلى ذوون ايدى * ضميره اضافتله جمع نونى ساقط اولدى * امدى بو ذوونك ضميره اضافتى شاذدر * وضرورة شعريه دن ايجوندر * ثم كه كعبك اشبو (صبحنا الخزرجية مرهفات * ابا رذوى اروءتها ذووها) قولنده دخى واقع اولدى * امابعضلرك اللهم صل على محمد ذويه قوللرى استعمال فصحادن دكلدر * ياخود نادراولوب اوزرينه قياس اولنماز * مصنف رحمه اللهك ولايضاف مضمر ديديكى سعهٔ كلامده وفصحانك استعمالنده ديمكدر * وبوذونك مؤنثنده ذات دينور * وذوطى لغتنده الذى معناسنه اسم موصول اولور * انشاالله بوندن بش بيت صكره ذكر اولنان

(فان الماء ماء ابى وجدى * وبئر ذو حفرت وذوطويت)

بيتنده تفصيل اولنور (معناى بيت) شورده معروف ومعهود اولان رجل فضل وكمال صاحبنك قدرينى بلمز زيرا اول رجل فضل كمال تحصيلنده بذل وجوه وبذل وجود ايتمدى همان انجق فضل صاحبنك قدرينى فضل وكمال تحصيلنده مشقت كش اولان فضلك صاحبى بيلور

(بومعنايه مناسب ابيات فارسى در).

(قصهٔ شمع ازدل پروانه پرس * حال كل ازبلبل ديوانه پرس)

(زاهدا نرا از نماز زوره كوى * عاشقانرا ازدر ميخانه پرس)

(عندليب مست داندقدر كل * جغذرا ازكوشهٔ ويرانه پرس)

(فقوله صبحنا من الصبوح وهوالشرب فى الصباح والخزجية اسم قبيلة (وقوله مرهفات جمع المرهفة وهو السيف من ارهف سيفه اذا حدده (وقوله ابا بمعنى اهلك (والارومة الاصل وذو وها جمع ذو وهو بمعنى صاحب (فالمعنى سقينا بالصباح قبيلة الخزرجية سيوفا محددة قاطعة بدل الشراب اهلك ذو وتلك السيوف اشراف تلك القبيلة واصولها

(كذا فى شرح الضوء)

﴿ الشاهد التاسع والعشرون ﴾

﴿ فاليوم قدبت تهجونا وتشتمنا * فاذهب فابك والايام من عجب ﴾
بو بيت بحر بسيطك عروض اولى وضرب اول مخبونيتندر * تقطيعى * (فاليوم قد) مستفعلن (بتتته) فاعلن (جونا وتش) مستفعلن (تمنا) فعلن مخبونه در (فاذهب فا) مستفعلن (بك ول) فعلن مخبون (ايام من) مستفعلن (عجبن) فعلن مخبوندر * بو بيت كرچه هرنقدر جامى ده ذكر اولنمامشدر * لكن شارحك، عطف بحثنده مستدلين بالاشعار قولندن مرادى بو بيت مثللى شعر اولديغنه مبنى شرح اولندى اليوم مؤخر بت نك ظرفيدر * بت بات بيت دن ماضينك مفرد مذكر مخاطبيدر * بيتوتة شيخوحة وزننده كيجه يى برايش ايله چورمك معناسنه در * تهجونا هجودن فعل مضارعك مفرد مذكر مخاطبيدر * نا انك مفعوليدر * هجو هانك فتحى وجيمك سكونيله برآدمى شعر ايله ذم وشتم ايلمك معناسنه در * تهجونا جمله سى بت نك فاعلندن حالدر * وتشتمنا شتمدن بنه مضارعك مفرد مذكر مخاطبى اولوب تهجونا اوزرينه معطوفدر * شتم كتم وزننده سوكمك معناسنه در * يقال شتمه اذا سبه من الباب الثانى والاول فاذهب امر حاضردر * ذهاب كتمك ومرور ايدوب چكمك معناسنه در * فابك ده اولان ما استفهاميه در * اى شئ معناسنه اولور معناسى ندر ديمكدر * بك مقدر حصله يه تعلق ايدوب تقدير اى شئ حصل لك ديمك اولور * والايام لفظا مجرور اولوب ضمير مجرور اولان كاف اوزرينه معطوفدر وحرف جر اعاده اولنمامشدر * كوفيون بو بيتله استدلال ايدوب ضمير مجرور اوزرينه عطف اولنديغى وقت حافضك اعاده سينك تركينى تجويز اتديلر * كوفيونه بو وجهله جواب ويريلور كه بيتده حافضك تركى ضرورة شعريه دن ايچوندر (محل استشهاد) دخى بودر * ياخود واو عاطفه اولميوب بلكه مصاحبت ايچون اولمغله مابعدى مفعول معه اولمق احتمالى دخى واردر * فاضل عصام بومقامده آية كريمه ده وقوعيله استدلالا برسؤل ايدوب جوابنى دخى تحرير ايلمشدر من عجب مقدر اولان حصله يه متعلقدر * عجب

(فاليوم قربت تهجونا آه بالراء المشددة على مافى نسخة العينى فى شرح شواهده الكبرى منه

عینك ضمیله اخلاق منهیه‌دن ذهو وکبر معناسنه درکه کندو بی کورَوب وکندوسنی بکنمکدن عبارتدر (معنای بیت) ای کمسه سن بزی هجوایدر وبزه سبب ایدر اولدیغك حالده کیجه‌لدك امدی بزی هجو ایدوب کندوکی بکنمکدن وکیردن سکاوسنك بیتوتت اتدیکك کیجه‌یه نه‌شیٔ حاصلدر * یعنی هجوله مشغول اولمقدن ایسه کندی اشکله مشغول اول * زیرا عجب وکبر عندالله منهی وعندالناس مذموم اولان اخلاقدندر

الشاهد الثلثون

اکل مرءٍ تحسبین امرأ * ونار توقد باللیل نارا

بو بیت بحر متقاربك عروض اولی وضرب اولندن اولوب ضرورة عروضنه حذف علتی عارض اولان ایاتدندر * تقطیعی (اکلم) فعولن (رئن تح) فعولن (سبینم) فعولن (رئن) فعل محذوفه در (ونارن) فعولن (توقق) فعول مقبوض (دباللی) فعولن (لنارن) فعولن * قائلی ابو داوود در ٤ اکل امرأده اولان همزهٔ استفهام انکاریدر وتوبیخدر * کل لفظا منصوب اولوب تحسبین نك مفعول اولیدر امرأ کل نك مضاف الیهیدر * امرأ ارکشی یه ومطلقا انسانه دینور * اولنده اولان همزه وصلیه در همزه سز دخی استعمال اولنور * وبوامرأ لفظنده اوچ لغت واردر (١) دائما رفع ونصب وجر حالتلرنده رانك مفتوح اولمسیدر (٢) علی کل حال رانك ضمه سیدر (٣) علی کل حال معرب اولمقدر یعنی را حرف اخیر اولان همزه یه تبعیتله حالت رفعده مرفوع وحالت نصبده منصوب وحالت جرده مجرور اولمقدر * تقول هذا امرأ برفع الراء والهمزة * ورأیت امرأ بنصبهما ومررت بامرأ بجرهما خذ هذا فانه ینفعك فی مواضع شتی تحسبین فعل مضارع اولوب فاعلی یاء خطابدر * مفعولینی بینه توسط ایتمشدر * امرأ تحسبین نك مفعول ثانی سیدر * اتحسبین ظن ایدرمسیك ایتمه دیمکدر * ونارده اولان واو عاطفه در * نارجرله اولکی امرأ اوزرینه معطوفدر توقد تفعل باببندن مضارع معلومك مفرد

٤ واسمه جارية الحجاج وقيل جريرة الحجاج وقيل جارية بنى همران الحذا فى كذ قال العينى فى شرح شواهده

مؤنث غائبه سیدر ❁ فاعل مستکنی ناره راجعدر ❁ اصلی ایکی تاایله
تتوقد ایدی تانك بری حذف اولندی (نارا تلظی) نظم جلیلنده
حذف اولندیغی کبی * زیرا قاعده بودرکه (مجتمع اولسه مضارع
اولنده ایکی تا * بری تفعل بری تفاعل بری تفعلل بابنك * اهل علمك
ذمزه سنده شویله مرویدر شهما * حذفنی اثباتینی جائز بیورمشلر
انك)توقد متعدی اولور آتشی علولندرمك معناسنه ولازم اولور *
آتش علولنمك معناسنه بو بیتده لازمدر * زیرا کلمه متعدی اولسه
مجهول اولهرق قرائت اولنمق لازم کلور * ومجهولدن احد التائینی
حذف جائزدکلدر ❁ انجق احدالتائینی حذف صیغهٔ معلومه مختصدر
* نته که سعدالدین علامه جعل الله له من اللطف تمامه ❁ عزالدین
الزنجالی شرحنده تصریح ایلدی ❁ فاضل عصامك دخی بومقامده
(لعدم جواز حذف التاء من المجهول) قولندن مرادی بودر ❁
باللیل ده اولان بافی معناسنه وتوقدیه متعلقدر * نارا نصبله تحسبین یه
مفعول ثانی واقع اولان ایکنجی امرٔا اوزرینه معطوفدر (محل استشهاد)
بودرکه بو بیتده برحرف عاطف ایله شیئین که مجرور اولان نارومنصوب
اولان نارا التحسبین نك مفعولینی اوزرینه عطف اولندی ❁ بوعطف
فرانك عندنده جائزدر ❁ اماجمهورك عندنده جائزدکلدر * زیراحرف
واحد عاملین مقامنـــه قائم اولمغه صالح دکلدر * هر نقدر بحسب
الظاهر جائز کورنور ایسه ده بحسب الحقیقه جائز دکلدر * اما بو بیت
ضرورة شعریه دندر * سعهٔ کلام بوکا قیاس اولنمز (معنای بیت)
ای محبوبه هرآدم شکلنده اولانی آدم ظن ایدرمسیك اتمه وهر کیجه
آتش کبی * علولنوب پرلایانی آتش ظن ایدرمسیك اتمه وعربك اشبو
(ماکل سوداء تمرة ولا بیضاء شحمة) قوللری دخی بومعنایه قریبدر
❁ بوقولده اولان مالیس به مشـــابه اولان مادر ❁ کل انك اسمیـــدر
سوداء حمراء کبی کل نك مضـــاف الیهیدر ❁ سوداء اسود لفظندن
مؤنثدر ❁ ســیاه اولان شیئ دینور * تمرة رفع ایله مانك خبریدر *
تمره معروف درکه خرمادینور * ولا بیضاء ده اولان لازائره اولوب

تأكيد ايچوندر * بيضاء ابيض لفظندن مؤنثدر * بياض نسنيه دينور * وسوداء وبيضاء غير منصرفلردر * جرلرى فحه ايله در * شحمة تمرة وزننده ايچ ياغنه دينور * وبر قوش آديدر وشحمة الاذن منتاره دينور * بونده استشهاد بيتده كى استشها كبيدر فلا تفضل * معناى قول هر برسياه اولان خورما اولمز * وهر بر بياض اولان ايچ ياغى اولماز ياخود هر بر بياض منتار اولماز ديمك در * كل كلمه سنه انسب اولان معنا بودر * اما محرم افندى رحمة الله عليهك سوداء چورك اوتى معناسنه و بيضاء خالص كوش معناسنه ديوب و بر ديكى معنا فهمدن بعيددر * الله اعلم واحكم فتذكروانصف

﴿ الشاهد الحادى والثلثون ﴾

آخره

حقا ولااجهدها طول السفر
والله لونظرت تضوى ياعمر
وما نهاعمرك من سوء الاثر
عدد تنى كابن سبيل مذحضر
كذا فى شرح شواهد الرضى

﴿ اقسم بالله ابو حفص عمر * مامسها من نقب ولادبر ﴾
﴿ اغفرله اللهم ان كان فجر ﴾

بو ابيات مشطوره بحر رجز دندر كذا فى شروح ابيات المعانى) تقطيعى (اقسم بل) مفتعلن مطوى (لاه ابو) مفتعلن مطوى (حفضعمر) مستفعلن سالم (مامسسها) مستفعلن (من نقين) مفتعلن مطوى (ولادبر) مفاعلن مخبون (اغفر لهل) مستفعلن (لاهم ان) مستفعلن (كان فجر) مفتعلن مطوى * قائلى اعرابيدر * بعضيلر روبة العجاجدر ديمش * صواب اولان اعصابه ده اولديغى اوزره اصحاب كرامدن عبدالله بن كبشه درو بعضيلر عمر بن كبشه دردىمش * ابوحفص حضرت اميرالمؤمنين عمر بن الخطاب رضى عنه رب الوهابك كنيهٔ سعادتلريدر * وعمر ابوحفصك عطف بيانيدر متبوعنى ايضاح ايچون كتور يلور (محل استشهاد) دخى بودر مامسهاده اولان ضميرناقيه عائددر * ومانافيه در * نقب فتحتينله دوه طبانغك دريسنك رقتنه واشمه سنه دينور * دبر مصدر در دوه نك آرقه سى ياغر اولمغه دينور * لهنك ضميرى و كان وفجرنك مستترلرى دخى حضرت عمر رضى الله عنه يه راجعدر * اللهم دعاده مستعمله كلمه در * ياالله معناسنه وميمى حرف ندادن عوضدر *

بوسبیدن حرف ندا ایله میم جمع اولماز * و مفتوح قلندیغینك نکته‌سی بودرکه * حروف مبنیه‌دن * و بناء اصل اولان سکوندر * میان ساکنان زیاده قلنوب التقاء ساکنین اولدی دفعیچون میم ثانیه اخف حرکه اولان فتحه ایله حرکه‌لندی بوخلیل وسیبویه مذهبیدر * فجر صبغهٔ ماضیدر * ضرورة آخری ساکندر * حقدن میل اتدی ویلان سویلدی دیمکدر (بونك قصه‌سی) شیخ الرضی * وعلامهٔ زمخشری * وحضرت منلا جامی * وغیریلرینك تحریرلری اوزره بودرکه * برکون عمر بن الخطاب رضی عنه ربه الوهابه * براعرابی کلوب تحقیق اهلم بعیددر * وبن یغرلی وارق وطبانی اشمش دوه اوزره یم * استرم که بنی برابودوه یه بندره سین دیدکده * حضرت عمر رضی الله عنه دخی اعرابی بی کاذب ظنیله بندیرمدی * اعرابی کیدوب ذکر ایلدی کی دوه سینه بنوب جانب بطحایه توجه واستقبال ایلدی * وقریب اولدقده دوه سندن نزول ایدوب آردنده * (اقسم بالله ابو خفص عمر * مامسهامن نقب ولادبر * اغفرله اللهم ان کان فجر) دیه‌رك یورر ایدی اول حینده حضرت عمر اعلای وادیدن اقبال ایدوب کلورایدی اعرابی (اغفرله اللهم ان کان فجر) دیدکده حضرت عمر (اللهم صدق صدق) دیو بیورد قده بربرلرینه ملاقی اولدیلر * حضرت عمر اعرابینك الندن طوتوب راحله کی ایندر بیوردیلر * اول دخی ایندردی واقعا دوه یغرلی وارق ایدی همماندم حضرت عمر التپناه اعرابی یی کندو دوه سینه بندروب ذاد زخیره ویروب اعرابی یی اکسا ایلدی (معنای ابیات مشطوره) ابوحفص کنیه سیله مکنی اولان حضرت امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه اول دوه یه طبانی اشمش اولمق مس ایلمدی دیو اللهه قسم ایلدی * یارب حضرت عمره مغفرت ایله اکرحقدن میل ایلدی ایسه

﴿ الشاهد الثانی والثلثون ﴾

﴿ انا ابن التارك البکری بشر * علیه الطیر ترقبه وقوعا ﴾

بوبیت بحروافرك عروض اولی وضرب اول مقطوفیندندر *

تقطعی (انبن التـا) مفاعیلن معصوب (رك البکری) مفاعیلن
معصوب (یشرن) فعولن مقطوفه در (علیه الططی) مفاعیلن
معصوب (رتر قبهو) مقاعلـتن (وقوعن) فعولن مقطوفدر *
قائلی مرار بن سعید الفقعسیدر * مرار میمك فتحی ورانك تشدید یله
کرار وزننده برشاعر اسلامینك ادیدر * دولت امویه زمانننده اولوب
فرزدق وجریر ایله همعصر در کذا فی شرح شواهد الرضی
لعبد القادر البغدادی ۲ بعضیلر میم ایله مرار الاسدی دیدیلر * و بعضیلر ۳
فاءایله فرار الاسدی دیمشدر اولك اولی اولدیغی نقلندن معلومدر *
انا مبتدادر ابن التارك انك خبریدر * البکری لفظا مجرور التارکنك
مضاف الیهی ومحلا منصوب التارکنك مفعولیدر * یعنی التـارك
اسم فاعل اولمغله مفعولنه مضافدر * و اضافتی لفظیه در * التارك
ترکدن مأخوذدر * ترك مادهسی برنسنه دن فراغت ایلمك معناسنه در که
وازکلمك و براقق و بوشلمق تعبیر اولنور * یقال ترك الشیء ترکا من الباب
الاول اذا ودعه * و بوترك کلهسی مفعول واحده تعدیه ایلدکده طرح
و تخلیه معناسنه * ومفعولینه متعدی اولدقده صیر وجعل معناسنی
متضمن اولوب افعال قلوب مجراسنه جاری اولور * بشر لفظا مجرور
البکرینك عطف بیانیدر * بدل اولق جائزدکلدر * زیرا بدل عاملك
تکراری حکمنده اولمغله معنی التارك بشر دیمك اولور * بوایسه ممتنعدر
(محل استشهاد) دخی بودر یعنی عطف بیان ایله بدل بیننده لفظا فرق
بودر * امافرق معنویی شارح تفصیلا بیان بیوردی * علیه الطیر
التارکنك مفعول ثانی سیدر * اکر تارك مصیر معناسنه اولورسه *
اما تارك مصیر معناسنه اولمیوب وادع معناسنه اولورسه * تارکنك
مفعولی اولان بکریدن حال اولور * الطیر علیه ظرفینك فاعلی اولور
یاخود علیه مقدم خبر الطیر مؤخر مبتدا اولور * ترقبه فعل مضارع
مفرد مؤنث اولوب فاعلی طیره ومفعول ضمیری بشـره راجعدر *
ترقبه جملهسی الطیر دن حالدر * اکر الطیر ظرف مسـتقرك فاعلی
اولورسه * یاخود علیه نك ضمیر مستکنندن حال اولور اکر الطیر

(مبتدا)

۲ زینی زاده رحمه الله
۳ شارح اول سلمه الله
منه

مبتدا اولورسه * وقوعا ترقبه نك فاعلندن حالدر * وقوع واقع نك
جمعیدر (واقع حوله مترقبة لازهاق روحه) دیمکدر * ترقب
انتظار معناسنه در (معنای بیت) بن بشر دینلان بکری بی قوشلر
روحنك خروجنه مترقب ومنتظر اولدقلری حالده قلان کمسه نك
اوغلویم * یاخود بن قوشلر روحنك خروجنه منتظر اولدیغی
حالده بکری قبیله سیندن اولان بشری ترك ایدوب براغان آدمك
اوغلویم * قوشلر روحنك خروجنه مترقب اولدقلری شونك ایچوندر که
زیرا برکمسه نك روحی خروج ایتد کجه اوزرینه یرتجی قوشلر ایماز
* خفی دکلدر که بو بیتده پدرینك شجاعتنی وانکله افتخار ینی واعوان
بکرینك جبان اولدقلری نی بیان واردر * یعنی بنم پدرمك التدن انلر
بکری تخلیصه مقدر دکللردر دیمك اولور

﴿ الشاهد الثالث والثلثون ﴾

﴿ ان من یدخل الکنیسة یوما * یلق فیها جئازرا وظباء ﴾

بو بیت بحر خفیفك عروض اولی وضرب اول سالمینـه خبن علتی
عارض اولان ابیاتدندر * تقطیعی (ان من ید) فاعلاتن (خلکنی)
مفاعلن مخبون (ستیومن) فعلاتن مخبونه رد (یلق فیها) فاعلاتن
(جأزرا) مفاعلن مخبون (وظباءن) فعلاتن مخبوندر * قائلی معلوم
دکلدر * ان من یدخل ده اولان ان حروف مشبهه بالفعلدندر * اسمی
ضمیر شاندر که حذف اولنـدی تقدیرانه من یدخل دیمکدر * من کلم
مجازاتدن اولوب مبتدادر * یدخل من ایله مجزومدر * یدخل نك فاعلی
منـه راجع اولوب جملهسی شرطیه در * الکنیسة یدخل نك مفعول
فیهیدر کنسیه سفینه وزننده نصاری نك عباد تکاهنه دینور * وکلیسا
کنسیه نك محرفیدر * یوما کذلك یدخل نك ظرفـیدر * یلق لقی یلقی
لقاءدن فعل مضارع اولوب من ایله مجزومدر * جزمه علامت آخرندن
الف مقلوبه ساقط اولدی * فاعل مستکنی منه راجع اولوب یلق مع
فاعله جملهٔ جزائیه در * فعل شرط جزاسیله جملهسی جملهٔ شرطیه *
یاخود جملهٔ فعلیه مبتدانك خبریدر * مبتدا مع خبره ان نك خبریدر *

یاخود جملهٔ شرطیه وحده یاخود جملهٔ جزائیه وحده مبتدانك خبریدر *
یاخود بو مبتدا ایچون خبر اولمیوب شرط وجزا انی خبردن مستغنی
قلمشدر کذا ذکر * لقاء کتاب وزننده برآدمه قارشوراست کلوب قاوشوب
کورمك معناسنه در * فیهایلق نك ظرفیدر ضمیر کنیسه یه راجعدر * جأزرا
یلق نك مفعول بهیدر * وظباء جأزرا اوزرینه معطوفدر * جأزر
قنقذ وزننده اولان جؤذریك جمعیدر * جؤذر بقرهٔ وحشیه ولدینه
یعنی صغن تعبیر اولنان حیوانك یاوریسنه دینور * ظباء ظاء معجمه نك
کسریله اولوب ظبی نك جمعی در وظبی ظانك فتحی وبانك سکونیله
کیك تعبیر اولنان حیوانه دینور * صغن یوریلرندن وکیکلردن مراد
حسن وجمالده انلره مشابه اولان کنج محبوبلردر * واول کنیسه ده
اولان صور منقوشه دردینلدی ایسه ده اول انسبدر (محل استشهاد)
بودر که منصوب اولدیغی حالده ضمیرشانك حذفی مع ضعف جائز
اولدی * نته که بو بیتده حذف اولندیغی کبی * جوازی فضلات
صورتنده اولدیغیچوندر * اما ضعفی مراد اولان ضمیرك بلادلیل
حذفی در (س) ان نجون ضمیرشان ده عمل ایدوب ضمیرشان مقدر اولدی
من ده عمل ایتمدی (ج) زیرا من صدارة اقتضا ایلمکله اکران کلمه سی
من ده عمل ایلسه صدارة باطل اولوردی * انکیچون کلمهٔ مجازات
اوزرینه داخل اولمدی * وبو ضمیر شان سائر ضمائردن وجوه عدیده
ایله فرق اولنور * ۱ ضمیرشان کندوسنی تفسیرایدن جملهنك اوزرینه
تقدیم اولنور ۲ ضمیرشان اوزرینه عطف اولنماز * ۳ ضمیرشان مؤکد
اولماز ٤ مبدل منه اولماز ٥ خبرینی کندو اوزرینه تقدیم جائز اولماز ٦
خبرواقع اولان جمله دن کندویه عائد ضمیرشرط قلنمز ۷ انجق جمله ایله
تفسیر اولنور ۸ بوندن صکره کلان جمله ایچون اعرابدن محل وادر ۹
ضمیرشان مقامنه ظاهر اتیانی صحیح اولور ۱۰ ضمیرشان انجق غائب
وضمیر قصه انجق غائبه اولور ۱۱ ضمیرشانك تثنیه سی وجمعی جائز
اولماز ۱۲ انجق کندوسنده تعظیم مراد اولنان موضعده استعمال
اولنور شان عظیم صاحبی اولان کلامده استعمالی وجه تسمیه

اولمشدر * وبو كا كوفيون ضمير عماد ديرلر (معنای بيت) تحقيق شان هر كسه كه نصاری معبدينه وكنيسه سنه داخل اولسه اوكنيسه ده حسن وجمالده صغن ياور يلرينه وكيكلره مشابه اولان كنج محبوبلره تصادف ايدوب انلری كورر

﴿ الشاهد الرابع والثلثون ﴾

﴿ فان الماء ماء ابی وجدی * و بئر ذوحفرت وذوطويت ﴾

بو بيت بحر وافرك عرض اولی وضرب اول مقطوفينندندر * تقطيعی (فان نلما) مفاعيلن معصوب (ءماء ابی) مفاعلتن (وجدی) فعولن مقطوفه در (وبئرن ذو) مفاعيلن معصوب (حفرت وذو) مفاعلتن (طويتو) فعولن مقطوفدر * قائلی معلوم دكلدر * فان الماءده اولان ان حروف مشبهه بالفعلدندر * الماء نصبله انك اسمدر * ايكنجی ماءر فعله انك خبريدر ابی ماءنك مضاف اليهدر * وجدی ابی اوزرينه معطوفدر * جد پدر پدر ياخود پدر مادر ايله بيان اولنور كه تركيده دده تعبير اولنور * وبئر رفعله ماء ابی اوزرينه معطوفدر * ذوانك صفتيدر * وبوذوطی لغتنده الذی معناسنه اسم موصول اولور جمله ايله وصف معرفيه وسيلهٔ وصلت اولور * پس ناقص اولمغله لفظنده اعراب ظاهر اولمز * الذی كلمه سی كبی * وافراد وتثنيه وجمع وتذكير وتأنيثی مساوی اولور * لكن مذكره صفت واقع اولورسه الذی ومؤنثه صفت واقع اولورسه التی معناسنه اولور و (محل استشهاد) دخی بوذوكلمه سينك طی لغتنده اسم موصول اولمسيدر * وبئر مؤنث سماعيدن اولمغله بو بيتده واقع اولان ذوكلمدلری التی معناسنه در * حفرت ماضی نفس متكلم صيغه سيله اولوب ذونك صله سيدر * صله دن موصوله عائد اولان ضمير محذوفدر كه حفرتها ديمكدر * حفرحائك فتحی وفائك سكونيله برنسنه نك ايچنی اشوب قازمق معناسنه در * من الباب الثانی * وذوطويت ده اولان واو عاطفه در * وذوينه التی معناسنه در * طويت طوی يطوی طيادن ماضينك نفس متكلم

وحده سیدر * طی فی الاصل دورمك معناسنه اولوب بومقامده احجارایله قیواورمکده استعمال اولندی * ینه عائد محذوف اولوب طویتها دیمکدر (معنای بیت) امدی صوینم پدرمك وجدیمك صیودر وقیوبنم انی اشوب وطاشلرایله اوردوکم قیودر * خفی یورلیه که بو بیتده مدحی مستلزم اولان حصر ادعائی واردر بودخی معلوم اوله که مؤنث سماعیه یی شیخ ابن الحاجب علیه رحمة الملك الواهب * اشبو قصیده سنده ذکر ایتمشدر که بئردخی مؤنث سماعی در *

﴿ قصیدة فی بیان تعداد مؤنثات السماعیة ﴾

(نفسی الفداء لسائل واقانی * بمسائل فاحت کروض جنان)
(اسماء تأنیث بغیر علامة * هی یافتی فی عرفهم ضربان)
(قد کان منها مایؤنث ثم ما * خیرت فیه باختلاف معان)
(اما الذی لابد من تأنیثه * ستون منها العین واذنان)
(والنفس ثم الدار ثم الداومن * اعدادها والسن والکفان)
(وجهنم ثم السعیر وعقرب * والارض ثم الاست والعضدان)
(ثم الجحیم ونارها ثم العصا * والریح منها والاظی ویدان)
(والغول والفردوس والفلك التی * فی البحر تجری وهی فی القرأن)
(وعروض شعر والذراع وثعلب * والملح ثم الفأس والورکان)
(والقوس ثم المنجنیق وارنب * والخمر ثم البرء والفخذان)
(وکذاك فی ذئب وفهد حکمهم * ابدا وفی عراب بکل مکان)
(والعین للینبوع والدرع التی * هی من حدید قط والقدمان)
(وکذاك فی کبد وفی کرش وفی * سقر ومنها الحرب والفعلان)
(وکذاك فی فرس وفی کأس وفی * افعی ومنها الشمس والعقبان)
(والعنکبوت تحوك والموس معا * ثم الیمین واصبع الانسان)
(والرجل منها والسراویل التی * فی الرجل کانت زینة العریان)
(وکذا الشمال من الاناس ومثلها * ضیع ومنها الکف والساقان)

﴿ الشاهد الخامس والثلثون ﴾

﴿ ربما تکره النفوس من الامر * له فرجة کحل العقال ﴾

بو بیت بحر خفیفیك ضرب اول سالمدن اولوب عروضنه خبن علتی عارض اولان ابیاتدندر * و بو بیت مدرجدر که مصراع اولك آخری میم ساکنه در وابتداء مصراع ثانی رآء متحرکه دُر * نته که تقطیعدن معلوم اولور * تقطیعی (ربمانك) فاعلاتن (ره النفو) مفـاعلن مخبون (س من الام) فعلاتن مخبونه (راه فر) فعـلاتن مخبون (جتن کحل) مفاعلن مخبون (للعقـالی) فاعلاتن * قائلی امیة بن ابی الصلت در * و بو امیة بن ابی الصلت جاهلیدر که عجیب قصه سی واردر شرح شواهد التحفه ده ان واخواتنك استشهادی بحثنده عبد القادر البغدادی تفصیلا بیان اتمشدر * رب تقلیل وتکثیرده استعمال اولنوب تکثیرده استعمالی کثیردر * ورب ایچون صدارة لازم اولوب مفرد یاخود جمله ایله موصوف اولان نکره اوزرینه داخل اولور * وانجق لفظاومعنی فعل ماضیه تعلق ایدر * زیرا تقلیـل محقق یاخود تکثیر محقق انجق ماضی ایله ادا اولنور * ماشیٔ معناسنه موصوفه در که * بو بیتده تکره النفوس جمله سیله وصفلنمشـدر (محل استشـهاد) دخی بودر تکره باب رابعدن مضـارعدر * مصدری کافك فتحی وضمیله کره در * کره نفس اباء وامتناع ایلدیکی یعنی استمیه رك حارجدن عارض اولان مشقتدن عبارتدر * زورا کی تعبیر اولنور * و برنسنه یی کریه کورمك معناسنه کلور * النفوس نفسك جمعی اولوب تکره نك فاعلیدر * جمله سی مانك صفتیـدر * صفتدن موصوفه عائد اولان ضمیر ضرورة محذوفدر * تقدیر رب شیٔ تکرهه النفوس دیمکدر * من الامر ده اولان من بیـانیه اولوب مابی بیـاندر * له فرجة ظرف مسـتقر جملهٔ فعلیـهٔ حالیه اولوب امره متعلقدر * و بو عصـامك اختیاریدر * عبد الغفور من الامر دن صفة اولدیغنی تجویز ایلدی * وتکره نك تشتتز وتنقص معنالری نی تضمینی تجویز ایلدی غیرها واختر اعزهـا * فرجه فانك حرکات ثلاثیله غم وغصـه دن تفصی یعنی خلاص لغه دینور * وفانك فتحیـله وحده وکسریله وحده وضمیـله وحده روایت اولندی * بو مناسبتله ابن خلکان تاریخنده منقول اولان

آستانهٔ علیـه ده یره بطان کتبخانه سنده اولوب ۳۰۶۸ نمروذه اولدیغی

قضیه رسم اولندی ابوعمرو بن العلادن محکیدرکه * برزمانده حجاج ظالمدن یمن دیارینه فرار وآنده اون سنه مقداری قرارایلدم برکون برصحرایه چیقوب کشت وکذار ایدرکن کوردم برعرب برآخر عربه ملاقی اولوب ترحیب وتأهیدنصکره مژده کیم حجاج فوت اولوب عالم شروشرورندن خلاص اولدی دیوب اشبو بیتی انشاد ایلدی

﴿ ربما تجزع النفوس من الامر * له فرجة کحل العقال ﴾

فرجه یی فتح فاایله قرأت ایلدی * ابوعمرو ایدرکه بوکلامی استماع ایلدیکمده قنقیسندن مسرور اوله جغمی بیلدم حجاجك فوتی خبرندنمی یوخسه فرجه نك فتح فاایله اولدیغنی کوش ایلدیکمدنمی * زیرا بن فرجه یی ضم فا ایله تلفظ ایدرایدم * وغلط اولمق خاطرمه کلورایدی پس فتح فاایله کوش ایلدیکمده مشکلم حل اولوب شفای صدرحاصل اولدی * لکن قول مؤلف قاموس وازهری موجبنجه غلط اولمدیغی متعین درانتهی * بومقولدن فهم اولندیغی وجه اوزره تکره موضعنه تجزع دخی روایت اولنمشدر * حل دوکی جوزمك معناسنه در العقال کتاب وزننده دوه نك دیزینی بغلد یقلری ایپه دینور * بو بیتك مطلعی اشبو

﴿ اصبر النفس عند کل ملم * ان فی الصبر حیلة المحتال ﴾

﴿ لاتقبضن بالامور فقد تکشف غماؤها بغیر اختیال ﴾

اولوب مجموعنك معناسی ثبت اولندی (معنای ابیات ثلثه) نفسکی هر برنازله عندنده حبس ایدوب وصبر ایله زیرا صبرده حیله محتال واردرکه عاقبتی سلامتدر * وسن هرامورکده تضییق ایدوب کنش دنیایی کندوکه طار ایلمه تحقیق بویله قالمیوب مرور ازمنه ایله غموم وهموم منکشف اولور * نفس اموردن چوق شی کره کورر ونفسه مشقت عارضه اولور * حالبوکه اول امور ایچون حل عقل کبی تفصی وخلاصلق واردر * بومعنایه (اذاضاقت بك الدنیا ففکر فی الم نشرح * فعسر بین یسرین اذافکرته فافرح) ودیکر *

﴿ فلاتجزع لريب الدهر فاصبر * فان الصبر فى العقبى سليم ﴾
﴿ فما جزع يمغن عنك شيئا * ولامافات ترجعه الهموم ﴾
﴿ اذا ضاق الخناق فكن صبورا * كريما فالشدائد لاتدوم ﴾
﴿ فبالصبر الجميل تنال خيرا * ويقضى بعد ذالك ماتروم ﴾
﴿ دينلمشدر ﴾

﴿ الشاهد السادس والثلثون ﴾

﴿ وكنى بنا فضلا على من غيرنا * حب النبى محمد ايانا ﴾

بوبيت بحر كامل عروض اوليسنك ضرب ثانى مقطوعنه اضمار عارض اولان ابياتدندر * تقطيعى (وكنى بناء) متفاعلن (فضلن على)مستفعلن مضمر(من غيرنا) مستفعلن مضمره در (حبب النبى) مستفعلن مضمر (يمحمدن) متفاعلن (ايانا) مفعولن مقطوع ومضمردر * قائلى حضرت حسان بن ثابت رضى الله عنه در * كنى كفاية دن فعل ماضيدر ۞ كفايه يتشور اولمق معناسنه در * ايمدى كنى يترو يتشور اولدى * ايش يتورمكه غيردن استمداده حاجت يوقدر معناسنه اولور * بنا كنى نك مفعوليدر * حب النبى كنى نك فاعليدر * ومصدر مفعولنه مضافدر زيرا النبى حبيب صحيح ايسه ده حبيب محبوب معناسنددر * فضلا حب النبى دن حالدر * حال كون ذالك الحب فضيلة على من غيرنا ديمكدر * على فضلانه متعلقدر * من موصوفه در بعض كره مفرد ايله و بعض كره جمله ايله وصفلنور ۞ بو بيتده مفرد ايله وصفلنمشدر (محل استشهاد) بودر * غيرناده اولان غير لفظا مجرور اولوب منك صفتيدر * ناغيرك مضاف اليهيدر على شخص غيرنا ديمكدر ۞ محمد النبى نك عطف بيانيدر * ايانا بنايى تأكيددر * دخى فضلا كنى نك مفعولى بنا فضلادن حال اولمق جائزدر * سيد شريف قدس سره اللطيف غيرنا كلمه سينك مبتداء محذوفدن خبر اولمق اوزره رفعنى بيان بيوردى لكن بوتقديرجه مانحن فيهدن اولماز * زيرا بزم استشهادمز من موصوفى مفرد ايله وصفلامقدر (معناى بيت) سائر امت اوزره فضيلت عظيمه اولديغى حالده بزم پيغمبريمز

محمد علیه الصلاة والسلام محبتی بزه یتشو رغیردن استمداده حاجت یوقدر نته که شان رسالتنده دینلمشدر

* چه غم دیوار امت را که باشد چون تو پشتیبان *
* چه باك ازموج بحرزا که باشد نوح کشتیبان *

اللهم ثبت قلوبنا علی محبتك ومحبت حبیبك *

﴿ الشاهد السابع والثلثون ﴾

﴿ کم عمة لك یاجریر وخالة * فدعاء قد حلبت علی عشاری ﴾

بو بیت بحر کاملك ضرب ثانی مقطوعندندر * تقطیعی (کم عمتن) مستفعلن مضمر (لك یاجری) متفاعلن (روحالتن) متفاعلن (فدعاء قد) مستفعلن مضمر (حلبت علی) متفاعلن (یعشاری) فعلاتن مقطوعدر * قائلی فرزدقدر که * اقرباسنی ترزیل ایله جریری هجو ایدر * کم کافك فتحی ودیمك سکون اوزره بناسیله اسم ناقص مبهمدر * ایکی وجه اوزره مستعملدر * بری عددك مقدارندن سؤال ایچون اولور که * استفهامیه درنه قدر وقاج نسنه در معناسنه که فارسیده چند مراد فیدر * وبری خبریه اولور کثیر معناسنه * واستفهامیه اولدقده مابعدنی تمییز یت اوزره منصوب ایدر * مثلا کم رجلا عندك کبی * که سنك یانکده قاج آدم واردر دیمکدر * وخبریه اولدقده رب کلمه سنك عملی کبی یعنی مابعدنی مجرور ایدر * کم درهم انفقت کبی * که سن چوق اقچه ویردك دیمکدر * وکاه اولور که مابعدی مرفوع اولورکم رجل کریم قداتانی کبی * وبعضیلر دیدیکه کم کلمه سی بسیط دکلدر * بلکه کاف تشبیهله ماء استفهامیه دن مرکبدر * الفی حذف اولندقدنصکره تخفیف ایچون میمی اسکان اولندی * وکم کلمه سی کاه اولاولور که اسم تام اولور بوصورتده آخری مشدد اولوب منصرف اولور وهمان مقدار معناسنه اولور * تقول اکثرمن الکم والکمیة (محل استشهاد) بودرکه استفهام وخبر اولق ومیزك ذکری وعدم ذکری احتمالی اولان موضعده کم ده اوج وجه اعتبار ایتك محتملدر * بری

ابتدائية اوزره رفعدر * ثانى ظرفية اوزره نصبدر * ثالث مصدرية
اوزره نصبدر * عمة انك مميزى اولوب بونده دخى اوج احتمال واردر
* برى ابتدائية اوزره رفعدر استفهاميه اولسون خبريه اولسون * ثانى
استفهامية اوزره نصبدر ثالث خبرية اوزره جردر اما نسخهٔ ثانيه يه
كوره انجق عمتده اوج وجه جائزدر * عمة پدر ينك قرنداشنه دينور * لك
ظرف مستقر اولوب على اى وجه كانت عمتك صفتيدر يا حرف ندادر *
جر يرمنادى در * مفرد معرفه اولديغى ايچون ضم اوزره مبنى اولدى *
وحالة اعراب ثلثه ايله معرب وعمة اوزرينه معطوفدر * حالة والدهنك
فرقرنداشنه دينور كه تيزه تعبير اولنور * فدعاء حمراء وزننده صنعة
مشبهه اولوب افدعنك مؤنثيدر * وبو فدعاء حالتنك صفتى اولوب
عمتنك صفتى مذكور قرينه سيله محذوفدر * ياخود كل واحد تأويلى
ايله هم عمتنك وهم حالتنك صفتيدر * فدعاء شول خاتونه دينور كه
بيله كى وظيفوغى اكرى اولمغله الى واياغى بدنى طرفنه طوغرى بورق
ودورك واكرى اولمق معناسنه در * جريرك حالة وعمة سنى فدعاء ايله
وصفلديغى ايكى شيدن اوتوريدر * برى كويا انلر اولقدر حذمت
ايدرلر كه اللرى واياقلرى بوريلور * ثانى انلرده فدعاء لق خلق اولوب
جريروا قربا سنى سوء خلقته نسبتدر * قدحلبت ماضينك مفرد مؤنث
غائبه سيدر * حلب سود صاغمق معناسنه در * فاعلى على سبيل البدل
عمة ايله حالتيه راجعدر * حلبت جمله سى فدعاء نك يا صفتى ياخود
فدعاء ده اولان مستكندن حالدر * على حلبت كلمه سنه متعلقدر *
حلبت ثقلت معناسنى تضمين طريقيله يعنى معنا (كنت كارها
لخدمتها فخدمتنى على كره منى) ديمكدر خفى دكلدر كه انواع حذمتدن
حذمت مواشيى اختيارنده مبالغه ايله هجو واردر * عشارى حابتك
مفعوليدر * عشارى عينك ورانك كسريله نجباء وزننده اولان
عشراءنك جمعيدر * عشراء اون آى كچن كبه ناقه يه دينور * بودخى
خفى دكلدر كه انواع حيوانا تدن عشارى يى اختيارنده دخى مبالغه ايله
هجو واردر * زيرا اون آيلق كبه اولان ناقه سهلولتله مطيع

ومن قبيل قول ابن الراوندى كلام بعضهم

اعطيتنى ورقا لم تعطنى ورقا
قــل لى بلا ورق ماتنفع الحكم
فحذ من العلم سطرا واعطنى ورقا
ولا تكلنى الى من جوده عدم
ولما قا ل هذا القائل ماذكر سمع
هاتفا يقول له
لو كنت ذا حكم لم تعترض حكما
عدلا خبيرا له فى خلقه قسم
هلا نظرت بعين الفكر معتبرا
فى معدم ماله ما ل ولا حــكم

وقد قيل فى رده ايضا

كم من قوى قوى فى تقلبه مهذب
الرأى عنــه الرزق منحرف
كم من ضعيف ضعيف فى تقلبه
كانه من خليج البحر يغــترف
هــذا دليل عــلى ان لا آله له
فى الخلق سر خفى ليس ينكشف

﴿ بو ايكى بيت حضرت على كرم الله وجه ورضى الله عنه به نسبت ايدوب حسين ميدى (استكمال) تام كردن (اقلال) درويس بودن (اكثار) بسيار شدن ايله شرح اتمشدر ﴾

جمعده دخى زياده هجو واردر * زيرا بابا وانا طرفلرى جملة بويله رزيل دردمك اولور (معناى بيت) اى جرير سـنك نقدر حالك وتيرنك واردر كه بن انلرى مكره اولديغيم حالده انلربنم اون آيلق كبه ناقه لريمــك سودينى صاغارلر * وبنم خدمت مواشيم ايله مشغول اولورلر * اشبو بيت مذكور استفهاميه وخبريه به معا مثال اولور * اما يالكز كم خبريه نك مثالى ابن راوندينك اشبو قوليدر

* سبحان من جعل الاشيآء موضعها * وفرق العز والاذلال تفريقا *
* كم عاقل عاقل اعيت مذاهبه * وجاهل جاهل تلقاه مرزوقا *
* هــذا الذى ترك الاوهام جائرة * وصير العالم التحرير زنديقا *

بو ابياتك مألى مشرب اهل سنته موافق اولمامغله سيد شريف مفتاح شرحنده ابن راوندى يى ردى متضمن بو ايكى بيتى ايراد ايلدى (شعر)

(كم من اريب فهم قلبــه * مستكمل العقل مقل عديم)
(ومن جهول مكــثر ماله * ذالك تقــدير العزيز العــليم)
(وينه بركسه دخى ردنده ديمشــدر)
(نكد الاريب وطيب عيش الجاهل * وقد ارشداك الى حكم كامل)
(وتحــير الزنديق فى ظلمــاته * متشــبثا ازيال وهــم غائل)

* ديكر حضرت على كرم الله وجهه نك قولى دخى رداولور *

(فلو كانت الدنيــا تنال بفطنــة * وفضل وعقل نلت اعلى المراتب)
(ولكنمــا الارزاق حظ وقسمة * بفضل مليــك لا بحيله طالب)
(ديكر بعض ارباب كمال ديمشدر)
(كم عاقل عاقل لازال ذاعســر * وجاهل جاهل لازال ذايســر)
(تحير الناس فيهما فقلت لهم * هذا الذى اوجب الايمان بالقدر)

﴿ الشاهد الثامن و الثلثون ﴾

﴿ فساغ لى الشراب وكنت قبلا * اكاد اغص بالماء الفرات ﴾

بو بيت بحر وافرك عروض اولى وضرب اول مقطوفينندر تقطيعى (فساغ ليش) مفاعلتن (شراب وكن) مفاعلتن (تقبلن) فعولن اولمبوب سودينى صاغان كسه به زياده اذيت ايدر * وعمة ايله حالة بى

مقطوفه (اکاد اغص) مفاعلتن (صبالماءل) مفاعیلن معصوب (فراتی) فعولن مقطوفدر * قائلی معلوم دکلدر فساغ سوغد ماضی اولوب سوغ فتحتینله طعام وشراب یوغازدن الماسیه کبی سهولتله کچمك معناسنه در * لی ساغ نك مفعولیدر * الشراب ساغ نك فاعلیدر * شراب کباب وزننده ایچلمك شانندن اولان نسنه یه دینور * و کنت ده واو حالیه در کنت افعال ناقصه دن اولووب اسمی ضمیر در قبلاظرف اولوب مضاف الیهی منسی اولدیغی ایچون قلت اوزره علی حسب العوامل معرب اولمشدر (محل استشهاد)بودر* اکاد افعال مقاربه دن فعل مضارع متکلم وحده بینه سیله در* اسمی تحتنده انادر اغص جمله سی خبریدر* اکاد اسمی وخبریله کنت یه خبر واقع اولمشدر * کادنك معناسی اشلمك استدی واشلیه یازدی ایله تعبیر اولنور * بالماء اغص یه متعلقدر * الفرات ماءك صفتیدر * فرات بغایت طتلو وحشکوار صویه دینور (بونك اصلی) بودر که بو بیتی قائل شاعرك اقرباسندن بری قتل اولندی وشاعر مرقوم مقتولك غم وغصه سندن شول درجه غمناك اولدیکه بوغازندن صودخی کچمکه قریب اولدی ایدی بعده قاتل قصاص اولندقده بو بیتی انشاد ایلدی (معنای بیت) شمدی یمك و ایچمك بکا سهیل اولدی حالبوکه بن بوندن اول صو بوغازنده طیقانوب قالمه درجه لرنده اولدم ایدی

وقال بعضم ایضا

(کم عالم یسکن بیتا بالکرا)
(وجاهل له قصور وقری)
(لما قرأت قوله سبحانه)
(نحن قسمنا بینهم زال المرا)

﴿ الشاهد التاسع والثلثون ﴾

﴿ رب بعد کان خیرا من قبل ﴾

بومصراع بحر رملدن اولوب فاعلاتن وزننه اولا جزو علتی وثانیا ترفیل علتی عارض اولمشدر* کذا قیل تقطیعی (رب بعدن)فاعلاتن (کان خیرن) فاعلاتن (من قبلن) مفعولن مجزوم فلدر* رب بعد مبتدادر* کان افعال ناقصه دن اولوب اسم مستکنی بعدیه راجعدر* خیرا من قبل کاننك خبریدر* کاننك اسمی وخبریله جمله سی مبتدانك خبریدر * بعدظرف اولوب مضاف الیهی منسی اولدیغی

ایچون تنوین ایله معرب قلندی قبل دخی بویله در (محل استشهاد)
بودر * یعنی چوق متؤخر متقدمدن خیرلو اولور * زیرا زمانك تقدم
وتأخرنده فضل ومزیت یوقدر * پس زمانك جمله سی یکسان اولوب
* رأی ونقدونقلنده مصیب اولانه زمانك تأخری یاخود کندیسنك
شبابیتی قدح ونقصان وخسران ایراث ایتمز * وحتی ارباب انصاف
عندنده کتم وانکار اولنمامغله کندیسنه ظلم وستمله رنج وآزار اولنمز *
ورأی وفهمی فاسد ومخطی اولان کیمسیه ده تقدم زمانی یاخود
شیخوختی مدح وکمال ونفع ایراث ایلمکله همان تقدم زمان جهتیله
اهل فضیلته تفضیل وترجیح اولنماز * بهرحال مصیب ومخطی دن
هر برینه مستحق اولدیغی قبول ورد ومدح وقدح اعطا اولنور *
بومعنایه مناسب صلی الله تعالی علیه وسلم مدحنده شیخ عطار
قدس سره الغفار (آخر آمد بود فخر الاولین * شد وجودش رحمة
للعالمین) بیورمشدر * ودیکری (مقدم برخبردر انبیا ترکیبی کون
ایجره * سنك ذاتك مؤخر مبتدادر یارسول الله) دینلمشدر * وشاعر
ابوالعلاء المعری (وانی وان کنت الاخیر زمانه * لآت بمالاتستطعه
الاوائل) دیمشدر * ودیکری (اولدیسه زمانم نوله عشاقدن آخر *
چون قاعده درکه کلور بزمه اکابر) دیمشدر * ودیکر زمانك تقدیم
وتأخرینه فضل ومزیتی نسبت ایدنلر حقنده * (یقولون الزمان له
فساد * ومافسد الزمان وهم فساد) ودیکر (قل لمن لایری المعاصر
شیئا * ویری للاوائل التقدیما * ان ذلك القدیم کان حدیثا * سیسمی
هذا الحدیث قدیما) دینلمشدر * ومرحوم وصاف عبدالله افندینك
اشبو بیتی همعیار مفهوم سابقدر (بلنمز عارفك عصرنده قدر اثاری *
محك حاك ایله سنجیده در نقد هنر دائم)

﴿ الشاهد الاربعون ﴾

﴿ اماتری حیث سهیل طالعا * نجم یضیء کالشهاب ساطعا ﴾
بو بیت بحر رجزك عروض اولی سینك ضرب اولنه خبن عارض اولان
ابیاتندندر * تقطیعی (اماتری) مفاعلن مخبون (حیث سهی)

(مفتعلن)

مفتعلن مطوی (لن طالعن) مستفعلن سالمه در (نجمن یضی)
مستفعلن (ءکالشمها) مفاعلن مخبون (بساطعن) مفاعلن مخبوندر
قائلی معلوم دکلدر * اماده اولان همزه استفهامیه در * مانافیه در *
تری فعل مضارعك مفرد مذکر مخاطبی اولوب رؤیت بصره
مستعمل اولندیغنه مبنی برمفعول اقتضا ایلدی * حیث تری‌نك
مفعولیدر * حیث ظروف مبنیه دن اولوب مکانه موضوعدر * امام
احفش عندنده بعض کره زمان ایچون استعمال اولنور * اکثر
استعمالده فعلیه اولسون اسمیه اولسون جمله یه مضاف اولور * اقل
استعمالده مفرده مضاف اولور * نته که بو بیتده مفرد اولان سهیله
مضاف اولدی (محل استشهاد) دخی بودر * سهیل حیث‌نك مضاف
الیهدر * وقطب جنوبی قربنده بر یلدز آدیدر * وبو یلدز یمن
جانبنده مرئی اولدیغی ایچون ستارهٔ یمنی دیرلر * طالعا سهیل دن
حالدر * زیرا مفعول یافاعلدن مضاف الیه واقع اولوب واول
مضاف حذف اولندقده مضاف الیه مضاف مقامنه قائم اولمسی
جائز اولان موضعده مضاف الیه دن حال وقوعی صحیحدر * بومثللو
مضاف الیه معنی فاعل یاخود مفعول اولدیغی ایچون (واتبع ملة
ابراهیم حنیفا) نظم جلیلنده اولدیغی کبی * تقدیرا ماتری مکان
سهیل طالعا دیمکدر * محشی سیالکوتی دیرکه بوحیث تری‌نك مفعولی
اولدیغی تقدیرجه * نجم رفعله طالعانك فاعلی اولور (عائد محذوف
اولوب ای طالعا فی ذالك الزمان دیمك اولور * ویضیء وساطعا نجمك
وصفلری اولور انتهی * شارح ابیات وکنی دیرکه نجما نصبله
طالعادن بدلدر * وطالعا تری‌نك مفعولیدر * وحیث تری‌نك ظرفیدر
انتهی * وشارح لباب ذیرکه حیث لازم الظرفیة دکلدر * بو بیتده
حیث تری‌نك مفعول بهی در (الله اعلم حیث یجعل رسالته) آیة
کریمه سنده اولدیغی کبی طالعا تری‌نك مفعول ثانی سیدر * یاخود
سهیل دن حالدر * تقدیر اماتری مکانا مختصا بسهیل حال کونه طالعا
دیمکدر انتهی * بنه سیالکوتی علامه دیرکه اولی اولان طالعا عاملی
ایله برابر حذف اولنوب سهیله راجع اولان ضمیردن حال اولمقدر *

تقدیرتراطالعا دیمکدر * انتهی کلامه نجیم مرفوع اولدیغی تقدیرجه مبتداء محذوفك خبری اولدیغنی دخی تحریر ایتدیلر تقدیر هوای السهیل نجم یضیء آه دیمکدر * یضیء اضاءدن فعل مضارعدر * اضاءه پرلامق معناسنه در * شهاب کتاب وزننده ساطع ورخشان اولان آتش شعله سنه دینور ساطع سطوعدن اسم فاعل اولوب وسطوع دخی هوایه آغوب قالقمق معناسنه در (معنای بیت) هوایه آغان اتش شعله سی کبی منور ومضیء اولوب طلوع ایدیجی اولدیغی حالده سهیلك مکانی کورمدکی یاخود مکاننده سهیل دینلان ستاره یمنی بی کورمدکی خذما صفادع ما کدر * من الاعراب والمعنی والله المستعان

﴿ الشاهد الحادی والاربعون ﴾

﴿ ولست بالاکثر منهم حصی * وانما العزة للکاثر ﴾

بو بیت بحر سریعك مطویه مکسوفه اولان عروض اولی سینك مطوی ومکسوف اولان ضرب اولندندر (تقطیعی (ولست بل) مفاعلن مخبون (اکثرمن) مفتعلن مطوی (هم حصن)فاعلن مطویه ومکسوفه (وانمل) مفاعلن (عزة لل) مفتعلن مطوی (کاثری) فاعلن مطوی ومکسوفدر قائلی اعشی در (عامری علقمه اوزرینه تفضیل ایدوب علقمه یه خطابا دیمشدر * لست فعل ماضینك مفرد مذکر مخاطبیدر * مخاطب علقمه در * بالاکثرلستنك خبریدر * منهم ده اولان من تبعیضیه در * تقدیرلست من بینهم بالاکثر حصی دیمکدر * یاخود من فی معناسنه در * یاخود مجرور ریله برابر الاکثرنك فاعل مستکنندن حالدر (محل استشهاد) بودرکه اسم تفضیل اوج وجه اوزره استعمال اولنور * اول اضافتله ثانی من ایله ثالث لام ایله * وبو اوجدن ایکسینك بر یرده جمعی جائزدکلدر * بو بیتده ایکسی جمع اولمغله احدهمانك ذکری لغو اولوب مقام مقام تاکید دخی اولمدیغندن من ده تأویلات مذکوره اعتبار اولندی * واحدهمانك لغو اولدیغی مفضل علیهی تعیین بر یله حاصل اولدیغی ایچوندر * نته که فاضل سیالکوتی بیان بیوردی * فاضل هندی

دیر که من دخی تفضیلیه اولوب محذوفه متعلقدر تقدیر (ولست بالاکثرا کثرمنهم) دیمکدر انتهی * فاضل عصام دیر که لام تفضیلیه عهد ایچون اولورسه من ایله اجتماعلری جائزدکلدر اکر لام جنس اولورسه اجتماعلری جائزدر بوتقدیر جه تأویلاته حاجت یوقدر انتهی فیزها واخترا عزها * حصی اسم تفضیلك فاعلنه نسبتندن تمیزدر حصی صایی یه دینور که عدد معناسنه در * وانما العزة ده اولان واو حالیه در العزة عینك کسریله برآدم عزیز وشریف اولمق معناسنه در یقال عزفلان اذاقوی بعدذلته * وانماالعزة مبتداء للکاثرانك خبریدر * کاثرباب مبالغه دندرکه باب اولدن متصرفدر یقال کاثرهم ای کانوا اکثرمنهم * فاضل سیالکوتی (ای العزة للغالب فی الاکثریة) ایله بیان بیوردی * وکاثر جماعات کثیرة معناسنه اولورکه قاموسده بیان اولندی * بعضیلرك بیانه کوره لابن ذی لبن معناسنه اولدیغی کبی کاثرذی کثرة دیمك اولمغله کثرتدن التون وکمش مقوله سی اموالی دخی مراد ایتمك جائزاوله بیلور (معنای بیت) ای علقمه سن عدد یونندن قبیلهٔ عامردن اکثر اولمدك حالبوکه عزت وشرف عدد جهتندن اکثر وغالب اولان ایچوندز

﴿ الشاهد الثانی والاربعون ﴾

﴿ مررت علی وادی السباع ولاری * کوادی السباع حین یظلم وادیا ﴾
﴿ اقل به الرکب اتوه تأیة * واخوف الاما وفی الله ساریا ﴾

بوایکی بیت بحرطویلك ضرب ثانی مقبوضندندر * تقطیعی (مررت) فعول مقبوض (علی وادس) مفاعیلن (سباع) فعول مقبوض (ولاری) مفاعلن مقبوضه (کوادس)فعولن (سباع حی)مفاعلن مقبوض (نیظلم) فعول مقبوض (موادین) مفاعلن مقبوضدر (اقلل) فعول مقبوض (بهی رکبن) مفاعیلن (اتوهو) فعولن (تائیتن) مفاعلن مقبوضه (واخو) فعول مقبوض (ف اللاما) مفاعیلن (وقللا) فعولن (هسارین) مفاعلن مقبوضدر قائلی سحیم بن وئیل الریاحی در * مررت ماضینك نفس متکلم وحده سیدر

٧ (وادی السباع) تسمیه سنه سبب بودر که مشاهیر عربدن وائل بن قاسط حسب الطریق اورادن کیدرکن (اسماء بنت وریم) نام خاتونك چادرینه اوغرایوب ذاتنده رعنا واول اثناده تك وتنها اولمغله وصالنه قصدایلك صددنده اولدقده * مزبوره امتناع ایلیوب اکربندن کف ید ایلز ایسك اسبعمی یعنی یرتجی جانورلریمی چاغردم دیدی * وائل ای نکار بورادہ سندن غیری برکسه کورنمیوب جانورلریك قنده دردیدکده همان اسماء آواز بلند ایله یا کلب یاذئب یافهد یادب یاسرکان یااسد یاضبع یانمر * دیوندا ایلدی مکر بونلرمزبورہ نك اوغلارینك اسمی اولمغله همان طرف طرف دال تیغ سرعتله ظهور ایدوب ٣ کلدیلر * وائل بوکیفیتی

علی مررت یه متعلقدر * وادالسباع مررت نك مفعول به غیر صریحیدر * وادی دره معناسنه در * السباع سینك کسریله سبعك جمعیدر * سبع دخی سینك فتحی وبانك ضمیله یرتجی حیوانه دینور * بانك فتحی وسکونیله ده جائزدر * وادی السباع ٧ مرکب اولدیغی حالده رقه یولنده برموضعدر * ولاری ده اولان واوحالیه یاخود اعتراضیه در * لانافیه در * اری فعل مضارعك نفس متکلم وحده سی اولوب جمله سی مررت نك فاعلندن حالدر * یاخود اعرابدن محلی اولیوب اعتراضیه در * کوادی السباع ظرف مستقر اولوب وادیادن حالدر * حین کافدن مستفاد اولان تشبیهدن مفعول فیهدر * یظلم فعل مضارع اولوب وادی السباع یه راجع اولان فاعلیله برابر جمله سی حین نك مضاف الیهدر * وادیالاری نك مفعولیدر اکر رؤیة بصر معناسنه اولورسه * واکر رؤیت قلب معناسنه اولورسه اری افعال قلوبدن اولمغله وادیا مفعول اولی کوادی السباع مفعول ثانی سی اولور * اقل اسم تفضیلدر * به ده اولان با فی معناسنه اولوب اقل یه متعلقدر * وضمیر وادیانه راجعدر رکب اقل نك فاعلیدر * جمله سی وادیانك صفتیدر یاخود وادیا حالدر یاخود مفعول ثانی در اکر کوادی السباع مال یاخود تمییز اولورسه * رکب رانك فتحی وکافك سکونیله اسم جمعدر خاصة اشترسوار اولان کروه وقافله یه دینور که اون نفردخی زیاده اوله * علی قول بوراکبك جمعیدر * وبعضا اسب سوارانه دخی اطلاق اولنور * سباعدن مراد یاحقیقتی در * یاخود قطاع طریق کبی شرار ناسدر اتوه اتی یأتیدن ماضینك جمع مذکری اولوب فاعل ضمیری رکب نه مفعول ضمیری وادیانه راجعدر * جمله سی رکب نك صفتیدر * تأیه اقل نك رکب نه نسبتدن تمییزدر * تأیه حیی یاخود حی دن تحیة مأخوذ اولدیغی کبی اصل اوزره ایی ادغام ایله ای دن مأخوذ اولوب اصلی تأیة اولمغله یاء اولی نك حرکه سی همزه یه نقل اولنوب یا ادغام اولندی * تأیه برمحلده مکث وتوقف ایلمك معناسنه در

(قاموسده)

قاموسده بیان اولنان بودر * شارح علامه دخی مکث وتأنی ایله
بیان ایلدی واخوف اقل اوزرینه معطوفدر * ومفعول معناسنه
اولوب ضمیر مستکنی وادیانه عائددر * زیرا وادی مخوف فیه اولوب
خائف دکلدر معنی (وادیا اقل به رکب منهم کوادی السباع
واخوف منه) دیمکدر * الاحرف استثنادر مامصدریهٔ توقیتیه در *
وقی فعل ماضیدر * لفظهٔ جلال وقینك فاعلیدر جله سی اعرابدن
محلی اولمیوب مانك صله سی وصله تأویل مصدر ده اخوف نك مفعول
فیهیدر * ومستثنیٰ مفرغدر تقدیر (واخوف فی کل وقت الاوقت
وقایة الله تعالی ساریا) دیمکدر ساریا سریدن اسم فاعل اولوب
وقینك مفعولیدر تقدیرا کباساریا دیمکدر * یاخود رکبدن حالدر *
یاخود اخوف نك فاعل مستکنندن حالدر * سری سینك ضمیله هدی
وزننده عامهٔ لیلده یوله کتمك معناسنه در (محل استشهاد) بودر که
بوترکیبك اصلی (لاادری وادیا اقل به رکب منهم فی وادی السباع)
اولوب وادی السباع لاارینك اوزرینه تقدیم اولنمغله ثانیا ذکرندن
مستغنی اولندی وشارح علامه قدس سره بو بحثی تفصیلا بیان
بیور دیغنه مبنی بوقدرجه ایله اکتفا اولندی (معنای بیتین) سباعهٔ
منسوب اولان وادی یه بن مرورا تدم * حالبوکه ظلام کندو یی احاطه
اتدیکی حینده وادی سباع مثللو بردره کوزمدمکه اول دره ده رکبك
توقفی وادیٔ سباعده توقفندن اقل اوله * وذلکهٔ وادی هربر وقتده
وادی سباعدن اخوف اوله * وادی سباع زیاده مخوف فهیدر *
الاشول وقتده مخوف اولمزکه حق سبحانه وتعالی کیجه یوله کیدن
راکبی آفاتدن ومخافاتدن حفظ ایلیه (حاصل معنی الشعر) رکبك
وادی سباعده مکث وتوقفی سائر اودیه ده توقفندن اقلدر * وادی
سباع هربردره دن مخوف ومخاطره لیدر مکر حق سبحانه وتعالی
حضرتلری وادی سباعده کیجه یوله کیدنرا کبی آفاتدن وقایه ایلیه
اول وقت امین اولور * سیالکوتی علامه نك تحقیقی بودر * فاضل
عصام دیرکه اری مجهول قرائت اولنوب ظن معناسنه قلنسه نفیده
ابلغ اولور * زیرانفی ظن نفی علم ونفی رؤیة بصردن ابلغدر انتهی *

٣ کورد کده (ماادری هذا
الا وادی السباع) دیمکله
من بعد اورایه (وادی السباع
اطلاق اولندی نقلدن مراد
نقلیمزی تصحیحدر

﴿ الشاهد الثالث والاربعون ﴾

﴿ سأترك منزلى لبنى تميم * فالحق بالحجاز فاستريحا ﴾
بو بيت بحر وافرك عروض اولى وضرب اول مقطوفيندندر *
تقطيعى (سأترك من) مفاعلتن (زلى لبنى) مفاعلتن (تميم) فعولن
مقطوفه در (فالحق بل) مفاعلتن (حجازفاس) مفاعلتن (تريحا)
فعولن مقطوفدر* بو بيتك قائلنده اختلاف اولندى* شارح شواهد
رضى بو بيت قائلى معلوم اولميان اللى بيتدندر ديدى * اما عينى
دولت امويه زمانينده شعراء اسلاميه دن مغيرة بن حينابن ربيعة الخنطلى
التميمى يه اسناد ايلدى * وسيوطى دخى اكا تابع اولدى * سأترك ده
اولان سين استقباليه در * اترك فعل مضارع متكلم وحده در * ترك
برنسنه يى بوشلمق معناسنه در * منزلى اتركنك مفعول بهيدر *
لبنى تميم منزلينك صفتيدر * بنى تميم برقبيله آديدر * فالحق ده اولان
فاعاطفه در * الحق مضارعك متكلم وحده سيدر * بالحجاز الحق يه
متعلق اولوب مفعول به غير صريحيدر * حجاز كتاب وزننده
جزيرة العربده مكهٔ مكرمه ومدينهٔ منوره وطائف ومخلافلرندن يعنى
ناحية وقضالرندن عبارتدر * فاستريحاده اولان فاسببيه ايچوندر *
استريح استراحة دن مضارعك نفس متكلم وحده سيدر * الف
حرف اطلاق واشباعدر (محل استشهاد) بودركه فاذنصكره واقع اولان
مضارعك منصوب اولمسى ايكى شرطله مشروطدر * برى ماقبلى
مابعدنه سبب اولميدر ثانى فانك ماقبلنده اشياء سته دن برى ذكر اولنميدر
اشياء سته * امر نهى * استفهام نفى * تمنى عرضدر * بو بيتده
شرط اول بولنديكه فانك ماقبلندن مستفاد اولان لحوق بالحجاز
مابعدى اولان استراحته سببدر* ولكن شرط ثانى بولنمديغندن بوكا
ضرورتله حكم اولندى * خفى دكلدركه ضرورة شعريه بالاده تحرير
اولنديغى وجه ازره بو بيت بحر وافردن اولغله اكر مصراع ثانيده
اشياء سته دن برى زياده قلنسه مصراع ثانى اولدن ازيد اولوب
وزنندن خروج ايدرايدى * فاضل سيالكوتى ديركه فاستريحايه نون

(تأكيد)

تأكيد مخففه داخل اولمق محتملدر انتهى بوتقدير جه ما نحن فيهدن اولماز زيرا فعل مضارعك نصبى نون مخففه ايچون اولور* فاضل عصام ديركه اترك والحق كلمه لرينى امر معناسنه قلوب بونى ضرورة شعريه دن اخراج ممكندر * تقدير (لاترك ولالحق فاستريحا) ديمك اولور انتهى (معناى بيت) ياقنده بنى تميم ايچون اولان منزليمى ترك ايدوب جمازه لاحق اولورم ولحوق سبيله آنده استراحت ايدرم

﴿ الشاهد الرابع والاربعون ﴾

﴿ تسمع بالمعيدى خيرمن ان تراه ﴾

اشبو ضرب مثل بحور شعردن بر بحره توفيق مراد اولنسه بحر رمل عروض ثانيه وضرب ثانى مجزو يندن اولور تقطيعى (تسمع) فاعل محذوف معصوب (بالمعيدى) فاعلاتن (خيرن من) مفعولن مشعث (ان تراهو) فاعلاتن و بومثلك قائلى اكثر نسخه لرده منذر ديو بيان اولنمش ايسه ده اوستاديمز سلمه اللهك قائلى نعمان بن منذر اولوب خيره ملكينك اسميدر ديو يورد قلرينك اوفقيتى اهل تتبعة خفى دكلدر * تسمع فى الاصل مضارع اولوب نسبت تامه دن وزماندن تجريدله فاعلنه مضاف اولان مصدر معناسى مراد اولنوب بلا واسطه اسم منزلنه منزلدر وصاحب اظهارك اختيارى بودر (محل استشهاد) بودركه مواضع مذكوره نك غير يسنده چوق كره ضعفندن ايچون بلا عمل ان مضمر قلنور نته كه تسمع ده مضمر قلندى بالمعيدى تسمع يه متعلقدر * معيدى دالك تشديديله معد كلمه سنك مصغرى اولان معيده منسوبدر* اصلده تشديدله اولوب ياء تصغيرايله ايكى تشديدك اجتماعنى استثقال ايلدكلرندن دالى ترخيمت اوزره تخفيف ايلديلر * معد بركوجك قبيله اسميدر* خيراسم تفضيلدر * من ان تراه خيرنه متعلقدر (قصه سى) معيدى ذيدكلرى بلغادن بركسه ايدى نعمان بن منذر حضورنده وصف اولنغله بركون مجلسنه احضار ايدوب * لكن معيدى قصيرالقامة * وعظيم الجسه وعبوس وناز يبا اولمغين چشم نعمانده محتقر اولمغله (تسمع بالمعيدى خيرمن ان تراه) ديدى يعنى

معیدی دینلان کسه یی ظهر غیبدن سماعك رأی العین رؤیتکدن خیرلووانسبدر * معیدی بوشیوهٔ فهم ایلمکله همان (انما المرءباصغریه) ای بلسانه وقلبه (اذا نطق نطق بیان * واذا قاتل قاتل بجنان) دیدی بعضیلر لاان تراه عبارتیله حکایت ایلدیلر بوکا کوره تسمع کلمه‌سی ان ناصبه دن تجرید اولنوب قیاس اوزره مرفوع ومعنای امر ایله مأولدرکه (اسمع به ولاتره) سبکنده در * و بعضیلر معیدی ابن حمزة الحکیمك اسمیدر حکیم وفاتنده معیدی یی سلطانه وصف ایلدیلر الی آخر القصه * و بعضیلر منذر بررجلك آدیدر معیدی یی زیارته کتدی ایدی الی آخر القصه * من بعد خبری رؤیتندن خیراو اولان کسه حقنده ضرب مثل اولوب الآن ضرب اولنور * معلوم اوله که لسان ایله قلب سائر اعضایه نسبتله جثه‌لری کوچك ایسه ده وجود انسانده قلب سلطان ولسان دخی انك ترجمانی اولمغین وجود انسانه حکم ایدرلر خیروشر بوایکیسینه حاصل اولور * وحق سبحانه وتعالی هراشیایی زوج خلق ایدوب انجق لسان وقلبی تك اوله‌رق خلق فرد حقیقی اولان ذات اجل اعلایی لسان ایله ذکر وتوحید * و قلبله فکر وتصدیق ایتسونلر ایچوندر دیو بعض عارفین بیان ایلمشدر * ولسان ایله قلب طیب وخبائثده برابردر که (حکایة) حضرت لقمان دن حیوانات لحمندن غایتله طیب وطاهر اولانی طلب ایلدیلر برغمك لسانی ایله پوره کنی کتوردی * صکره غایتله خبیث اولانی طلب ایتدکارنده ینه لسان ایله پوره کی کتوردی * حکمتندن سؤال ایتدکارنده جواب بیوردیکه بونلرطیب اولنجه بونلری احاطه ایدن اعضا عامة طیب اولور * بونلر خبیث اولورسه جمله اعضا خبیث اولور

﴿ الشاهد الخامس والاربعون ﴾

﴿ الا ایهذا اللائمی احضر الوغی * وان اشهد اللذات هل انت مخلدی ﴾

بو بیت بحر طویلك ضرب ثانی مقبوضندندر * تقطیعی (الای) فعولن (یهذا اللا) مفاعیلن (ئمی احضر) فعولن (الوغی) (مفاعلن)

وهذا البیت من قصیدة لطرفة ابن العبد (وبعد هذا البیت)

فان کنت لاتستطیع رفع منیتی
فذرنی ابادرها بما ملکت یدی

(کذا فی شرح شواهد الرضی)

مفاعلن مقبـوضه در (وان اش) فعولن (هداللذذا) مفـاعيلن (تنهل ان) فعولن (تمخلدى) مفاعلن مقبوضدر * قائلى معلقات سبعه دن طرفة بن العبددر * شعراء معلقات سبعك اسملرى زيرده نظما بيان اولنور * الاحرف افتتاحدركه كلامه انكله بدء واغازاولنور * وانكله كلامك جلالتنه وسزاى اصغا اولديغنـه تنبيه اولنور * ايهذامنادى در * وحرف ندا محذوفدر * اللائمى لومدن اسم فاعلدر * اللائمى هذانك صفتيدر * ياخود هذا اى نك صفتى اولمغله اللائمى صفت بعدصفتدر * بعضيلرعطف بيان ياخود بدلدرديمش * لوم نوم وزننده عذل وعتاب وسرزنش معناسنه دركه تركيده قنه مق تعبير اولنـور * احضر مضارع متكلم وحده اولوب مقدران ايله منصوبدر * تقدير ان احضر ديمكدر * احضر مع فاعـله تأويل مصدرده اولوب اللائمى نك مفعوليدر * (محل استشهاد) بودركه مواضع مذكوره دن ماعدا بعض كره ان مضمرقلنوب شذوذ اوزره نصب عملى ايله عمل ايدرنته كه بو بيتـده عمل ايدوب احضرمنصوب اولدى احضرحضوردن مأخوذدر * حضور حاضر اولمق معناسنه درکه غائب مقابليدر * الوغى احضرنك مفعوليدر * وغى واوك وغينك فتحيله رمى وزننده ناسـك شماطه سـنه وفريادينه دينـور بومناسبتله حربده استعمال اولندى * وان اشهددده اولان ان مصدريه در اشهدمضارعك متكلم وحده سيدر * بودخى احضر معناسـنه در * اللذات انك مفعوليدر * اللذات لذةنك جمعيدر * لذة نقيض الالم يعنى داد وحوشلق معناسنه در * انت مبتدادر مخلدخبردر * جمله سى ايهذا مبتداسنك خبريدر * بوتقديرجه اى هل كبى استفهام ايچوندر (معناى بيت) اى بنم حربه حضـورمه ومالمى فى سـبيل الله انفاق ايتديكمه ولذاته حاضراولديغمه لوم ايدن كسه سن بونلرى تركسببيله مخلد قلورميسك امدى بنى ترك ايله كه بن حربه ولذاته حاضر اولهيم ومالمى فى سبيل الله انفاق ايده يم * قالديكه بيتك قائلى نى بيان اوانده موعوداولان معلقات سبعك اسملرى اشبو قطعه ده مذكوردر *

الاوان كالزمان لفظا ومعنى والجمع آونته كازمنة والاصل اءونة بهمزتين قلبت همزة الثانية الفا فصار آونة

(ان شئتم ياأولى الالباب ان اذكرا * اسماء من علقوا فى معبد طهرا)
(فنهم امرء القيس الذى علقوا * منظومه مذهبا واستحسنوا كرارا)
(وثانيهم طرفة ابن العبد قد بينوا * يتلوه من سبعة زهير قد حررا)
(قد عد فى سلكهم لبيد العامرى * عنترة العبسى منهم فسرا)
(والحارث البشكرى استحسنوا شعره * عمرو بن كلثوم سابعهم اخبرا)

الشاهد السادس والاربعون

وقال رائدهم ارسوا نزاولها * فكل حتف امرء يجرى بمقدار

بو بيت بحر بسيطك عروض اولى سنك ضرب ثانى مقطوع عندندر * نقطيعى (وقال را) مفاعلن مخبون (ئدهم) فعلن مخبون (ارسوانزا) مستفعلن (ولها) فعلن مخبونه در (فكل حت) مفاعلن مخبون (فرءن) فاعلن (يجرى بمق) مستفعلن (دارى) فعلن مقطوعدر * قائلى اخطلدر * قال فعل ماضيدر * الرائد قالنك فاعليدر * رائد صو واوتلاق ارامق ايچون ايلرو كوندر دكلرى آدمه دينور * ارسوا ارسادن امر در ارسآء برنسنه ثابت و پايدار اولمق معناسنه در * نزاول مزاوله دن مضارع نفس متكلم مع الغيردر * مزاوله برنسنه يى تحصيل ايدوب ميدانه كتورمك ايچون درشوب چالشمق معناسنه در * يعنى قومك رائدى ديركه اى قوم سيز ثابت قدم اولك بزمحاربه يه غيرت ايدملم * نزاولها ضميرى حربه راجعدر * فكل مبتدادر * حتف مضاف اليهدر * حتف حاء مهمله نك فتحى وتانك سكونيله موت معناسنه در امرئ حتف نك مضاف اليهيدر * تقديرفان موت كل نفس يجرى بمقداريمكدر * يجرى فعل مضارع اولوب فاعلى حتفه راجعدر * يجرى جمله سى مبتدانك خبريدر * بمقدار يجرى يه متعلقدر (محل استشهاد) بودركه امر ونهى وتمنى واستفهام وعرض بومذكوراتدن نصكره ذكر اولنان مضارع ان مقدره ايله مجزوم قلنور * اكرسببية قصداولنورسه * اما سببية قصداولنمزسه جزم جائز اولميوب بلكه رفع واجب اولور * و بورفع وصفية ايله ياخود حالية ايله اولور شرحده ذكر اولنان ايتين كريمتين ده اولديغى كبى ياخود بالاستيناف

اولور بو بيتده اولديغى كبى * زيرا نزاولها جملهٔ مستأنفه در سببيه دكلدر كما لايخفى (معناى بيت) قومك صوو كلاء ايچون ايلرو كيده‌نى ديركه اى قوم سيز طورك وثابت قدم اولوك بزمحاربه ايده‌لم امدى هر بركسه‌نك موت واجلى حق تعالينك تقديريله وقضاسيله جريان ايدر * نه‌قورقو فائده ويرر * ونه‌استمك ايله بولنور نته كه قرأن كريمده (لكل امة اجل فاذا جاء اجلهم لايستأخرون ساعة ولايستقدمون) وارد اولمشدر * اويله ايسه ياسرى ويريرز * ياصوبى آلورز * خفى بيورلميه كه بو بيتده شجاعت اوزره حث واردر كذا قال به السبالكوتى *

﴿ الشاهد السابع والاربعون ﴾

﴿ ايها الناطق المرقش عنا * عند عمرو وهل لذاك انتهاء ﴾
﴿ لاتخلنا على غراتك انا * طالما قدوشى بنا الاعداء ﴾

بوايكى بيت بحر خفيفك عروض اولى وضرب اولنه تشعيث عارض اولان ايياتدندر * تقطيعى (ايها النا) فاعلاتن (طق المر) مفاعلن مخبون (قش عنا) فعلاتن مخبونه در (عند عمر) فاعلاتن (وهل لذا) مفاعلن مخبون (كنتهاء ن) فاعلاتن (لاتخلنا) فاعلاتن (على غرا) مفاعلن مخبون (تك انا) فعلاتن مخبونه در (طالما قد) فاعلاتن (وشى بنل) مفاعلن مخبون (اعداء و) مفعولن مشعثدر * قائلى ابو زيددر * ايها منادى در * الناطق انك صفتيدر حرف ندا محذوفدر * المرقش محدث وزننده اسم فاعل وصفت بعد صفتدر * ترقيش كلامه حسن قيافت وزيب زينت ويرمكله دزوب قوشمق معناسنه در * ومرقش جند عدد شعرانك اسمى ايسه‌ده بومقامده معناى اول مراددر * عنا مرقش يه متعلقدر * عند عمرو مرقش‌نك ظرفيدر * هل استفهاميه در لذاك مقدم خبر وانتهاء مؤخر مبتدادر جمله‌سى استفهاميه در * اسم اشارة ايله مشار اولان ترقيشدر * لاتخلنا خال يخال دن نهى حاضر در لاتظن معناسنه اولوب نامفعول اوليدر * مفعول ثانى‌سى حذف اولندى (محل استشهاد)

بودركه افعـال قلويك مفعولينندن برى ذكر اولندقده اخرك دخى ذكرى واجب اولوب احدهما اوزرينه اقتصار جائز اولماز * لكن قرينه نك قيامى عندنده قلت اوزره احدهمانك ذكرى وارد اولدى مفعـول اولك حذف اولنديغى اشبو (ولايحسبن الذين يبخلون بماآتيهم الله من فضله هوخيرالهم بل هو شرلهم) نظيم جليلنـده اولديغى كبى غيبت صيغه سيله قرائت اولنديغنه كوره تقديرآية (لايحسبن هؤلآء بخلهم خيرالهم) اولوب مفعول اول اولان بخلهم حذف اولندى * ومفعـول ثانينك حذفى بو بيتـده اولديغى كبى كه تقدير (لاتحسبنـاجازعين) اولوب مفعـول ثانى اولان جازعين حذف اولندى * جازعين جزعدن اسم فاعلك جمع مذكريدر * جزع فتحتينـله صـبرسزلق ايدوب اظهـار حزن ايله تلاش ايلك معناسنه در غراة اغراءدن اسم اولوب اغراءناس ارالغنه فتنه القاسيله برى برينه قشقرتمق معناسنه در * فاضل سيالكوتى ديركه غراة بيتده تاايله در همزه ايله دكلدركه حتى غراء اغراء معنـاسنه لغتده بولنمدى دينله پس الاغراء (فتنه انكيزى كردن درميان دوكس) معناسنه اولوب غراة اندن اسمدر * وطال امتد معناسنه در * ماابن جنى عندنده كافه وغيرلرعنـدنده مصدريه در انتهى كلامه (ولانطول الكلام فى هذا لمقام ولانغرى بين القائل والعصام) طـالماده اولان طال فعل ماضيـدر * ماابن جنى عنـدنده كافه اولمغله طـالى فاعل اقتضاسندن منع اتمشدر * ياخودابن جنينك غيرلرى عندنده مصدريه اولمغله طالنك فاعليدر * معلوم اوله كه ما كلمه سى كاهجه زائداولور بودخى ايكى نوعدر * برى ما كافـه در ونوع ثانى غـيركافه در * وماء كافه متصل اولديغى عاملى عملـدن منع ايدر بودخى اوج نوع اوزره در نوع اول رفع عملندن منع ايدر وبوهمان اوج فعله متصل اولوركه ١ قل ٢ كثر ٣ طال فعللريدر يقـال (قلما وكثر ماوطال) نوع ثانى نصب ورفع عملنـدن منع ايدر وبوحروف مشـبه بالفعله متصل اولان مادر نوع ثالث جرعملنـدن منع ايدر وبوحروف جره

وظروفه متصل اولان مادر * حروف جردن مراد درت حرفدر که ١ رب ٢ کاف ٣ با ٤ من حرفلریدر ❊ وما کلمه سینك متصل اولدیغی ظروف درتدر که اشبو ١ بعد ٢ بین ٣ حیث ٤ اذا ظرفلریدر وبو ما کلمه سینك تفصیلنی مراد ایدن ترجمهٔ قاموس جلد ثالثنك اواخرنده ماماده‌سی بحثنه مراجعت ایلیه قدتحقیق ایچوندر وشی وفی کبی فعل ماضیدر ❊ وشی سوزه دوزمه یلانلر قارشدرمق وغمز وسعایت معنالرینه در یقال (وشی به الی السلطان اذا نم علیه) بناوشی‌نك مفعولیدر * الاعداء وشی‌نك فاعلیدر * الاعداء عدوك جمیدر (معنای بیتین) ای کلامنی دوزمه یلانلر ایله تزیین ایدوب عمروعندنده یزدن غمزوسعایة ونمامملق ایدن کمسه سنك بوغمزك ایچون نهایت وارمیدر یعنی سن نه وقت بو نمامملقدن خلاص اولورسیك * سن بزی ملك ایله بزم ارامزده القاء فتنه واخلال اتمکدن جزع فزع ایدوب قورقر ظن اتمه * زیرا بوندن اول سنك کبی چوق دشمنلر سوزلرنه دوزمه یلانلر قاتوب نمامملق اتدیلر * یعنی بزسنك نمامملغکدن قورقمیز زیرا ملك ایله بزم ارامیزه سن کیره مزسك * یاخود بزم اول ملکدن خوفمز بوقدر واشبو (کان لم یکن بین اذا کان بعده * تلاق ولکن لااخال التلاقیا) بیتی بوقبیلدندر که شرح ابیات نتایجده مذکوزدر

﴿ الشاهدالثامن والاربعون ﴾

﴿ ولقد ارانی للرماح دریة * من عن یمینی تارة وامامی ﴾

بوبیت بحر کاملك عروض اولی سنك ضرب ثانی مقطوعندندر * تقطیعی (ولقد اری) متفاعلن (نی للررما) مستفعلن مضمر (حدر بیتن) متفاعلن (من عن یمی) مستفعلن مضمر (نی تارتن) مستفعلن مضمر (وامامی) فعلاتن مقطوعدر * قائلی معلوم دکلدر * ولقدده اولان واوحرف قسمدر مقسم به محذوفدر * والله لقد دیمکدر * لقدده لام قسمك جوابیدر ❊ (تالله لا کیدن) نظم کریمنده اولدیغی کبی * ارانی فعل مضارع اولوب نفس متکلم وحده صیغه سیله افعال قلوبدندر * فاعلی ومفعولی ضمیرین متصلین متحدی المعنی اولمشدر

اوّله
ویرکنن احد الی الاجسام
مخوفا یوم الوغی لحمام

(محل استشهاد) دخی بودر * للرماح ده اولان لام ارانی یه متعلق اولوب رماح رانك كسریله رمحك جمعیدر * رمح میمك ضمیله مزراغه دینور كه فارسیده نیزه وتركیده سنكو دیرلر * دریهٔ غنیه وزننده جندیلرك مشق وتعلیم ایچون مزراغی آتوب دلیكندن كچردكلری حلقیه دینور * من عن یمینی ده اولان عن جانب معناسنه در * وعن اسمیه اولدیغنه قرینه اوزرینه حرف جر داخل اولمسیدر * تارهٔ مرهٔ معناسنه در كه بركره دیمكدر * امام قدام كبی اولك معناسنه در (معنای بیت) تحقیق بن كندیمی بعض كره یانمدن و بعض كره اوكمدن مزراقلرك بنی احاطه سنده اطرافی مزراق ایله محفوف اولان حلقه كبی كوردم

﴿ الشاهد التاسع والاربعون ﴾

وقیل هذا البیت من القصیدة هذه (الا لیت شعری هل ابیتن لیلة * صحیح السری والعیس تجری عروضها)

﴿ بتیهاء قفر والمطی كانها * قطا الحزن قد كانت فراخا بیوضها ﴾

بو بیت بحر طویلك ضرب ثانی مقبوضندندر * تقطیعی (بتیها) فعولن (ءقفرن ول) مفاعیلن (مطی) فعول مقبوض (كانها) مفاعلن مقبوضه در (قطا الحز) فعولن (ن قد كانت) مفاعیلن (فراخن) فعولن (بیوضها) مفاعلن مقبوضدر قائلی ابن احمر در مطی یی وصف ایلدیكی قصیده سندندر * بتیها ءده اولان باقی معناسنه اولوب بیت سابقده اولان تجری یه متعلقدر * تیهاء صحراء وزننده اوجی بوجاغی ویولی ونشانی اولیان بیابانه دینور * قفر یتها ءنك صفتیدر قفر دخی جفر وزننده خالی ارضه یعنی اوتسز وصوسز قیر وخالی یره دینور والمطی بیت سابقده اولان والعیس اوزرینه معطوفدر * مطی مطیهٔ نك جمعیدر * مطیه عطیه وزننده دابهٔ مركوبه دینور * كانها ده اولان * كان حروف مشبهه بالفعلدندر * ضمیر كان نك اسمیدر ومطی یه راجعدر قطا الحزن كان نك خبریدر قطا قطاةنك جمعیدر قطاة سریع الطیران اولان بغرتلق قوشونه دیرلر الحزن حانك فتحی وزانك سكونیله سرد وغلیظ یره دینور * وبلاد عربده ایكی موضع آدیدر * بوتقدیره كوره اضافت بمعنی فی اولوز * یاخود حانك فتحی وزانك سكونیله وفتحتینله غم

معناسنه دخی کلور * بوتقدیرجه اضافت موصوفك صفتینه اضافتی قبیلندن اولور ومصدر بمعنی مفعول اولمغله تقدیر (قطاالمحزون) یاخود بمعنی فاعل اولمغله (قطاالحازن علی فراخها) دیمك اولور * بزم تقدیرمز ادنی ملابسه دن اولی در * وانصف، قد تحقیق و بیان ایچوندر * کانت صارت معناسنه افعال ناقصه دن اولوب * کندی معناسنه دکلدر (محل استشهاد) دخی بودر * فراحا کانتك خبریدر * فراحا فانك کسریله اولوب * فرخك جمعیدر * فرخ فانك فتحی رانك سکونیله قوش یاوجینه دینور * بیوضها رفعله کانتك اسمیدر ضمیر قطـایه راجعـدر * بیوض بیضك جمعیدر * بیض بورطه معناسنه در * کانت اسم وخبریله قطاالحزننك صفتیدر (معنای بیت) شول بیاض دوه‌لر بیابانده جریان ایدر ومطی دخی شول بورطه لری یوری و یاوجاولمش سرد وغلیظ پرده سرعتله طیران ایدن قطا کبی * یاخود یورلری اوزرینه محزون اولان قطا کبی جریان ایدوب کیدر اولدی * بونده مطی کمـال تمدح واردرکه قوش کبی طـیران ایدر واصلا بیابانده سیردن کرو قالمز دیمکدر * اکر کانت کندی معناسنه اولسه بومعنا فاسد اولور * زیرا کانت اصل معناسی اولان اسمینك خبرینه ثبوتی ایچون قلنسه * یاخود کانت افعـال تامه دن قلنوب فراخا حال اولسه * فراخ ایله بیوضك آن واحدده جمعی لازم کلور بوایسه فاسدر کذا فی السیالکوتی

﴿ الشاهد الخمسون ﴾

﴿ اذامت کان الناس صنفان شامت * وآخرمثن بالذی کنت اصنع ﴾

بو بیت بحر طویلك ضرب ثانی مقبوضندندر * تقطیعی (اذامت) فعولن (تکان النا) مفاعیلن (سن صنفا) فعولن (ن شامتن) مفاعلن مقبوضه در (وآخ) فعول مقبوض (رمثن بل) مفاعیلن (لذی کن) فعولن (تاصنعو) مفاعلن مقبوضدر * قائلی معلوم دکلدر * اذا کلمه سی ظرف زمان مسـتقبل اولوب شرط معنـاسنی متضمن وجملهٔ فعلیهٔ ماضیه اوزرینه داخل اولمشدر * بواذا کلمه سینك

تفصیلی اتقان سیوطیده وترجمهٔ تاموسده مبین‌در * مت مات یموت یاخود یمـات یاخود یمیت موتادن یعنی باب اول ورابع وثانیدن فعل ماضینك نفس متکلم وحده سـیدر * بو تقدیر ثلاثه یه کوره میمك ضمیله قرأت‌لازمدر * زیرا کلمه واوی اولوب وواویدن اولان عینك فتحیله فعل وعینك کسر یله فعل‌عینك ضمیله اولان فعل یه نقل اولنور * وتداخل لغتین اولمق اوزره میمك کسر یله ده جائزدر * الناس مبتدادر * صنفان انك خبریدر * جمله‌سی کان نك خبری اولوب * وکان نك تحتنده مستتراولان ضمیرشانی مفسردر * کان اسم وخبریله جمله‌سی جزائیه‌در (محل استشهاد) بودرکه کان افعال ناقصه‌دن اولوب اسمی ضمیر شان اولمغله خبری اولان جمله اول ضمیر شانی تفسیر ایدر نته که آنفا بیان اولندی * صنفان صنفنك تثنیه سیدر * صنف صادك کسری وفتحیله کونه ونوع معناسنه‌در * شامت شمتدن اسم فاعلدر * ومبتداء محذوفك خبریدر تقدیر احدهما شـامت دیمکدر * شمت وشماته شـینك فتحیله دشمنك کدر ومصیبتیله حرم ومسرور اولمق معنـاسنه‌در * وآخر مبتدادر * مثن انك خبریدر * جمله‌سی جملهٔ سابقه اوزرینه معطوفدر * مثن اثنی یثنی دن اسم فاعلدر * اثناء برآدمی مدح جهتیله وصف ایلمك معناسنه‌در * یقـال اثنی علیه اذا وصفـه بمدح * بالذی مثن‌نه متعلقدر * کنت فعل مع فاعـله الذینك صیله سـیدر * اصنع فعل مضارعك نفس متکلم وحده‌سی اولوب صله‌دن موصوله عائد اولان ضمیرمحذوفدر * تقـدیر کنت اصنعه دیمکدر (معنای بیت) بن جام اجلی نوش ایدوب اولدیکم زمان ناس ایکی نوع اولورکه * برنوعی بنم مصیبتمله حرم ومسرور اولور دیکر برنوعی بنم حیـاتمده اشلدیکم شـیلرله بکا ثنا ایدوب خیر ایله یادایدرلر * بودخی معلوم اوله که ضمیر شـان وضمیر قصه نك درت شرطی واردر (اول مرجعك عدم تقدمیدر (ثانی خبرك جمله اولمسیدر (ثالث ضمیرك اول جمله یه عدم رجوعیدر (رابع اول جمله ضمیر شانی مفسر اولمقدر * وبو بیتده شروط اربعه موجود اولدیغی خفی دکلدر

﴿ الشاهد الحادى والخمسون ﴾

﴿ ان العداوة تستحيل مودة * بتدارك الهفوات بالحسنات ﴾

بو بيت بحر كاملك ضرب تاسع مقطوعندندر * تقطيعى (ان العدا) مستفعلن مضمر (وة تستحى) متفاعلن (لموددتن) متفاعلن (بتداركل) متفاعلن (هفوات بل) مستفعلن مضمر (حسناتى) فعلاتن مقطوعدر * قائلى معلوم دكلدر * ان حروف مشبه بالفعلدندر عداوة حلاوة وزننده معاداتدن اسمدر * دشمنلك معناسنه لفظا منصوب ان نك اسميدر * تستحيل استحالدن فعل مضارع اولوب تصير معناسنه افعال ناقصه دن اولمغله اسمنى رفع وخبرينى نصب ايلديكى بو بيتله (استشهاد) اولندى ضمير مستكن اسمى اولوب عداوته راجعدر * مودة محبة وزننده ومرادفيدر وتستحيل نك خبر منصوبيدر * تستحيل جمله سى محلا مرفوع ان نك خبريدر * بتدارك ده اولان باسبيه اولوب تستحيل يه متعلقدر * تدارك تغيير معناسنه در هفوات عفو وزننده اولان هفوك جمعيدر * هفو بر كسه نك اياغى قايوب سورچمك معناسنه در * ومقامده احبابى كوجنديره جك نقصانلرده استعمال اولندى * بالحسنات تدارك يه متعلقدر * حسنات حسنه نك جمعيدر * حسنه ايولكه وايوحالته دينور (معناى بيت) تحقيق نقصانلرى ايلكلره تبديل وتغيير سببيله عداوت محبته منقلب اولور * زيرا بر كسه آخره محبت اتمك انده اولان نقصانى كورمك وكورر ايسه ده عفواتمك ونقصان مقابلى احسان اتمكدن عبارتدر *

﴿ الشاهد الثانى والخمسون ﴾

﴿ فيالك من نعمى تحولن ابؤسا ﴾

بومصراع بحر طويلك ضرب ثالث محذوفندندر * تقطيعى (فيال) فعول مقبوض (كمن نعمى) مفاعيلن (تحولن) مفاعيل مزفل مكفوف (ابؤسا) فعولن محذوفدر * ضرب مثل اولديغنه كوره تقطيع وبحره تطبيق لازم دكلدر * فاضل سيالكوتى نك توجيهى اوزره لام استغاثه ايجون * خطاب حق سبحانه وتعالى حضرتلرينه در

٩ ومطلعه قصيدة طويلة لعبد الله بن الحر الجعفى رثى به الحسين بن على رضى الله عنهما وتمامه

(هذا)

يالك حسرة مادمت حيا
تردد بين خناق والتراقى
حسينا يطلب بذل نصرى
على اهل العداوة والشقاقى
ولوانى اواسيه بنفسى
لنلت كرامات يوم التلاقى
مع ابن المصطفى نفسى فداه
فيالله من الم الفراقى
غداة يقول لقصرقولا
اتتركنا وتدمع بانطلاقى
فاوفلق التلهف قلب حى
لهم اليوم قلبى بانفلاقى
فقدقال الاولى نصرواحسينا
وخاب الاخرون اولوالنفاقى

نقل من بعض شروح الشواهد

عسى الهم
نسخه

من نعمى * من ايله مستغاث له در * نته كه (فيالله من الم الفراق) ٩ مصراعنده اولديغى كبى تقديراستغيث بالله من الم الفراق ديمكدر * بوتقديره جه (معنى) يارب شدائده منقلب اولان نعمتلردن سكااستغاثه ايدرم * وبعضيلرك بيانته كوره فيالك ده يا حرف ندا اولوب منادى محذوفدرومن نعمى منادى يى بياندر * فيالك كافك كسريله تحول نعمى دن استغاثه وخطاب دخى نعمى يه در * لام مقام قرينه سيله اخصك يه متعلقدر * نعمى نونك ضميله بشرى وزننده مصدر اولوب نعمت معناسنه در تحولن فعل ماضينك جمع مؤنث غائبه سى اولوب صرف معناسنه در * تحول صار معناسنه افعال ناقصه دن اولوب اسمى رفع وخبرينى نصب اتديكى بويتله (استشهاد) اولندى * تحولن نك اسمى نعمى يه راجعدر * ابؤسا بأسك جمعى اولوب بائس محنت ومشقت معناسنه در ابوءسا تحولن نك خبريدر * بوتقديرجه دخى معنى اى نعمت تعجبى سكا مخصوص قاوب سكاندا واستغاثه ايدرمكه سنك امثالك نعمتلرعاقبتنده شدائده منقلب اولديلر بارى سن نعمت اولديغك حالده باقى قال زائل اولمه *

﴿ الشاهد الثالث والخمسون ﴾

عسى الكرب الذى امسيت فيه * يكون ورائه فرج قريب

بوبيت بحروافرك عروض اولى وضرب اول مقطوفيندندر * تقطيعى (عسى الكربل) مفاعيلن معصوب (لذى امسى) مفاعيلن (تفى هى) فعولن مقطوفه در (يكون ورا) مفاعلتن (تهوفرجن) مفاعلتن رانك سكونيله قرائت اولندقده معصوب اواورفتدبر (قريبن) فعولن مقطوفدر * قائلى هدبة بن الخشرم العذرى در * كاهجه عسى كلمه سى كادكلمه سنه مشابه استعمال اولنوب مابعدنده اولان فعل بلا ان ذكراولنديغى بويتله (استشهاد) اولنور عسى افعال مقاربه دن فعل ماضيدر * الكرب كافك فتحيله ورانك سكونيله غم وتاسيد ديمكدر لفظا مرفوع اولوب عسى نك اسميدر * الذى اسم موصولدر امسيت جمله سى انك صيله سيدر * فيه امسيت نك ظرفى اولوب

ضمیر کربه راجعدر * یکون افعال ناقصدن مضارعدر * ورائه یکون‌نك طرفیدر * فرج یکونه‌نك اسمیدر * قریب فرجك صفتیدر * وراء خلف معناسنه‌در * فرج بر کمسه‌نك غم وغصه‌سنی ازاله ایلك معناسنه‌در * یکونه‌نك خبری محذوف اولوب کائنا دیمکدر * یکون جمله‌سی عسی‌نك خبری اولوب ان خذف اولنمشدر (معنای بیت) تولیدی بنم کندیسنده کیجه لیوب آه‌انین ایلدیکم غم وتاسه‌نك ارقه‌سنده فرح اولوب غم وغصه کشف وازاله اولنیدی * یاخود امیدایده‌رمکه بنم کندیسنده کیجه لدیکم غم وغصه‌نك عقیبنده فرج قریب اولوب غمدن خلاص اولسم کرکدر

﴿ الشاهد الرابع والخمسون ﴾

﴿ رسم عفی من بعدها قدانمحی * قد کادمن طول البلی ان یمصحا ﴾

بو بیت بحر رجزك عروض اولی وضرب اول سالمیندندر * تقطیعی (رسمن عفی) مستفعلن (من بعدها) مستفعلن (قدانمحی) مستفعلن (قدکادمن) مستفعلن (طول البلی) مستفعلن (ان یمصحا) مستفعلن * قائلی معلوم دکلدر * رسم مبتداء محذوفك خبریدر * تقدیرهذا رسم دارعفی دیمکدر عفی من بعدها رسم‌نك صفتیدر * رسم رانك فتحی وسینك سکونیله برنسنه‌نك اثرونشانه علی قول برنسنه‌نك اثر بقیه‌سنه دینور * مثلا حرابه یرك باقی قلان اثرونشانی کبی ویره برابر اولان خانه‌نك تملی کبی عفی عفودن فعل ماضیدر * فاعلی رسمه راجعدر * من بعدها عفی یه متعلقدر ضمیر محبوبه یه راجعدر * عفو محو معناسنه‌در قدانمحی انفعال بابندن فعل ماضیدر محو ونابود اولدی دیمکدر * فاعلی رسمه راجعدر * قدکاده اولان قدتحقیق ایچوندر * کاد افعال مقاربه دندر اسمی رسمه راجعدر * من طول البلی کادیه متعلقدر * بلی بانك کسریله اسکیمك معناسنه در * ان یمصحا ده اولان ان مصدریه‌در * یمصح مصح دن فعل مضارعدر * فاعلی ینه رسمه راجعدر * جمله‌سی کادنك خبریدر الف اشباع ایچوندر (محل استشهاد) بودرکه کادنك خبری بلا ان فعل مضارع اولوب بعض

كره عسى يه تشبيهدن ايچون كادنك خبر ينه دخى ان داخل اولور بو بيتده اولدبغى كبى * نته كه بيت سابقده دخى كاديه تشبيهدن ايچون عسى نك خبرندن ان حذف اولنمشدر مصح كتمك معناسنه در * يقال مصحت الدار اذا اندرست وانمحى خفى بيورلميه كه بو بيتك لفظى خبر ومعناسى حبيبه نك فراقى ومعشوقه نك اقامت ايلديكى دارك اثارينك ذهابى اوزره تحسر در (معناى بيت) اشبو اثر محبوبه مك ذهابندن صكره حرابه اولان محبوبه مك دارينك اثارندندر كه تحقيق اوزرندن ازمان طويله نك مرور يله اول اثر دخى كتمك ونابود اولمغه قريب اولدى *

﴿ الشاهد الخامس والخمسون ﴾

﴿ اذا غير الهجر المحبين لم يكد * رسيس الهوى من حب مية يبرح ﴾

بو بيت بحر طويلك ضرب ثانى مقبوضندر * تقطيعى (اذا غى) فعولن (يرالهجرل) مفاعيلن (محبى) فعولن (نلم يكد) مفاعلن مقبوضه در (رسيسل) فعولن (هوى من حب) مفاعيلن (يبى) فعول مقبوض (تيبرحو) مفاعلن مقبوضدر * قائلى ذى الرمه در * اذاء شرطيه محلا منصوب شرطينك ياخود جوابنك مفعول فيهدر * غير تفعيل بابندن ماضئ معلومدر تغيير برنسنه يى اولكى صورتندن بوزمغه وبرآخره تبديل وتحويل ايتمكه دينور * الهجر لفظا مرفوع اولوب غيرنك فاعليدر * هجرز جروزننده برآدمدن دوسنلغى والفتى كسمك معناسنه در كه وصل مقابليدر * بعض نسخه ده الهجر يرينه النای روايت اولنمشدر النای بعد معناسنه در * غير مع فاعله اعرابدن محلى اولمبوب فعل شرطدر * ياخود اعرابدن محلا مجرور اولوب اذانك مضاف اليهيدر * المحبين اسم فاعلك جمع مذكر سالمى ومضاف تقديريله غيرنك مفعوليدر * تقدير (اذا غير الهجر محبة المحبين) ديمكدر * لم حرف جازمدر * يكد افعال مقاربه دن فعل مضارع ولم ايله مجزومدر * رسيس لفظا مرفوع لم يكد نك اسميدر الهوى رسيسك مضاف اليهيدر * رسيس برنسنه نك اول وابتداسنه

(دينور)

دینور کما قال به السیالکوتی * و یرنده ثابت وپایدار نسه یه دینور
اضافتی جرد قطیفة قبیلندندر * شاعر رسیس الهوی ایله کندی
نفسنی مراد ایدر * من حب مؤخر یبرح یه متعلقدر میة لفظا فتحه
ایله مجرور حبنك مضاف الیهدر * و محلا منصوب حبنك
مفعولیدر * ومیة ذی الرمه‌نك معشوقه سینك اسمی اولوب علمیت
وتأنیث بولندیغنه مبنی غیر منصرفدر * یبرح بزول معناسنه اولوب
فاعلی لم یکدك اسمینه راجعدر * جمله‌سی محلا منصوب لم یکدك خبریدر
(محل استشهاد) بودرکه کاد وکاددن مشتق قلنان فعللراوزرینه
نفی داخل اولدیغی وقتده ماضیده اثبات ایچوندر (ماکاد یفعل)
فعل دیمك اولور * مضارعده سائر فعللر کبی نفی افاده ایدر * نته که
شاعر رسیس الهوی نك زوالدن قربنی نفی ایلدی امدی کاداوزره
داخل اولان نفی مضارعده سائر فعللراوزرینه داخل اولان نفی کبی
اولدی * تفصیلنی شارح علامه بیان ایلدی * اتقان سیوطیده دخی
اصح اقوال کادنك نفی نفی واثباتی دخی اثباتدر دیدی * مصنف
دخی بونی اختیارایتدی * لکن ترجمهٔ قاموسده دیرکه کادماده‌سی نفی
اداتندن مجرد اولورسه فعلك نفینی وعدم وقوعنی انباء واشعارایدر * واکر
مقرون بالنفی اولورسه فعلك وقوعنه دلالت ایدر پس (کادزیدیفعل)
لم یفعل (وماکاد یفعل) فعل سبکنده اولور * وکاهجه بوکادماده‌سی
صلهٔ کلام اولورکه زائده اولور ومنه قوله تعالی (لم یکد یراها) ای
لم یرها * وبعضا اواد معناسنه استعمال اولنور ومنه قوله تعالی (اکاد
اخفیها) ای اریدو یقال عرف مایکاد منه ای مایراد منه انتهی
کلامه * وکود مصدر اولوب قرب معناسنه درکه برایشی هنوز
ایشلمیوب ایشلمکه قریب اولمقدن عبارتدر * آندن اصطلاحمزده
ایشلمك استدی وایشلمیه یازدی ایله تعبیر اولنور (معنای بیت) هجران
وعدم وصلت اهل محبتك محبتنی تغییر ایدیکی وقتده عشق ومحبتده
ثابت اولان کسه * میه‌نك حبندن زائل اولمغه قریب اولماز شاعر
قلبنده هوای عشقك تمکن اتدیکنی وصف ایدوب دیرکه نیجه

عشاق معشوقه لرندن بعید اولوب آزوقت محبوبه لرینی کوزمسلر کوزدن ایراق اولان کوکلـدن دخی ایراق اولور فحواسنجه انلرك محبتی زائل اولور * امامیه نك عشق ومحبتی بنم قلبمدن هجران سبیله زائل اولمغـه قریب بـله اولماز نره ده قلدیکه زائل اوله * واشبو (اری المحب من الهجران یمحا فینمحی * وحبك میا یستجد و یربح) بیتی بومعنایه قریبدر

﴿ الشاهد السادس والخمسون ﴾

﴿ فلاوالله لایلفی اناس * فتی حتاك یاابن ابی زیاد ﴾

بو بیت بحر وافرك عروض اولی وضرب اولندندر * تقطیعی (فلاوللا) مفاعیلن معصوب (هلا یلفی) مفاعیلن معصوب (اناسن) فعولن مقطوفه در (فتن حتنا) مفاعیلن معصوب (کبن ابی) مفاعلتن (زیادن) فعولن مقطوفدر * قائلی معلوم دکلدر * بو بیت هرنقدر شرحده مذکوردکل ایسه ده شارح علامه حروف جر بحثنده حتی بی بیان حینـنده فیما وقع فی بعض اشعار العرب دیمشـدر * و اشعار عربدن مراد بو بیت مثللولر اولمغـله بو بیت دخی شرح اولنـدی * فلا والله ده اولان فاعاطفه در * لاعند البعض زائده در * فائده سی تأکید ایله برابر جوابك نفینی تمهیددر * نته که (لااقسم بیوم القیمة) آیة کریمه سنده اولدیغی کبی تقدیر لایترکون سدی دیمکدر و اشبو (فلاوربك لایؤمنوا حتی یحکموك) آیة کریمه سی بوقبیلدندر * وعند البعض کلام متقدمده سبقت ایدن انکاری نفی در * بو تقـدیرجه فلا دیمك لیس الامر کذلك دیمکدر * یعنی امر سنك ظن ایتدیکك کبی دکلدر دیوب قسمله استیناف اولنور * بونك تفصیلی اتقانده مذکور در همان بزمختصر قلدق * والله ده اولان واو قسم ایچوندر * لفظـهٔ جلال مقسم به در * لایلفی لفی یلفی دن مضـارع نفی استقبالدر * لایلفی فاایله لایجد معناسنه در (والفی سیدهالدی الباب) قول شر بفنـده اولدیغی کبی بعضلرقاف ایله ضبط ایتدیلر مقامه ایکی سی دخی مناسبدر * کذافی شرح شواهد الکبری للعینی اناس

لايلفى نك فاعليدر * لايلفى مع فاعله جمله سى قسمك جوابيدر * وقسمك جوابنده اوج حرفدن برى واقع اولور كه * برى ان مكسوره و برى لام ابتدائيه * و برى حرف نفى در * نته كه (فوالله مافارقتكم قاليا لكم) بيتنده تفصيل اولندى و بو بيتده قسمك جوابنده لاواقع اولدى * اناس همزه نك ضميله ناس معناسنه لغتدر كه ناس و اناس انسانك جمعلريدر * انسان بشر معناسنه در (كذا فى القاموس) فتى عصاوزننده لايلفى نك مفعول فيهيدر * و تقديرجه فتى داو قاناو يكيت اولمق معناسنه در * حتى حروف جاره دندر * كاف خطاب ضميربازر اواوب حتى ايله مجرور در (محل استشهاد) بودر كه حتىٔ جاره جمهوره كوره اسم ظاهره مختصدر * يعنى دائما اسم ظاهر اوزره داخل اولور ضميره داخل اولماز زيرا ضمير مجرور ضمير منصوبه ملتبس اولور * اماسيبويه حتىٔ جاره نك ضمير اوزره دخولنى بو مثللو بيتلر ايله استشهاد ايلدى * جمهور بو مثللو اشعارك شذوذيله حكم ايلديلر * وحتى عاطفه نك ضمير اوزره دخولى جائز اولغله (جاءنى القوم حتى انت * ورئيت القوم حتى اياك * ومررت بالقوم حتى بك) ديمك جائزدر * عصام الدين كافيه شرحنده ديركه بو بيتده اولان حتى جاره دكلدر بلكه عاطفه در همان مبردوهم ايدوب جمهوره مخالفت ايلدى انتهى * ياحرف ندادر ابن ابى زياد منادى در * بعض نسخه ده ابى يزيد روايت اولندى (معناى بيت) اى ابى زيادك اوغلى امر سنك ظن اتديكك كبى دكلدر * بن (حق سبحانه و تعالى يه قسم ايده رمكه ناس كنجلك زمانى بوللمازاويله ايسه سنده كنجلك زمانى بوللمازسيك زير كنجلك زمانى غايت تزكجر * نته كه دينلدى (نه عجب تزكجر ذوق سرور ايامى * ايرمدن نصف نهارى ايريشورا حشامى)

﴿ الشاهد السابع والخمسون ﴾

﴿ ربما ضربة بسيف صقيل * بين بصرى وطعنة نجلاء ﴾

بو بيت بحر خفيفك عروض اولى وضرب اولنه تشعيث عارض اولان ابياتدندر * شارح اول بيتى استقامت اوزره قرائت ايده ميوب

بو تطبیقدن غفلت ایلدی * نته که تقطیعده واقعاتنی بیانده خطالری ظاهر اولور * تقطیعی (ربما ضر) فاعلاتن (بتن بسی) مفاعلن مخبون (فن صقیلن) فاعلاتن (بین بصری) فاعلاتن (وطعنتن) مفاعلن مخبون (نجلائن) مفعولن مشعثدر * قائلی عدی بن وعلا الغسانی در * رب حرف جردر * مجروری ضربة اولوب مازائده در * رب نك متعلق مقام قرینه سیله ابتلیت در * ورب تکثیر ایچوندر * بسیف ضربه تنه متعلقدر * سیف آلة معروفدر * صقیل فعیل وزننده بمعنی مفعولدر * وسیفك صفتیدر * بو تقدیر فاضل سیالکوتینك بیانیدر وتطبیق بحرده اسلم اولان بودر * صقیل جلا وبرلش نسنه یه دینور * بعض نسخه لره حیدر وزننده صیقل واقع اولمشدر * بو صیقل قلیج آچوب بیله‌مق صنعتی اولان آدمه دینور * بین ظرف مبهم اولوب ایکی یه وزیاده یه اضافتله معناسنی متبین اولور بناء برین سیالکوتی بین امکنة بصری ایله بیان ایدوب مضاف تقدیر ایلدی * بصری حبلی وزننده شام دیارنده بربلده در * وبغداد قضاسنده عکبرآء قریه‌سنده برقریه در * وطعنة ده اولان واو عاطفه در طعنة لعنة وزننده طعنك مؤنثیدر * طعن وطعنة مزراق ایله دورتمك وسانچمق معناسنه در * یقال طعن بالرمح من الباب الاول والثالث شارح اول بوندن غفلت ایدوب وعلامة سیالکوتینك اعلاء صوتله نداسنی اصغا ایمه‌رك طعنة بصره جوارنده برقریه آدیدر دیدی * نجلاء نونك فتحی وجیمك سکونیله انجل نك مؤنثیدر * انجل ککیش شیء دینور (یقال شیء انجل ای واسع وعریض وطویل) شارح اول بونی دخی سیالکوتیده اولانك عکسنه اولارق باء موحده وخاء معجمه ایله ضبط ومعناسنی بیانده تکلف ایلدی * وطعنة ضربة اوزرینه معطوف اولوب نجلاء دخی طعنة نك صفتیدر * پس نجلاء واسع الجرح معناسنه در (محل استشهاد) بودر که رب کلمه سنه بعض کره ماء زائده لاحق اولوب رب نك عملنه ضرر ویرمز یعنی رب یی عملندن منع ایتمز نته که بو بیتده رب به مالاحق اولوب رب ینه ضربته ده

جرایله عمل ایلدی (معنـــای بیت) شام قربنـــده بصری امکنه‌سی بیننـــده سیف مجاوایله وواسع الجرح اولان رمح ایله ضربات کثیره‌یه بن مبتلا اولدم * بوندن مراد یانحسروتحزندر * یاخـود اظهـــار شجاعتدر که بن بنیجه بلیه‌لردن خلاص اولدم دیمکدر *

﴿ الشاهد الثامن والخمسون ﴾

﴿ وبلدة ليس بها انيس * الا اليعافير والاالعيس ﴾

بوایکی بیت مشـطوره بحرر دجز دندر ومشـطوریتی مطلعی اولان قصیده‌دن معلوم در * تقطیعی (و بلدتن) مفاعلن مخبون (لیس بها) مفتعلن مطوی (انیسن) فعولن مخبون مقطوعدر (اللا الیعا) مستفعلن (فیروال) مفتعلن مقبوض (للعیسو) مفعولن مقطوعدر ﴿ قائلی عامر بن الحرث بن کلفـه در * بعضیلر دال ایله کلـده در دیدی * وبلدة ده اولان واو رب معناسنه در ﴿ واولك متعلق قطعتها وسرتها در بلدة واوایله مجرورذر * بلدة لامك سکونیله محدود ومعین اولان مکانه دینور شهره بلده اطلاقی بوجهتله در ﴿ وآبادان اولمیان مفازه‌یه بلده اطلاقی موطن وحوش اولدیغنه مبنیدر * بو بیتده مقصود اولان بودر کماقال به السیالکوتی وترابه موطن حشرات ومقبره‌یه موطن اموات اطلاق اولنور * لیس افعال ناقصه‌دن فعل ماضیدر ﴿ بهاده اولان باقی معناسنه در * بهالیس نك ظرفیدر ﴿ ضمیر بلده‌یه راجعدر * انیس ظرف مستقرك فاعلیدر * یاخود بها مقدم خبر انیس مؤخر مبتـداء اولوب جمله‌سی لیس نك خبریدر * انیس جلیس وزننده الفت اولنان شیئ دینورکه مایؤنس به معناسنه در ﴿ الالیعـافیر لیس نك اسمیدر ﴿ زیرا مستثنی منه غیر مذکور اولدیغی وقت مستثنی علی حسب العوامل معرب قلنور * سیـالکوتی علامه‌نك (لایسکنهـا الاالوحوش) تقریرندن مستبان اولنان بودر ﴿ قالدیکه انیس کس وکمسه معناسنه اولوب لیس نك اسمی اولورسه مسـتثنی منه اولمغله الاالیعافیر بدلیت اوزره مرفوع اولور * یقـال (مابالدار انیس ای مابالدار من احد الاالیعافیر) کذا فی القاموس * والا العیس الاالیعافـیر اوزرینه

(وتمـام القصیدة هـذا
(قـد تدع المنزل بالمیس)
(یعتس فیه السبع الجروس)
(الذئب اوذو لبد هموس)
(وبلدة لیس بها انیس)
(الا الیعافیر والا العیس)
(شواهد الکبری)
والمناسب لهذا البیت هذا
(یالیتـنی وانت بالمیس)
(فی بلد لیس بها انیس)

شرح شواهد ٨٤

معطوفدر * یعافیر یعفورك جمعیدر ✲ یعفور یاء تحتیه‌نك فتحیله شول آهو یه دینور که‌تویی طوپراق رنکنده‌اوله بوز اولور سیالکوتی یعافیری (تیوس الظباء) ایله بیان ایلدی تیوس تیسك جمعی اولوب تیس دخی لیس وزننده آهونك وچکنك وطاغ کیکنك ارککنه دینور که‌تکه تعبیر اولنور * العیس عینك کسریله شول بیاض دوه‌لره دینور که بیاض‌لرینه نوعا قرالق قارشیق اوله واحدی اعیس وعیسا ءدر (محل استشهاد) بودر که رب واوی دخی نکرهٔ موصوف اوزرینه داخل اولمده رب کبیدر * نته که بو بیتده لیس بها انیس جمله‌سیله موصوف اولان بلدهٔ اوزرینه داخل اولدی ✲ وبوواوعند السیبویه عاطفه اولوب جاره دکلدر * اکر واو ابتداء کلامده اولمزسه عاطفه اولدیغی ظاهر اولور * نته که بوواو قصیده وسطنده واقع اولوب عاطفه اولدی اما ابتداء کلامده اولورسه معطوف علیه تقدیر اولنور انتهی * اما کوفیون عندنده بوواو عاطفه اولوب رب مقامنه قائم اولمغله بودخی جاره اولدی وبو کا کوفیون معطوف علیه تقدیر اتمزلر انتهی (معنای بیت) کندیسنده انجق آهولر وقرال تویلودوه‌لر وطاغ کیکلری ساکن اولان چوق مفازه‌لردن مرور اتدم وسیر اتدم *

﴿ الشاهد التاسع والخمسون ﴾

﴿ ولقد ارانی للرماح دریة * من عن یمینی تارة وامامی ﴾

بو بیت بحر کاملدندر * بو بیتك تقطیعی ولغاتی ✲ ومعناسی * قرق سکزنجی شاهددده مرور اتدی تکراره حاجت یوقدر * بو مقامده (استشهاد) بودر که عن یمینی ده اولان عن جانب معناسنه اسمدر * قرینه اوزرینه حرف جر اولان من داخل اولدیغیدر * وبو عن اسمیه مبنی لازمدندر * وبناسنك وجهی عن اسمیه صورتده عن حرفیه مشابه اولدیغی ایچوندر *

﴿ الشاهد الستون ﴾

﴿ غدت من علیه بعد ماتم ظمؤها * تصل وعن قیض ببیداء مجهل ﴾

بو بیت بحر طویلك ضرب ثانی مقبوضندندر * تقطیعی (غدت من)

(فعولن)

(اوله)

فطمت بشوشاة کان فتودها
علی حاضب یعلو الاء ماغر
هیکل اذا لك ام کدریة ظل
فرخها لقی بشر وراى کالیتیم
المعیل غدت من الخ ✲

فعولن (علیه بع) مفاعلن مقبوض (دماتم) فعولن (مظ،ؤها) مفاعلن مقبوضه دَر (تصل) فعول مقبوض (وعن قیضن) مفاعیلن (بیبدا) فعولن (ءمجهلن) مفاعلن مقبوضدر * قائلی مزاخم الحرث العقیلی در صحیح اولان اسلامیدر قطایی وصف اتدیکی قصیده سندندر قطا قطاءنك جمعیدر * قطاة دیو بغرتلق قوشونه ذیرل * غدت صارت معناسنه افعال ناقصه دندر * اسمی قطایه عائددر * من علیه غدته متعلقدر (محل استشهاد) بودر که علیه ده اولان علی فوق معناسنه اسمدر * قرینه اوزرینه حرف جر اولان من داخل اولدیغی در علیه ضمیری فرخه راجعدر * فرخ یوری معناسنه در * تقدیر عباره (غدت من فوق الفرخ) دیمکدر * بعد ظرفدر عاملی یاتصل در یاخود غدت در * ماتم ده اولان مامصدریه اولوب مدت معناسنه در * تم فعل ماضی اولوب ظمؤها انك فاعلی وجمله سی مانك صله سیدر * ظمأ صوسزلق معناسنه اولوب ماتم ظمؤها دیمك صوسزلغه صبری مدتی تمام اولدقدنصکره دیمکدر * ظمؤها ضمیری قطایه عائدر تصل صلیلدن فعل مضارع غائبه اولوب قطایه عائد اولان فاعلی ایله برابر جمله سی غدتك خبری اولور * سلیل مطلقا برنسنه سسلنمك معناسنه وحیوانك بغایت صوسزلقدن بغرصقلری قوریمغله صوایچرکن بغرصقلری اوتمك معناسنه در * یقال صلت الابل من الباب الثانی اذا یبست امعاؤها من العطش فسمع لها صوت) وعن قیض من علیه اوزرینه معطوفدر تقدیر ومن عن قیض دیمکدر * بوتقدیرجه عن دخی جانب معناسنه اسم اولور * قیض قافك فتحی یاء تحتانیه نك سکونی وضاد معجمه ایله یمورطه نك طیش قبوغی معناسنه اولوب بوراده یوری مراددر * بیداء محذوفه متعلق اولوب قیضك صفتیدر * بیداه صحراء وزننده چول بیابانه دینور جمعی عید و زننده بید کلور * مجهل مقعد وزننده شول بیابانه دینور که آنده علامت طریق اولمیه مجهل بیدائك صفتیدر * غدت اسم وخبریله لامحل لها من الاعراب درکه زیرا جملهٔ مبتدءه در * دخی بعد ماتم غدتك

خبری اولوب تصل جمله‌سی خبر بعد خبر اولمق جائزدر (معنای بیت)
قطاصوسزلغه صبری مدتی تمام اولدقدنصکره یور یلری اوزرندن دخی
کندوسنده علامت طریق اولمیان اسسز بر بیابانده یور یسی جانبندن
صوسزلقدن بغرصقلری اوتوب سسلنور اولدی یعنی یور یلرینه
بوقدر شفقلو برقوشدر دیمك استر

الشاهد الحادی والستون

اوله
(ولا تلمنی الیوم یابن عمی)
(عندابی الصحباء اقصی همی)
وابی الصحباء کنیة رجل
شواهذ رضی

بیض ثلاث کنعاج جم * یضحکن عن کالبرد المنهم

بو بیت بحر رجزك ضرب ثانی سندندر * تقطیعی (بیضن ثلا)
مستفعلن (ثن کنعا) مفتعلن مطوی (جن جمن) مفعولن مقطوعه در
(یضحکن عن) مستفعلن (کالبردل) مفتعلن مطوی (منهمی)
مفعولن مقطوعدر * قائلی عجاجدر * عجاج شداد وزنندم عجاج
بن رؤبه شاعر مشهوردر * بیض بیضاتك جمعیدر * ثلاث بیضتك
صفتیدر * نعاج نونك کسریله نعجه‌نك جمعیدر * شارح اولك نونك
ضمیله دیدوکی قاموسك خلافنه در * نعجه بقرهٔ وحشیه‌یه دینور که
نعجة الرمل دیرلر صغن تعبیر اولنور * جم جیمك فتحی ومیمك
تشدیدیله چوق نسنه‌یه دینور * کنعاج جم بیضتك صفت بعد
صفتیدر یضحکن ضحکدن مضارعك جمع مؤنثیدر * فاعلی بیضه
عائددر * وبیض مبتداء ویضحکن جمله‌سی خبریدر * عن کالبرده
اولان عن یضحکن به متعلقدر کاف مثل معناسنه در * کافك مثل
معناسنه اولدیغنه قرینه اوزرینه حرف جر اولان عن داخل اولمسیدر
(محل استشهاد) دخی کافك مثل معناسنه اولدیغیدر * وبو کاف
مبنی لازمدندر بناسنك وجهی کاف اسمی کاف حرفیه‌یه صورتده
مشابه اولدیغندن اوتوریدر * بردفتحتینله طلو معناسنه در * انهمام
ایریمکه قابل اولان شیئه دینور المنهم البردنك صفتیدر (معنای بیت)
شاعر نساء ثلاثه‌نك دیشلرینی لطافت وبیاضلقده ارعه‌سی قریب
اولان طلویه تشبیه ایدوب دیرکه سمیرلکده بقرهٔ وحشیه یعنی صغن کبی
اولان اوج بیاض نسالر یمکه قابل اولان طلوکبی براق ولطیف
دیشلرندن کولرلر

﴿ الشاهد الثانى والستون ﴾

﴿ قالت الا ليتما هذا الحمام لنا * الى حمامتنا اونصفه فقد ﴾

بو بيت بحر بسيطك عروض اولى سينك ضرب ثانى مقطوع عندندر * تقطيعى (قالت الا) مستفعلن (ليتما) فاعلن (هذا الحما) مستفعلن (ملنا) فعلن مخبونه در (الى حما) مفاعلن مخبون (متنا) فعلن مخبون (اونصفهو) مستفعلن (فقدن) فعلن مخبوندر * قائلى نابغه در * حروف مشبهه بحثنده شارح علامه نك كما وقع فى بعض اشعارهم قولندن مراد بو بيت مثللولر اولمغله بو بيت دخى شرح اولندى * قالت فعل ماضينك مفرد مؤنث غائبه سيدر * فاعلى امرئه يه راجعدر الاحرف استفتاحدر * ليت حروف مشبهه بالفعلدندر * ما كافه در * (محل استشهاد) بودر كه حروف مشبهه بالفعله ما كافه لاحق اولسه افصح استعمال اوزره عملى لغو اولور * غير فصيح اوزره بعض بو حروف عمل ايدر * وبو عمل يالكز ليت يه مختص دكلدر * نته كه سيالكوتى علامه تصريح ايلدى * هذا الحمام نصبله ليتنك اسميدر * ياخود رفعله افصح استعمال اوزره مبتدادر * الحمام سحاب وزننده يبانى كوكرجين قوشينه دينور * ومطلقا كردانى مطوق قوشه دينور كوجركين واوكيك كبى * اشبو كوكرجين قسمنك بيوتده مجاورتى * حذار ١ وفالج ٢ وسكته ٣ وجمود ٤ وسبات ٥ علتلرندن امانه سبب * ولحمى جماعى مقوى ودمى ومنى بى مكثردر * وزننده ايكن قرينى ياروب عقرب صوقديغى يره اورلسه زهرى جاذب و افاقتى بابنده مجرب ودمنى جبهه يه طلا عانى قاطعدر * بو مقامده حمامدن مراد محبوبدر * لنا ليتنك خبريدر * ياخود هذا الحمام مبتدا سنك خبريدر على القولين الى حمامتنا لنا ظرفنه متعلقدر * حمام كتاب وزننده قضاء الموت وقدره معناسنه در ابن رواحه نك اشبو (هذا حمام الموت قد حليت) بيتنده اولديغى كبى * اونصفه هذا الحمام اوزرينه معطوفدر * بوندن دخى مراد اورته ياشلو كنج آدمدر * فقد ظرفك فاعليدر * فقد فانك فتحى وقانك سكونيله بش بارمق وآيد اغاجى ديدكلريدر * آيد

١ فتحتينله اووشقلق وكل وتهاون

٢ معاذالله برعلتدركه اعضا كوشيوب بريانى طوتمن

٣ برعلت دركه اعضاحس وحركتدن معطل اولور

٤ بايبلوب بيهود اولمق معناسنه در

٥ برعلت آديدر كه مبتلى اولان اويقودن باشنى قالديرمز

(كل ذالك من الاوقيانوس)

اغاجی غایت محکم اولمغله انی اتیان ایلدی * دخی لنا مقدم خبر وفقد ثابت معناسنه مؤخر مبتدا اولوب جمله‌سی یالیت‌نك خبری یاخود هذا الحمام مبتدا سنك خبری اولمق دخی جائزدر وبو معنا جهتندن انسبدر (معنای بیت) اول خاتون دیر که حسن وزیبالقده کوکرجین قوشنه مشابه اولان محبوب واورته یاشلو کنج ودلوقاناو محبوب بز اولنجه قدر بزم ایچون ثابت اولیدی * مرادی محبوبم ایله بیمزده افتراق حاصل اولمسه ایدی دیمکدر

﴿ الشاهد الثالث والستون ﴾

﴿ وکنت ارا زیدا کما قیل سیدا * اذا انه عبد القفا واللهازم ﴾

بو بیت بحر طویلك ضرب ثانی مقبوضندندر * تقطیعی (وکنت) فعول مقبوض (ارا زیدن) مفاعیلن (کماقی) فعولن (لسیدن) مفاعلن مقبوضه در (اذن ان) فعولن (نهو عبدل) مفاعیلن (قفاول) فعولن (لهازمی) مفاعلن مقبوضدر * قائلی معلوم اولمیان ابیات خمسین دندر * کنت افعال ناقصه دن ماضی متکلم وحده اولوب تامر فوع المحل اسمیدر * اری همزه‌نك ضمیله فعل مضارع مجهول بنیه سیله نفس متکلم وحده اولوب معروف معناسنه اولورکه اظن معناسنه در زیدار ینك مفعول اولیدر * کما قیل ده اولان کاف حرف جردر ماموصول یاخود موصوف اولوب جارمع المجرور ظرف مستقر اولمغله مبتداء محذوفك خبریدر * تقدیر (هذا کما قیل سیدا) دیمکدر مبتداء مع خبره جمله‌سی فعل ایله مفعولی بینده معترضه در * بو اعتراضك فائده‌سی ظنی تأییددر * قیل ماضی مجهولدر * نائب فاعلی مایه راجع اولوب جمله‌سی مانك صله‌سی یاخود صفتیدر * سیدا اری‌نك مفعول ثانی سیدر * بو تقدیرزینی ذاده‌نك اختیاری واری‌نك معروف معناسنه اولدیغی اوزره در * اما فاضل جامی قدس سره السامی اراده مجهولیت طرفنی ترجیح ایده‌رك زیدانه مفعول ثانی وسیدا نه مفعول ثالث دیمشدر (فلامنافات بین قولیهما فتدبر) سید جیدوزننده اولو ومهتر ادمه دینور * اذا حرف مفاجأه در * ان کسرله حروف مشبهه

بالفعلدندر * ضميرمنصوب ان نك اسميدر * عبدالقفا اضافتله خبر يدر
جله‌سى استينافيه‌در * واللهازم القفا اوزرينه معطوفدر * قفا
عصا وزننده بيونك اردينه دينور كه اكسه تعبير اولنور * اللهازم
لامك وزانك كسريله اولان لهزمة‌نك جمعيدر * تثنيه‌سى لهزمتين در
لهزمتان قولاق التنده چكه‌لريك نهايت بولدقلرى يرده اولان ايكى
طرفلو سورى كيكلره دينور كه قولاق طوزلرينه مجاورلردر * شاعر
لهزمتان ديه‌جك يرده جمع صيغه‌سيله اتيانى يافوق الواحد اراده‌سينه
مبنيدر * ياخود لهزمتانى احاطه ايدن اعضالرى دخى مراد ايدوب
تغليبه مبنيدر * مؤلف فقيردير كه بو تكلفاتى اختياره سبب بودر كه
اكر شاعر تثنيه صيغه‌سيله اتيان ايديدى مصراع ثانى اوله موافق
اولمزدى نته‌كه ارباب توفيقه خفى دكلدر (محل استشهاد)
بودر كه اذآء مفاجأدنصكره واقع اولان الف نون ماده سنده كسر
وفتح جائزدر * كسر جائزدر كه ان اسمى وخبريله اذاء مفاجأدنصكره
واقع اولان جمله اولوب واذاء مفاجأه اسم اولمغله مقدر فاجأت‌نك
مفعولى ومابعدنده اولان جمله مضاف اليهى اولور * فتح جائزدر كه
ان كلمه‌سينك اسم وخبرى تأويل مصدرده اولوب مبتدادر * خبرى
محذوفدر تقدير (اذا عبوديته للقفا واللهازم ثابتة) ديمكدر
(معناى بيت) بن زيدى اولومهتر دينلديكى كبى اولومهتر ظن ايدر
اولدم ايدى هنوز بلدمكه اوزيد همان قفاسنه وچكه كيكلرينه
خادمدر * يعنى لئيم كمسه در كه فضل كمال تحصيلنده اولميوب همان
همتى قفا وچكه كيكلرينى وسائر اعضاسنى بسلمك ايچون يوب
ايچمه‌در (خفى يورليه كه بوذمده مبالغه واردرنته كه بومعنايه
﴿ من كان همته مايدخل فى جوفه * فقيمته قدر مايخرج منها ﴾
و ﴿ من كان همته مايدخل فاه * فقيمته مايخرج من امعاه ﴾
و ﴿ من كان همته مايدخل فى بطنه * فقيمته مايخرج من بطنه ﴾
دنيلمشدر

﴿ الشاهد الرابع والستون ﴾

﴿ يلوموانني في حب ليلى مريضا * ولكنني من حبها لعميد ﴾
بو بيت بحر طويلك ضرب ثالث محذوفندن اولوب عروضى دخى
ضرورة محذوفدر * ياخود بيت مشطوردر كه مصراعين ضرب
ثالثدندر * تقطيعى (يلوموا) فعولن (نني في حب) مفاعيلن (بليلى)
فعولن (مريضن) فعولن محذوفه در (ولكن) فعولن (نني
من حب) مفاعيلن (بهال) فعول مقبوض (عميدن) فعولن
محذوفدر قائلى معلوم دكلدر * يلومون فعل مضارعك جمع مذكريدر
نى انك مفعوليدر فاعلى قومه عائددر * في حب يلومون نك ظرفيدر *
ليلى حبنك مضاف اليهيدر * مريضا يلومون نك مفعولندن حالدر *
لكن حروف مشبهه بالفعلدندر * نى لكن نك اسميدر * من حبها
مؤخر لعميدنه متعلق اولوب ضمير ليلى يه راجعدر * لعميد لكن نك
خبريدر * عميدا ميروزننده دردعشق ومحبتدن زار وزبون اولان
آشفته حاله دينور (يقال رجل عميد اذا هده العشق كذا في القاموس)
وسيالكوتى علامه نك بيانه كوره عميد حزين معناسنه وقيام وقعوده
قادر اولميان مريضه دينور (محل استشهاد) بودر كه لكن نك اسمى
وخبرى اوزرينه لام ابتدانك دخولى ضعيف اولوب ضعفيله برابر بعض
كره ورودى بو بيتله استدلال اولندى * سيالكوتى علامه شيخ
رضيدن نقل ايله بوندن جواب ويروب ديركه لعميد لكن نك خبرى
دكلدر * بلكه بونك اصلى لكن انني ايدى همزه حرف شديد اولمغله
حركه سى سلب اولنوب اجتماع ساكنين ايچون همزه حذف اولندى
اربع نونات جمع اولوب واربع نوتانك دخى جمعى كريه اولمغله
برابرينه التقاء ساكنين دخى اولوب تخفيفا نونان ساكنانك برى حذف
اولندى لكنني اولدى * پس لعميد ان نك خبرى اولوب لكن نك
خبرى اولماز * انتهى ﴿ عبد الله افندى رحمه الله بعض شروحدن
نقل ايلديكى اعلال تكلفدر ﴿ وبو حذفك مثالى اشبو (لكنا
هو الله ربى) آية كريمه سيدركه * اصلى لكن انا اولوب همزه نك
حذفى ونونلرك ادغامى ايله تخفيف اولنوب لكنا اولمشدر (معناى بيت)

محبـوبم اولان ليلى‌نك حسرتيله مريض اولديغم حالده قوم بنى لوم ايدرلر * لكن بن تحقيق اولىلى‌نك عشق ومحبتى درد ندن زار وزبون وآشفته حالم * اكر بنم حالمى بلسه‌لر لوم اتمزلردى * حالمى بلديلردىمكدر

﴿ الشاهد الخامس والستون ﴾

﴿ بالله ربك ان قتلت لمسلما * وجبت عليك عقوبة المتعمد ﴾

بو بيت بحر كاملدندر تقطيعى (بالله رب) مستفعلن مضمر در (بك ان قتل) متفاعلن (تلمسلمن) متفاعلن (وجبت على) متفاعلن (كعقوبتل) متفاعلن (متعمدى) متفا علن سالمدر * بو بيتك قائله سى عاتكة بيت زيد بن نفيلدر كه زوجى اولان زبير بن العوامك مرثيه سينده ديمشدر * بالله ده اولان باقسم ايچوندر * لفظهٔ جلال مقسم به در ربك ده اولان رب جرله لفظهٔ جلالك صفتيدر * كاف خطاب فتحله در كه مذكره خطابدر * مخاطب اولان قاتل زبيردر * بعض نسخه ده شلت يمينك واقع اولدى شلت ماضى مؤنثدر * شل ال چولاق اولمق معناسنه در كه روح جكيلوب يابس اولمقدن عبارتدر * يمين صاغ ال معناسنه در كاف خطاب يمينك مضاف اليهيدر * ان مخففهٔ مكسوره در * قتلت فعل ماضينك مفرد مذكر مخاطبيدر * لمسلما قتلتنك مفعوليدر * وجبت ماضى مؤنثدر * عليك وجبت فعلنه متعلقدر * عقوبة المتعمد وجبتك فاعليدر * عقوبة المتعمددن مراد حق سبحانه وتعالى اينك (ومن يقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم خالدا فيها وغضب الله عليه ولعنه واعدله عذابا اليما) آية كريمه سيله بيان اولنان متعمدك عقوبتيدر متعمد تفعل بابندن اسم فاعلدر (محل استشهاد) بودر كه بصريون عندنده ان مخففهٔ مكسوره‌نك مبتدا وخبر فعللرينك اوزرينه دخولى جائزاولور * ومصنفك دخى اختيارى بودر * اما كوفيون مخالفت ايدوب تعميم ايدرلر يعنى دواخل المبتداء والخبر فعللرينه مخصوص اولميوب سائر فعللره دخى داخل اولور ديوب بو بيتله استدلال ايلديلر نته كه ان مخففه‌نك داخل اولديغى قتلت دواخل المبتداء والخبر فعللرندن دكلدر * بصريون بوندن جواب ويروب شاذدر ديديلر

(وبونون محففه جملهٔ اسميه وفعليه اوزرينه دخولى جائز اولوب اكر جملهٔ اسميه اوزرينه داخل اولورسه اكثريا انك عملى اهمال اولنور (ان كل ذالك لما متاع الحيوة الدنيا) نظم جليلنده اولديغى كبى * وبعض كره ان عمل ايدر قراءة الحرمين ده (وان كلا لما ليوفينهم) آية كريمه سنده اولديغى كبى اكر جملهٔ فعليه اوزرينه داخل اولورسه اكثر اولان اول نواسخ المبتداء والخبر فعللرندن اولوب ماضى اولمقدر (وان كانت لكبيرة) نظم كريمنده اولديغى كبى بوندنصكره مضارع اولمقدر (وان يكاد الذين كفروا ليزلقونك) نظم جليلنده اولديغى كبى وبوان محففهٔ مكسوره‌نك علامتى مابعدنده لام ابتدانك ذكر اولنمسيدر تفصيلى اتقانده مذكوردر (معناى بيت) اللهم قسم ايدرمكه تحقيق سن بنم زوجم اولان مسلمى قتل اتدك ومتعمدك عقوبتى سنك اوزريكه واجب اولدى * مرادياتحسر درياخود قاتلك عليهنه دعادر

﴿ الشاهد السادس والستون ﴾

﴿ فلوانك فى يوم الرخاء سئلتنى * فراقك لم ابخل وانت صديق ﴾

بو بيت بحر طويلك ضرب ثالث محذوفندندر * تقطيعى (فلوان) فعولن (كنى يومر) مفاعيلن (رخاء) فعول مقبوض (سئلتنى) مفاعلن مقبوضه در (فراق) فعول مقبوض (كلم ابخل) مفاعيلن (وانت) فعول مقبوض (صديقن) فعولن محذوفدر * قائلى معلوم دكلدر * لوشرطيه در * ان مخففهٔ مفتوحه در * كاف خطاب محلا منصوب اولوب ان محففه‌نك اسميدر ان محففهٔ مفتوحه ضميرشانك غيريده عملى بو بيتله (استشهاد) اولندى سيالكوتينك بيانينه كوره بو كاف مفتوحدر * كذالك سئلتنى ده اولان تافراقك ده اولان كاف وانت ده اولان تامفتوح ومذكره خطابلردر * امام فرادن كسرى ابن الانبارى روايت ايلبوب مؤنثه خطابلرديدى * والحاصل هر كسه‌نك مشربنه كوره قرائتى واردر * فى يوم الرخاء مؤخر سئلتنى نك ظرفيدر * يوم الرخاء شول كونه دينوكه كندوسنده وسعت معاش اوله * دخى شول زمانكه عاشق معشوقله ملاقات ايدوب بربرلرندن

مفارقتی ایجاب ایدر برمانع اولمیه بو بیتده مراد اولان دخی بودر* سئلتنی ماضینك مفرد مخاطبی یاخود مخاطبه سیدر * فی انك مفعولیدر * سئلتنی جمله‌سی انك خبریدر * فراق سئلتنی‌نك مفعولی وکاف خطابه مضافدر * ان اسم وخبریله تأویل مصدرده اولوب جمله‌ی شرطیه‌در * لم ابخل لوك جوابیدر تقدیر (لوثبت سؤالك عن فراقك یوم الرخاء لم ابخل) دیمکدر * وانت ده اولان واو حالیه وانت مبتدادر * صدیق خبریدر جمله سی لم ابخلك فاعلندن حالدر * صدیق فعیل وزننده کرجك دوسته اطلاق اولنور مفرد وجمعی ومذکر ومؤنثی مساویدر * وبعض کره مؤنثنده‌ها ایله صدیقه دینور * قالدیکه لودن صکره فعل تقدیرنك لزوم وعدم لزومی سکز نجی شاهد که اشبو (ولوانما اسعی لادنی معیشة) بیتنده مفصلا بیان اولندی فتذکر (معنای بیت) شاعر کندی نفسنی حبیبنه موافقتله وصف ایدوب دیر که ای محبوبه‌م یاخود ای محبوبم فراقه داعی وموجب اولمیان کونده سن بندن فراقکی طلب ایلسك سن بنم کرجك دوستم اولدیغك حالده بن بخل ایتمز ایدم * یعنی سنك فراقك بکا اشد شدائد ووصالك احب من الدنیا ومافیها ایکن بو وصالده بکا رخصت ویردیسك رضاکی اختیار ایدوب فراقکك شدائدینه تحمل ایدرم وبن سکا بوقدر مطیع ومنقادم دیمکدر * وبو بیتك مأخذی شرح ابیات مفصلدر

الشاهد السابع والستون

﴿ واعلم فعلم المرء ینفعه * ان سوف یأتی کل ماقدرا ﴾

بو بیت بحر سریعك ضرب ثانی سندندر * تقطیعی (وعلم فعل) مستفعلن (ملمرءین) مستفعلن (فعهو) فعلن مخبونه مکسوفه (ان سوف یأ) مستفعلن (تی کلما) مستفعلن (قددرا) فاعلن مطوی مکسوفدر * قائلی نامعلومدر * اعلم کلمه‌سی امر حاضردر * فعلمده فا اعتراضیه در * علم المرء اضافتله مبتدادر * ینفعه فعل مضارع وفاعلی علمه راجع اولوب جمله‌سی مبتدانك خبریدر * ومبتدا خبر جمله‌سی اعتراضیه اولوب

اعلم ایله ایکی مفعولی بینده کیرمشدر * بواعتراضیك فائده‌سی مطلق علمك نفعی اوزرینه و باخصوص امور دنیا وآخرتك مداری انك اوزرینه اولان شوامره علمك نفعی اوزرینه تنبیهدن اوتوریدر * فانك فائده‌سی مابعدینك علیتی وماقبلینك سببیتی اشعاردر * ان سوف ده ان مفتوحه مشدده‌دن مخففه اولوب ضمیرشان مقدرده عمل ایدر * سوف استیناف مضانسنه برحرفدر علی قول کلمهٔ تنفیسدر * هنوز وجوده کلمیان فعلده استعمال اولنور * ووعد ووعیده استعمال اولنور * راغبك بیانده کوره سوف کلمه‌سی برحرفدر که مدخولی اولان فعل مضارعی حال معناسندن تجرید ایدوب استقباله تخصیص ایدر * یأتی مضارع اولوب کل رفعله فاعلیدر * وکل ماء موصوله مضافدر * قدراتفعیل بابندن ماضی مجهول اولوب ماء موصوله‌نك صله‌سیدر * مأخذی تقدیردروالنی اطلاق ایچوندر * ان سوف یأتی کل ماقدراجمله‌سی مفعولین مقامنه قائم اعلم کلمه‌سینك مفعولیدر * شارح اول قدراکلمه‌سی تخفیفله ثلاثیدن اولوب وبو بیت محذوف اولهرق بحر کاملدندر دیدیکی لیس بشیٔ در * زیراتخفیفله دخی قراءت اولنسه بنه تقدیر معناسنه در * وبزم تقدیرمز شرح ابیات مختصرك بیانده موافقدر (محل استشهاد) بودرکه ان مفتوحهٔ مخففه مطلقا فعل اوزرینه داخل اولوب وفعل متصرف ایله برابر حرف نفی یاخود سین یاخود سوف لازم کلور * بو بیتده سوف ایله استعمال اولنمشدر (معنای بیت) معلوم اولسونکه کشینك علمی کندویه منفعت ویرر تحقیق شان هرنه مقدورکه یعنی خیروشردن قضا وقدرده ازل ازالده اوزرینه تقدیر اولنوب واقع اولان بلانزاع ولاجدال کلور * هرنقدر مقدورده تأخیر واقع اولورسه‌ده وبوسوف یأتی الخ قولنده تسلیه وامر تسهیلی واردر یعنی نفوس اوزرینه نوازلنه تسهیل واردر * بومعنایه مناسب (قد یرفع الله قوما بعد ما کانوا زبال) (من کان له فی الغیب شیٔ لم یمت حتی ینال) دینلمشدر * زبال کسرزال ایله خور وحقیرمعناسنه در

﴿ الشاهد الثامن والستون ﴾

﴿ ونحر مشرق اللون * كان ثدياه حقان ﴾
﴿ فابصرت ولم اعرف * من الحجلان وجدان ﴾

بوایکی بیت بحر هزج جدندر بو تقدیر جه من الحجلان ده جیم ضرورة ساکن قلنور یاخود جیمك قبحیله اولورسه بحر وافرك عروض ثانی وضرب ثالث مجزو ینمدن اولوب اجزاسینك بری سالم ماعداسی معصوب اولور * تقدیراوله کوره تقطیعی (ونحرن مش) مفاعیلن (رقل لونی) مفاعیلن (کان ثدیا) مفاعیلن (هحققانن) مفاعیلن (فابصرتو) مفاعیلن (ولم اعرف) مفاعیلن (من الحجلا) مفاعیلن بووزن جیمك قبحیله قرائت اولندقده مفاعلتن اولمغله بحر وافره توفیق اولنور (خذما صفا) (نوجدانو) مفاعیلن * قائلی معلوم دکلدر * ونحرده اولان واورب معناسنه در ۞ نحر بحر وزننده کوکسك یوقاریسنه دینورکه سرسینه معناسنه در قلاده موضعنه دخی دینور * محلامرفوع مبتدادر مشرق اشراقدن اسم فاعلدر * اشراق پرتو صالمق وروشن اولمق معناسنه در ولونه اضافتله نحر مبتداسینك خبریدر ۞ لون برنسنه یی نسنهٔ آخردن تمیز ایدن حالته دینورکه فارسیده رنك تعبیر اولنور نتایج الافکار ده (وصدر مشرق النحر) واقع اولدی وشرح تسهیلده (ووجه مشرق النحر) واقع اولدی بزم شارحك اختیاری شرح لب الالبابده ذکر اولنانه موافقدر صدر انساندن برجارحهٔ معهوده درکه کوکس تعبیر اولنور * وجه دخی عضو معروفدرکه فارسیده روی وترکیده یوزایله بیان اولنور * کأن مثقله اولان کأن دن مخففه در * افصح استعمال اوزره عملی لغو اولندی (محل استشهاد) دخی بودر * اکر عمل ایتمش اولیدی ثدییه کلور ایدی * ثدیاه ثدیك تثنیه سیدر * ضمیره اضافتله نون دوشدی ضمیر نحره راجعدر ۞ ثدی خاصة نسوان قسمنك ممه سنه دینور * علی قول اعم اولوب اروعورتك ممه لرینه شامل اولور * حقان حانك ضمیله حقه نك تثنیه سی اولوب ضرورة شعریه دن ایچون تاحذف اولندی ۞ فابصرت ده فاعاطفه در ابصرت ابصاردن ماضینك نفس متکلم

وحده سیدر * ابصار همزه‌نك كسریله كوره بیلورمیم دیو برشیئه
نظر ایدوب قوة باصره‌یی اكا صرف ایتمك معناسنه در * ولم اعرف
جحد مطلق ونفس متكلم وحده بنیهٔ سیله فابصرت اوزرینه معطوفدر
* من الخجلان لم اعرفه متعلقدر * خجلان فتحاتله ایكی نسنه بیننده
حائل اولمق معناسنه در وجدان بولمق معناسنه در (معنای بیتین)
چوق سرسینه‌لر كوردمكه لونی لمعان ایدوب ضیا لنجیدر * اوسینه‌نك
ممه‌لری استداره‌ده كویا ایكی حقه‌لر كبیدر * ایمدی بن اول سرسینه‌لره
نظر ایتدم وبیمزده اولان حائل سبیله ایوجه بیله‌مدم * یعنی مست
خیران اولوب كندیمی دخی بوله‌مدم * خفی بیورلمیه كه كأن تخفیف
اولندقدنصكره فتلغی علی الافصح قولندن مستفاد اولدیغی وجه
اوزره ظاهر اولان كأن مخففه دنصكره ضمیرشان تقدیر اولنامقدر زیرا
ضمیرشانه احتیاج یوقدر * ابن مالك دیركه كأن مخففه اسم مقدره‌ده
عمل ایتمكده ان مخففهٔ مفتوحه كبیدر * لكن كأن مخففه‌ده تقدیر
اولنان مطلقا ضمیرشان اولمق لازم دكلدر * وابن مالكك قولنی كأن
مخففه‌نك مابعدی فعل اولدیغی وقت ان مخففه كبی لم یاخود قدلازم
كلدیكی تأییده ایدر * شیخ رضی دخی بونی تصریح ایلدی * كأن
مخففه‌نك مابعدی فعل اولوب لم لازم كلدیكی اشبو (كأن لم تغن بالامس)
آیهٔ كریمه‌سنده اولدیغی كبی * قدلازم كلدیكی (كأن قد وردت
الاظعان)ده اولدیغی كبی واشبو (الالمعی الذی یظن بك الظن *
كأن قدری وقدسمعا) بیتنده اولدیغی كبی * بودخی خفی اولمیه كه
اعضاء حیواندن چفت اولانلری مؤنثدر * رجلین یدین فخذین كبی
لكن اوج اعضا مذكردر كه حاجب وجنب وخددر * واعضادنتك اولانلری مذكردر * لكن اوج اعضا كه طحال كبد كرش
بونلر مؤنثدر نته كه نظما بیان اولنور (ماهو زوج من الاعضاء فهو
مؤنث) (غیر جیم غیرحاء غیرخاء) * (ماهومن الاعضاء فرد فهو
مذكر) (غیرشین غیردال غیرطاء) بیت اولده جیمدن مراد جنب
وحاء مهمله‌دن مراد حاجب وخاء معجمه‌دن مراد خددر * بیت

(ثانیده)

ثانیده شین‌دن مراد کرش داندن مراد کبدطادن مراد طحالدر* پس مانحن فیهمز اولان یتـده واقع نحرمذ کردر * انکچون نحره عائد اولان ثدیاه ضمیری مذ کر قلندی * احتمالین اخربین‌ده اولان صـدر* ووجه * کلمه‌لری دخی مذ کرلردر * خذهذا فانه ینفعك فی‌مواضع شتی

﴿ الشاهد التاسع والستون ﴾

﴿ فیالیت الشباب یعود یوما * فاخـبره بما فعل المشیب ﴾

بو بیت بحروافرك عروض اولی وضرب اول مقطوفیندندر تقطیعی (فیا لیتش)مفاعیلن معصوب (شباب یعو) مفاعلتن (دیومن) فعولن مقطوفه در (فاخـبرهو) مفاعلتن (بما فعلل) مفـاعلتن (مشـیبو) فعولن مقطوفـدر* قائلی ابو العتاهیـه در* فیالیت ده فاعاطفه در * یاحرف ندادر منـادی محذوفدر که یاقوم دیمکدر * بونسخه شرح شواهد الکبیر للعینی نسخه‌سنه موافق او بحره تطبیق جهتندن اسلـدر لیت لامك فتحی ویانك سـکونیله وآخرینك فتح اوزره بناسیله کلمهٔ تمنیدر* اومق معناسـنه حرف اولوب فارسیده کاشکی وترکیدی نولیدی وشویله اولیدی دیمك معناسنه در *اکثری ممتنع ومحال اولان شیئك تمنی سـنه تعلق ایدوب ممکنده استعمـالی قلیلدر* شارح بو بیتله لیتنك محال اوزرینـه دخولنی (استشهاد) ایلدی* وبعض کره لیت کلمه‌سی متکلم یاسنه مضاف ونون وقایه ایله استعمال اولنوراشبو (یالیتنی کنت صبیا مرضعا * تحملنی الزلفاء حولا اجمعا) بیتنـده اولدیغی کبی * الشباب سحاب وزننـده کنج یکیت اولمق وشابك جمعی اولورکه کنجلر وجوانلرمعناسنه لفظـا منصوب لیتنك اسمیدر * والف لامی مضاف الیهدن عوض اولوب تقدیرلیت شبابی دیمکدر* یعود عوددن مضارع اولوب عودرجوع کبی کرودونمك معناسنه در * فاعلی شبابه راجعدر * یعود مع فاعله جمله‌سی لیت نك خبریدر * یوما یعودنك مفعول فیهیدر *فاخبره‌ده فاشرط محذوفك جوابیدر* تقدیراذاعاد الشباب یوما فاخبره دیمکدر*

(وتمامه)

عریت من الشباب وکان غضا
کما یعری من الورق القضیب
ونحت علی الشباب بدمع عینی
(فما اغنی البکاء ولا النحیب)
(فیالیت الشباب یعود یوما)
(فاخبره بمـا فعل المشیب)
(کذا فی العینی)
* وهذا القبد واما اسمه اسماعیل
وکنیته ابو اسحق کذا فی العینی

یاخود عاطفه اولوب یعود اوزرینه معطوفدر * اخبره مضارع متکلم اولوب وشبابه عائداولان ضمیرمنصوب مفعولیدر * بمافعلده بالخبریه متعلقدر * ماموصوفه در * فعل ماضی ومشیب انك فاعلیدر * جمله سی مانك صفتیدر * مشیب اختیارلق معناسنه در * وشبابك ضدیدر * بعضلرك ذاهب اولدیغنه کوره شبابدن مراد وصال ومشیبدن مراد فراق اولورسه مانحن فیهدن اولماز * زیرا وصال محال دکلدر * مکرشاعر بیچارنك عندنده وصال محال قبیلندن اوله (معنای بیت) پیرفانی شاعردیرکه ای قوم بنم کنجلکم زمانی برکون کرودنوب رجوع ایدیدی بن اول شبابه اختیار لغك بکا اتدیکی شیلری خبرویریرایدم

﴿ الشاهد السبعون ﴾

﴿ یالیت ایام الصبا رواجعا * وکنت فی وادی العقیق راتعا ﴾

بو بیت بحر رجزك عروض اولی وضرب اولنه خبن عارض اولان ابیاتدندر * تقطیعی (یالیت ای) مستفعلن (یام الصبا) مستفعلن (رواجعا) مفاعلن مخبونه (وکنت فی) مفاعلن مخبون (وادی العق) مستفعلن (قراتعا) مفاعلن مخبوندر * قائلی معلوم اولمیان ابیات خمسین دندر * یاحرف ندا اولوب منادی محذوفدر که یاقوم دیمکدر * لیت کلمه تمیندرکه بیت سابقده بیان اولندی * بو بیتده اولان لیت اتمنی معناسنه اولوب واتمنی ایکی مفعوله تعدیه اتمکله فراعنده جزءان لیت ایله منصوبلردر وسیالکوتیذك بیانی دخی بودر * کسائی جزء ثانینك کان تقدیریله نصبنی تجویزوبو بیتله تمسك (واستشهاد) ایلدی * محققین عندنده رواجعا لیتنك خبر محذوفنده اولان ضمیر مستکندن حالدر * فرایه کوره معنا (اتمنی ایام الصبا رواجعا) دیمکدر * کسائی یه کوره معنا (لیت ایام الصبا کانت رواجعا) دیمکدر * محققونه کوره معنا (لیت ایام الصبا کانت حال کونها راجعة) دیمکدر * ایام یومك جمعیدر * اصلی ایوام ایدی کلمه ده واویا جمع اولوب لقد سبقت احدیهما علی الاخری بالسکون قاعده سنه مبنی واویایه

قلب اولندی * الصبا رضاوزننده دلی قانلولق معناسنه در *
معلوم اوله که بوصبا کلمه سینك یاآخرینه برهمزه زیاده قلنور سماءوزننده
یاخود صاد مکسور قلنور * رضاوزننده اکثر ناس همزه سز وصادك
فتحیله قراءت ایدر بو قراءت قاموسده بیان اولنانه مخالفدر زیرا
همزه سز وصادی فتحیله روزکار معناسنه در که بادصبا تعبیراولنور *
رواجعا راجعه تك جمعیدر * وکنت ده اولان واوعاطفه در * کنت
ماضی متکلم وحده در * تاانك اسمیدر * فی وادی العقیق مؤخر راتعانك
ظرفیدر * راتعا کنت تك خبریدر * کنت اسم وخبریله مصراع
سابق اوزرینه مطوفدر (وادی العقیق) مدینهٔ منورده وتمامه ده
وطائفده بردره آدیدر * بونلردن بشقه سکز قطعه موضعك آدیدر *
راتع رتعدن اسم فاعلدر * رتع بوللق واباد انلقده دیلدیکی شیٔ
مرادی اوزره یبوب ایچمك معناسنه در (معنای بیت) ای قوم سزه
ندا ایده رمکه نولیدی بنم دلی قانلولغم کونلری کرو رجوع ایدر
اولیدی * وبن وادی عقیق دینلان مسیره ده دیلدیکم شیٔ مرادم
اوزره یبوب ایچمکده یعنی ذوق وصفاده اولیدم

﴿ الشاهد الحادی والسبعون ﴾

﴿ وداع دعایا من یجیب الی الندا * فلم یستجبه عند ذالك مجیب ﴾
﴿ فقلت ادع اخری وارفع الصوت مرة * لعل ابی المغوار منك قریب ﴾
بوایکی بیت بحر طویلك ضرب ثالث محذوفندندر * تقطیعی
(وداعن) فعولن (دعایامن) مفاعیلن (یجیب) فعول مقبوض
(الی الندی) مفاعلن مقبوضه در (فلم یس) فعولن (تجبهوعن)
مفاعیلن (ذالك) فعولن (مجیبن) فعولن محذوفدر (فقلتد)
فعولن (ع اخری ور) مفاعیلن (فعصصو) فعولن (ممرتن)
مفاعلن مقبوضه در (لعلل) فعول مقبوض (ابی المغوا) مفاعیلن
(رمنك) فعول مقبوض (قریبن) فعولن محذوفدر * قائلی قبیلهٔ
عقیل دن کعب بن سعد الغنوی در * قرنداشنك مرثیه سنده دیمشدر *
وداع ده اولان واورب معناسنه اولوب وتکثیر ایچوندر * زیرامقام

(اوله)
تقول سلیمی ما لجسمك شاحبا
کانك یحمیك الطعام طبیب
فقلت ولم ادع الجواب لقولها
وللدهر فی ضم السلام نصیب
وداع الی آخره

تمدحدر * و بعضیلر واوعاطفه اولوب رب دخی مقدر اولمغله تقدیر
ورب داع دردیلر * داع غازوزننده دعاید دعوه دن اسم فاعلدر *
دعوة چاغرمق معناسنه در * داع رب واوی ایله مجروردر دعا فعل
ماضی اولوب فاعل مستکنی داعنه راجعدر * یاحرف ندا اولوب
منادی محذوفدر تقدیر یاقوم دیمکدر * من استفهامیه در * یجیب
فعل مضارع اولوب فاعلی منه راجعدر * الی الندا یجیبه متعلقدر *
ندانونك فتحیله جود سخا معناسنه در که مراد احساندر * واکرنونك
کسریله اولورسه صوت وصدا معناسنه در * فلم یستجبه جد مطلق
اولوب ضمیر بارز متصل مفعولی داعنه راجعدر * عند ذالك لم یستجبه
نك ظرفیدر * مجیب اسم فاعلدر ولم یستجبه نك فاعلیدر * فقلت ماضی
متکلم وحده بنیه سیله در * ادع امر حاضر اولوب مع فاعله قلت نك
مفعولیدر * اخری مصدر محذوفك صفتی اولوب تقدیر دعوة اخری
دیمکدر * وارفع ده واوعاطفه ارفع امر حاضردر * الصوت انك مفعولیدر
* مرة جمله ده کی نسبتدن تمیزدر * بعض نسخه ده مرة یرینه
دعوة واقع اولمشدر * لعل عقیل لغتنه کوره حرف جردر * و بولعل
کلمهٔ اشفاق وطمعدر * یعنی مرجو ومأمولی یاخود مخوف ومکروهی
توقع وامید ایچوندر * والحاصل محبوبی ترجی ومکروهدن
اندیشه واشفاقه دلالت ایدر مثلا (لعل الله یغفرذنبی) نك معناسی امید
ومأمولدر که خدای تعالی بنم کناهمی مغفرت ایلیه و (لعل زیدیموت)
نك معناسی قورقرمکه زید وفات ایلیه دیمك اولور * وبولعل
کلمه سنده یکرمی سکز لغت واردر * اختصارا بوزساله ده ترك اولندی
تفصیلنی مرادایدن ترجمهٔ قاموسه مراجعت ایلیه * ابی المغوارده ابی
اسماء سته معتله دن اولوب لفظا لعل ایله مجروردر (محل استشهاد)
دخی بودر * ابی المغوار میمك کسری وغینك سکونیله عربده غایت
سخاوتله مشهور برر جل ادیدر (معنای بیتین) چوق داعی دعا ایدوب
دیرکه یاقوم عطا واحسانه مجیب وارمیدر که محتاجلره اکرام واحسان
ایده * ایمدی کسه اول داعینك چاغرمسنی اصغا ایدوب جواب

ویرمدی * وبن اول داعی یه دیدمکه ای داعی سن بردخی چاغر وصوتکی برکره دخی رفع ایله امید ومأمولدرکه سخا واحسان ایله مشهور اولان ابی المغوار سکاقریب اوله وسنك صوتکی ایشیدوب جواب ویره یعنی سکا احسان ایده *

﴿ الشاهد الثانی والسبعون ﴾

﴿ لیت شعری هل للمحب شفاء * من جوی حبهن ان اللقاء ﴾

بو بیت بحر خفیفك عروض اولی وضرب اولندن اولوب ضرورة عروضنه خبن عارض اولان ابیاتدندر * عروض ثانیه دن دکلدر فتدبروانصف * تقطیعی (لیت شعری) فاعلاتن (هل للمحب) مستفعلن (بشفاءن) فعلاتن محبونه (من جوی حب) فاعلاتن (بهن ان) مفاعلن مخبون (للقای ء) فاعلاتن * قائلی معلوم دکلدر لیت کلمهٔ تمنیدر نولیدی وشویله اولیدی معناسنه در * شعری لیت نك اسمیدر * خبری محذوفدر تقدیر (لیت شعری بمایسئل عنه بهذا الاستفهام حاصلا) دیمکدر * شعر برنسنه یی خوشجه فهم ایدوب ذکاوذهن وفطانتله مزایا ودقیقه سنه واروب ایوجه ادراك ایلمك معناسنه درکه علمدن اخص اولور * بوندن لسانزده تانیمق ایله تعبیر اولنور (یقال شعر به شعرا وشعرة اذاعلم وفطن له وعقله من الباب الاول والخامس) وبوشعر کلمه سنده اون ایکی مصدر واردر * اصلی شعرة اولیدیغنه کوزه تاخذف اولنور نته که (ثلاثة تسقط تاؤها مضافة) (ابوعذرها ولیت شعری واقام الصلوة) دینلمشدر * وبوشعر کلمه سینك اصلی شینك فتحیله قیله موضوعدر * اندن دقت وجهیله اولان علم معناسنی اخذ وتصرف ونیجه معانی تفرع قلندی (لیت شعری فلانا ماصنع) دینورکه نولیدی فلانك نه یاپدیغنی بن بیلیدم دیمکدر * وشعر شینك کسریله کلام منظوم وقول موزونده غالب استعمال اولمشدر * کرچه هرعلم شعراولوب لکن منظومه نك وزن وقافیه سببیله شرف وامتیازی باعث اطلاق اولدی نته که شریعتده فقه وثریاده نجم استعمالی غالب اولمشدر * هل استفهامیه در * للمحب

مقدم خبر وشفاء مؤخر مبتدادر * من جوی للمحب به متعلقدر جهن
جوی نك مضاف الیهیدر * جوی هوی وزننده درونده پنهان عشق
و محبتـه دینور * وحزن اندوهه دینور وعشقك شدتینه وبرمرض
اسمیدر که انسانك صدر ینه عارضه اولور * سیالکوتی علامه دیر که
بو معنـالرك کلیسی بو بیتده حسن در * ان کسر وتشـدیدله حرف
تصدیقدر نعم معناسنه استفهامدن نصکره واقع اولمشدر (محل استشهاد)
دخی بودر * اللقاء کتاب وزننده برآمه قرشوراست کلوب کورمك
معناسنه درکـه بولشمق تعبیر اولنور (معنای بیت) نولیدی اول
محبوبه لریك حبندن عارض اولان داء صدره محب ایچون شفا وارمیدر
بن بیلیدم وعلم لاحق اولیدی دیوب صکره جواب ویروب دیر که
اود اومحبینه عارض اولان داء صدره شفاواردر که محبوبه لرك لقاسیدر
نته که (شفاء القلوب لقـاء المحبوب) دیملشدر * خفی یورلمیه که
اطباء عشـق امراضدن عد ایلدیلر حتی (بقراط) نصف امراضدر
و (فارابی) ثلثان امراضدر دیدی زیرا هم نفسه وهم بدنه متعلقدر *
وعشق غلیظ لطبع * وفاسد المزاج * ووضیع الهمة اولان اشخاصه
عارض اولماز دیدیلر *

﴿ الشاهد الثالث والسبعون ﴾

﴿ ویوما توافینا بوجه مقسم * کان ظبیة تعطو الی ناضر السلم ﴾
بو بیت بحر طویلك ضرب ثانی مقبوضندندر * تقطیعی (ویومن)
فعولن (توافینا) مفاعیلن (بوجهن) فعولن (مقسمن) مفاعلن
مقبوضه در (کان ظب) فعولن (یتـین تعطو) مفاعیلن (الی نا)
فعولن (ضر السلم) مفاعلن مقبوضدر * قائلی ارقم بن العلیادر *
ویوما نصبله مؤخر توافینانك ظرفیدر * بعض نسخه ده جرایله ویوم
واقـع اولدی بوتقـدیرجه واورب معناسـنه در * توافی موافاة دن
مضارعك مفرد مؤنث غائبه سـیدر * موافاة فایله مباهاة وزنـده
برآدمه وبرمکانه کلمك معناسـنه در * نا توافینك مفعولیدر * شارح
اولك تا ایله تواتینا دیدیکی سیالکوتی علامه نك تصریحنه مخالفدر

وهوالیشکری یذکر امرءته
ویمدحها کما فی العینی)

بو جه توافی یه متعلقدر * مقسم معظم وزننده حسن معناسنه در ✲
یقال فلان قسیم الوجه و مقسم الوجه ✲ وبو مقسم وجهك
صفتیدر * کأن ده اولان کاف حرف تشبیهدر * ان همزه نك فتحی
ونونك سکونیله حروف زیاده دندر * قلت اوزره کافله زیاده
قلندیغی بو بیتله (استشهاد) اولندی * وبوان حرفنك زیاده اولدیغی
ظبیة لفظنك مجرور اوله رق روایتی اوزره در * اما کأن کلمه سنك
مخففه اولوب ظبیه تك نصبی وعملنك الغاسی اوزره ظبیه تك رفعی
وضمیرشانده عملی روایت اولنمش ایسه ده ماسحن فیهدن خارجدر *
ظبیة وجه اوله کوره کافله مجروردر * ظبیة هاایله دیشی کیکه
دینور * تعطوعطودن مضارعك مفرد مؤنث غائبه سیدر * فاعل
مستکنی ظبیة نه راجعدر * جمله سی ظبیه تك صفتیدر * عطوعینك
حرکات ثلثه سیله وطانك سکونیله اغاجك داللرندن ویپراقلرندن
قوپاروب یمك ایچون بوینونی سوندروب اوزانوراولان آهویه وصف
اولور * الی ناضر تعطو یه متعلقدر ✲ ناضر قویو یشیل شیئه دینور *
(یقال ورق ناضرای شدید الخضرة) السلم ناضرنك مضاف الیهدر *
السلم فتحتینله برشجر اسمیدر که مغیلان اغاجی انواعندندر * مصر
تیکنی وسنط اغاجی تعبیراولنور و یمیشنه قرظ دینورکه پلاموط
اوله جقدر (معنای بیت) برکون بزه اول محبوبه حسن جمال ایله
کلدیکه کویا اول مرءه حسن وجماله وکردانك اوزونلغنده سلم
اغاجنه تناول ایچون بیون اوزادن کیك کبیدر ✲ محبوبه یی سلم
اغاجنه تناول ایچون بیون اوزادن کیکه تشبیهده کمال مدح واردر
زیرا بوحالنده کمال حسن واردرکه اربابنه معلومدر

﴿ الشاهد الرابع والسبعون ﴾

﴿ فی بئر لاحور سرا وماشعر * بافکه حتی اذا الصبح جشر ﴾

بو بیت بحر رجزك عروض اولی وضرب اولنه طی عارض اولان ایاتندر ✲
تقطیعی (فی بئرلا) مستفعلن (حورن سری) مستفعلن (وماشعر) مفاعلن
محبونه در (بافکهی) مفاعلن مخبون (حتی اذاالص) مستفعلن (صبح جشر)

مفتعلن مطویدر * قائلی عجاجدرکه عمر بن عبدالله بن معمری وصف
ایلدیدیکی ارجوزه سندندر * شارح ابیات شرح مفصل دیرکه
عجاج بوقصیده ایله برفاسق وصف ایلدی * یاخود برکافری وصف
ایلدی انتهی وجوه ثلثه یه کوره معنالری زیرده بیان اولنور فی بئر مؤخر
سری یه متعلقدر * لازائده اولوب حور جرله بئرك مضاف الیهی
اولمغله لازائده مضاف ایله مضاف الیه بینده شاذ اولارق زیاده
قلنمشدر (محل استشهاد) دخی بودرشرح شواهد رضیده عبدالقادر
البغدادی دیرکه بولا کلمه سینك زائده اولمسیله اولا حکم ایدن ابوعبیده در
واکا برجماعت تابع اولدیکه ابن درید وابومنصور الازهری ازآن
جمهوردر * اماعندالفراء لانافیه در انتهی * حور حاء مهمله نك
ضمیله هلاك معناسنه در (یقال رأیته فی ورطة الحور ای الهلاك)
واکسلمه که نقص معناسندر * صدر الافاضل دیرکه حور حائرك
جمعیدر * هالك معناسنه قاتلنك جمعی قتل وبازلنك جمعی بزل
وقادخ نك جمعی قدخ اولدیغی کبی انتهی وبعضیلر عندنده
(بئرلاحور) برقیونك اسمیدر که آنده جن طائفه سی ساکن اولور *
فرانك قولنه کوره حورك اصلی ایکی واوایله قعود وزننده رجوع
معناسنه حؤور ایدی لکن فرانك قولی مانحن فیهدن دکلدر * سری
ماضی اولوب هدی وزننده اولان سری دن مأخوذدر سری عامهٔ
لیلده یوله کتمك معناسندر * سری نك فاعلی موصوفه راجعدر
وماشعرده واوعاطفه مانافیه در * شعر فعل ماضیدر * علم معناسنه نته که
لیت شعری بیتنده مفصلا بیان اولندی فاعلی ینه موصوفه راجعدر
بافکه شعریه متعلقدر * افك همزه نك کسری وفتحیله یلان سویلمك
معناسنه در * افکدن مراد فرط غفلتدر * حتی انتهاء ایچوندر *
الصبح محذوف فعلنك فاعلی اولوب جشر فعل محذوفی مفسردر
(اذاالشمس کورت) نظم جلیلنده اولدیغی کبی بوتقدیرجه اذا
شرطیه اولوب تقدیر (حتی اذا الصبح جشر علم ذالك) دیمکدر *
اذا مفاجاء دینلسه بوتکلفاتدن سالم اولوردی فتدبر * جشر جمله

ماضی اولوب قعود وزننده اولان جشور دن مأخوذدر * جشور شفق سوکوب طك یری آچلق معناسنه در (یقال جشر الصبح جشورا من الباب الاول اذاطلع) کذا فی القاموس * شارح اولك اختیار اتدیکی کبی حاء مهمله ایله دکلدر (عمر بن عبدالله بن معمری وصف اولدیغنه کوره (معنای بیت) اول رجل حرائث وغفلتندن مهالکه کیجه کتدی یاخود کندوسنده جن ساکن اولان موضع خالیه یه کتدی تا که صباحه دکین کندو الیله کندو یی مهالکه القا اتدیکنی بلمدی و بوکسه مهالکی بلمدیکی عدم مبالاتندن اوتوریدر یعنی قورقق انك ایچون دکلدر دیمك اولور (فاسق وصف اولدیغنه کوره (معنای بیت) اول فاسق افك اباطل ایله مهالك معاصیه اوغرادی وفرط غفلتندن ناشی مهالکه مرور ینی بلمدی تا که قیامت کونی اولدی اولوقت بلدی ولکن منفعت وبرمدی (کافری وصف اولدیغند کوره (معنای بیت) اول کافرافك بطلانیله ورطهٔ هلاکه اوغرادی وآخرتدن اعراض اتدیکیچون ورطهٔ هلاکه اوغرادیغنی بلمدی تا که قیامتده بلدی ولکن اول بلمك انی عذاب الله دن خلاص ائتز (برعاشق وصف اولمق احتمالی دخی واردر * معنای اول مذاق عربه اشبه ومنشاء قصیده یه انسبدر قاله عبدالقادر البغدادی)

﴿ الشاهد الخامس والسبعون ﴾

﴿ قدوالله احسنت * وقدلعمری بت ساهرا ﴾

بوقول بیت دکلدر نته که عصام الدین رحمه الله بومثالك یرینه دیکری اولان اشبو (قدوالله ضربتك * وقدلعمری اکرمتك) قولنی اختیارایلدی * قد حروف توقعدندر معناسنی شارح رحمه الله مفصلا بیان بیوردی * والله ده اولان واو قسم ایچوندرقدایله فعلنك بینه توسط اتمشدرکه (محل استشهاد) بودر * احسنت افعال باینده ماضی مخاطبدر مفعولی محذوف اولوب الی در * احسان ایوللك ایلك و برنسنهٔ ایوو کوزل ایلمك معناسنه در * وقدلعمریده * واو عاطفه در * قدینه حروف توقعدندر * لام قسمك جوابدر *

عمر عینك فتحی وضمیله بقا معناسنه اولوب متکلم یاسنه مضافدر ❊
بت ماضی متکلم وحده در بیتوتة کیجه لك معناسنه در ❊ ساهرا
بتنك فاعلندن حالدر ❊ ساهر کیجه لر یاتمیوب دائما او یانق طوران
کمسه یه دینور ❊ تقدیر قول (والله لعمری قد احسنت انت وقد بت
اناساهرا) دیمکدر (معنای قول) تحقیق سن احسان ایتدك و بن
او یانق اولدیغم حالده کیجه لدم ❊ و بو قد کلمه سی فعل غیر متصرف
اوزرینه داخل اولماز پس قد عسی وقد نعم دیمك جائز دکلدر ❊ وبو
قد کلمه سینك فعلنی حذف جائز اولور (ازف الترحل غیران رکابنا ❊
لما تزل برحالنا وکان قد) بیتنده اولدیغی کبی وکان قد زالت
تقدیرنده اولوب کلام سابقده مذکور اولان لما تزل اوزرینه دلالت
ایتدیکیچون ماضی حذف اولندی کذا فی الهندی وغیره ❊ وبو بیتده
اولان قد لفظنده تنوین ترنم واردر انشاالله تعالی (اقل اللوم عاذل
والعتاب) بیتنده مفصلا تنوین ترنم بیان اولنور (قالدیکه) شارح
علامه قدس سره السامینك اشبو (فان رأت هل فعلا فی حیزها
تذکرت عهودا بالحمی ❊ وحنت الی الالف المألوف وعانقته ❊
وان لم تره فی حیزها تسلت عنه ذاهلة) قولنده هل کلمه سیله فعلك حالنی
عاشق ایله معشوق حالنه تشبیه طریقیله تمثیل عجیب اولدیغنه مبنی
بو قول دخی اجمالا شرح اولندی ❊ فان رأت ماضی مؤنثدر ❊ هل
لفظ مراداولوب رأتك فاعلیدر ❊ فعلا رأتك مفعولیدر ❊ فی حیزها
رأتك ظرفی وضمیرهله راجعدر ❊ حیز مکان معناسنه در ❊ تذکرت
تفعل بابندن ماضی مؤنث اولوب فاعل مستکنی هله راجعدر ❊
عهودا تذکرتك مفعولیدر ❊ عهود عهدك جمعی اولوب عهد مهد
وزننده موثق معناسنه درکه اکا پیمان دیرلر ❊ بالحمی تذکرته متعلقدر
حمی رضی وزننده قورنمش نسنه یه دینور یقال کلاء حمی ای محمی
وحنت تذکرت اوزرینه معطوفدر ❊ حنت حنودن میل معناسنه در
واکر حنین دن مشتق اولورسه شوق معناسنه در ❊ حنودن مشتق
اولدیغنه کوره وزنا واعلالا غزت کبیدر ❊ حنین دن مشتق اولدیغنه

كوره مدت كبي نونك تشديديله در * الى الالف حنت كلمه سنه متعلقدر الف همزه نك كسريله الفت معناسنه در ❊ مألوف اندن اسم مفعولدر وعانقته وحنت اوزرينه معطوفدر * معانقه بربرينك بويونلرينه صارلمق معناسنه در ❊ وان لم ترنك فاعلى هله راجعدر ومفعول ضميرى فعله راجعدر ❊ تسلت تفعل بابندن ماضى مؤنثدر اونوتدى واونودر ديمكدر * عنه نك ضميرى فعله راجعدر ❊ ذاهلة تسلتك فاعلندن حالدر * ذاهلة ذهلدن اسم فاعلدر * ذهل اهل وزننده برنسنه يى قصدا اونودركبي ترك وغفلت اتمك والفتدن بالكليه خاطرى فارغ اولمق معناسنه در (معناى قول الشارح) هل كلمه سينك اصلى قد اولوب وقدايسه لوازم فعلدن اولمغله اكر هل مكاننده فعلى كوررسه عهدى تذكر ايدوب فعل ايله الفته ميل ايدروفعلى معانقه ايدر يعنى قدمعناسنه اولوب استفهاميه اولماز * واكر فعلى كورمزسه يعنى حيزنده فعل بولنمزسه فعل ايله الفتدن بالكلية فارغ اولديغى حالده فعلى اونودر * واستفهاميه اولور (حاصل الكلام اكر هل كلمه سينك حال اصليه سينه رد ممكن اولورسه ❊ حال اصليه سى التزام اولنور ❊ والاترك اولنور ❊ فتدبر سلمك الله

﴿ الشاهد السادس والسبعون ﴾

﴿ اقلى اللوم عاذل والعتابن * فقولى ان اصبت لقد اصابن ﴾

بو بيت بحر وافرك عروض اولى وضرب اول مقطوفيندندر ❊ تقطيعى (اقلال لو) مفاعيلن معصوب (معاذلول) مفاعلتن (عتابن) فعولن مقطوفه در (فقولى ان) مفاعيلن معصوب (اصبت لقد) مفاعلتن (اصابن) فعولن مقطوفدر * قائلى جريردركه عاذله يى هجو ايدر * اقلى همزه نك فتحى وقافك كسريله افعال بابندن امر حاضرك مفرد مؤنث مخاطبه سيدر * اقلال برنسنيه يى ازالتمق معناسنه در ❊ اللوم اقلى نك مفعوليدر * لوم نوم وزننده عذل وعتاب وسرزنش معناسنه در كه تركيده قنامق تعبير اولنور ❊ عاذل نك اصلى ياعاذلة ايدى يا ءندا حذف اولنوب ترخيم اولندى (يوسف ايها الصديق)

نظم جلیلنده اولدیغی کبی * عاذلة اسم فاعلدر قنایجی خاتونه دینور
لائمه معناسنه در * والعتاب نصبله الاوم اوزرینه معطوفدر تنوین
ترنم ایچوندر * عتاب برآدمه لوم وتوبیخ وازار ایلمك معناسنه در فقولی
امر حاضرك مفرد مونثی اولوب جمله‌سی اقلی اوزرینه معطوفدر *
وفاجزائیه در * ان اصبت ده ان شرطیه در * اصبت ماضینك نفس
متکلم وحده سیدر * اصابت ایدرسم دیمکدر * لقد اصاب فقولی نك
مفعولی اولوب جملهٔ شرطیه اولان ان اصبت جزا اوزرینه دلالت ایدن
فقولی لقد اصابنك اجزاسی بینده تخلل اتمشدر * نته که فاضل
سیالکوتی تصریح ایلدی * لقد اصابنك فاعلی قائل بیت اولان
جریره راجعدر * اصابن ده اولان تنوین ترنم ایچوندر (محل استشهاد)
بودر که العتابن واصابن ده اولان نون ساکنلر تنوین ترنم در قافیهٔ
مطلقیه لاحق اولمشلردر * بونلرك اصلی العتاب واصاب اولوب
بازشعبه لمکله العتابا واصابا اولدی بعده الف اطلاقلر تونه قلبله العتابن
واصابن اولدی (ترنم) تفعل وزننده پستلی تبزلی خوش ازکیلرایله
نغمه واهنك ایلمك معناسنه در * وبوتنوینه ترنم تسمیه سی خیشومده
صوتك تردیدی کندوسیله سهیل اولور برحرف اولدیغی ایچوندر *
بوتقدیرجه تنوین ترنمك معناسی تنوین لتحصیل الترنم دیمك اولور *
وبوابن یعیشك مذهبیدر * ومصنف دخی شرح مفصلده بونی
اختیار ایلدی * امابونلرك غیریسی مددن ترنمی ترك ایچون لاحق
اولور دیوب بونی وجه تسمیه قلدیلر * خفی یورلمیه که بوتنوین ترنم
معرف باللامه لاحق اولور (العتابن) کبی فعل ماضیه لاحق اولور
(اصابن) کبی فعل مضارع لاحق اولور (واتیت اروی والدیون
تقضین) کبی مضمره لاحق (علك اوعساکن) کبی حرفه لاحق
اولور نابغه نك اشبو (ازف الترحل غیران رکابنا * لماتزل برحالتنا
وکان قدن) قوانده اولدیغی کبی قدلفظنك فعلی محذوفدر که بیت
سابقده مروراتدی * بومذکورات شرح شواهد شیخ رضیده
مسطوردر * کذالك مناوی شرح جزریده ضمیر اوزره وحرف اوزره

مطلب
بحث التنوین الترنم

دخولنی اشبو (اقشع وجهها کالبدر لما * تحرق شوقها انت وانا)
بیتیله بیان ایلدی (معنای بیت) ای لائمه بکالومکی وعذل وعتابکی آزایله
وبنم اشلدیکم اشده تأمل ایله وانصاف ایله که اکر بن اصابت ایدرسم
تحقیق جریرا اصابت اتدی دیوب تکبروعناد ایلمه * شرح شواهد
رضیده عبدالقادر البغدادی دیرکه بو بیتله جریر عبید الراعی النمیری
یاخود فرزدقی هجو ایدر * انتهی * فقیر دیرکه بوتقدیرجه اقلی
وفقولیده اولان مؤنث ضمیر لربنی نفس ایله تاویل ایدوب اقلی ای
نفس لائم دیمك لازمدر * اماعلامهٔ سیالکوتی وجه اولی اختیاراتدی
خذما صفادع ما کدر *

﴿ الشاهد السابع والستون ﴾

﴿ وقاتم الاعماق خاوی المخترقن * مشتبه الاعلام لماع الخفقن ﴾
بو بیت بحر رجزك ضرب اولندندر * تقطیعی (وقاتمل) مفاعلن
مخبون (اعماق خا) مستفعلن (وی المخترق) مستفعلن (مشتبهل)
مفتعلن (اعلام لم) مستفعلن (ماع الخفق) مستفعلن * قائلی رؤبه
نام شاعردر * واورب معناسنه در قاتم سیاه نسنه یه دینورکه بومقامده
مظلم معناسنه در * الاعماق قاتمك مضاف الیهدر * الاعماق عمقك
جمعیدر * عمق فتحتینله بیابانك بعیدی اولان اطرافنه دینور * خاوی
قاتمك صفتیدر * خاوی شنلکسز خالی یره دینور * المخترق حاوینك
مضاف الیهدر * مخترق اسم مفعول بنیه سیله ممروطر یقه دینور * نون
تنوین غالیدر * ورب واونك جوابی محذوفدرکه قطعتها دیمکدر *
مشتبه صفت بعدصفتدر * الاعلام مضاف الیهدر * مشتبه مختلف
وزننده بری برینه ملتبس اولغله مشکل اولان نسنه لره دینور * الاعلام
علمك جمعی اولوب علم فتحتینله ایکی ارضی فاصل اولان سنوره
دینور * ویوللره منصوب اولان میل ومناره کبی نشانه دینور * لماع
کذالك صفة بعدصفتدر * لماع نصاروزننده لمعدن مبالغه در * لمع
یلدرامق معناسنه در * یقال لمع البرق لمعا من الباب الثالث اذا اضاء
الخفق انك مضاف الیهدر * الخفق خانك فتحی وفانك سکونیله *

سراب معناسنه در * صکره شاعر ضرورة شعر ایچون فاسنی تحریك ایلدی * سراب دخی شراب وزننده شول بوصاریقدر که اسی کونلرده ایراقدن صحرالرده صوکبی کورونوراوله * ونونی تنوین غالیدر (محل استشهاد) بودر که المخترقن والخفقن کلمه لرینك نونلری تنوین غالیدر * وبوتنوین غالی انجق قافیهٔ مقیده لاحق اولور * قافیهٔ مقیده شول قافیه در که آخرنده حرف ساکن اوله کرك حرف صحیح اولسون وکرك حرف علت اولسون * بوقافیه یه مقیده تسمیه سی کندوسیله صوت تقییداولنوب امتدادندن امتناع اولندیغی ایچوندر * زیرا امتداد صوته مداراولان حرف اطلاق کندوسنده بولنمامشدر * وبو بیتده روی قافیه قاف ساکنه لراولوب وساکن حرفله تصویت ممکن اولمامغله مصراع اولده قاف مفتوح * ومصراع ثانیده اولان قاف مکسورقلندی * وغالی غلودن مأخوذاولوب غلودخی حدینی تجاوزایتمك معناسنه اولمغله بوتنوینه غالی تسمیه قلندی * زیرا بو بیت نونلرك لحوقیله حدینی یعنی حد وزنی تجاوز ایلمکله حین تقطیعده نونلراسقاط اولندی (معنای بیت) مظلمة الاطراف * وخالیة الممر * واصلا کندوسنده کسه ساکن اولمیان * وظلمت غمومندن سنور ونشانلری معلوم اولمیان * وسرابی لمعان ایدن چوق مفازه وشنلکسز محللری بن قطع ایدوب مرور ایتدم وعدم مبالاتمدن ناشی اصلا خوف ایتمدم * شاعر کندویی یاشجاعته مدح ایدر * یاخود می عشقله مست وخیران اولدیغنی افاده ایدر (تنبیه) جزری شرحنده بیان اولندیغی وجه اوزره علم نحوده مشهورومتداول اولان تنوین التمکن در * وعندالقراء سکزدر (اول) تنوین التمکن (ثانی) تنوین التنکیر (ثالث) تنوین العوض (رابع) تنوین المقابلة (خامس) تنوین الترنم (سادس) تنوین الغالی (سابع) تنوین الصرف (ثامن) تنوین التناسب وعندالمناوی طقوزدرکه (تاسعی) تنوین الرسمی در وبوطقوزدن التیسی کلام قدیمده بولنور ١ تنوین تمکن ٢ تنکیر ٣ عوض ٤ رسمی ٥ مقابله ٦ تناسب * واوچی کلام بلغاده بولنور

احکام تنوین غالی

مطلب
اقسام تنوین طقوزدر

١ تنوين ترنم ٢ غالى ٣ صرف (اما تنوين التمكن) اسمه مختصدر (هدى للمتقين) آيه كريمه سنده اولديغى كبى (واما تنوين التنكير) كذلك اسمه مختص اولوب معرفه ايله نكره بينى فارقدر (واما تنوين العوض) يومئذ وحينئذ تنوينلرى كبيدر كه كان كذادن عوضدر (واما اتنوين الرسمى) سورهٔ يوسفده اشبو (وليكونا) نظم جليلنده اولديغى كبى وسورهٔ علقده (لنسفعا) آيهٔ كريمه سنده اولديغى كبى * هكذا كتب زيد بن الحارث رضى الله عنه (واما تنوين المقابلة) مسلمات نك تنوينى كبى زيرا اصلى مسلمات ايدى تاء اولى حذف اولنوب تاء اولى يه مقابل ياخود جمع واوينه مقابل اولسون ايچون تنوين زياده قلندى (واما تنوين التناسب) اشبو (سلاسلا واغلالا) نظم كريمنده اولديغى كبى (واما تنوين الترنم) امدى بو تنوين اسمايه وافعاله وحروفه * ومعرف باللام اولان قافيه يه وضمائره داخل اولور * نته كه بيت سابقده مفصلا بيان اولندى تكراره حاجت يوقدر فتذكر (واما تنوين الغالى) قافيهٔ مقيده داخل اولور نته كه محل استشهاددده بيان اولندى (واما تنوين الصرف) بوتنوين سبيله غير منصرف منصرف حكمنده قلنور (فى يوسف عم نيطلا) مصراعنده و (صبت على مصائب لوانها) مصراعنده كذلك (اعد ذكر نعمان لنا ان ذكره) مصراعنده اولديغى كبى خذ هذا فانه ينفعك فى مواضع شتى ولاتكن من القاصرين

﴿ الشاهد الثامن والسبعون ﴾

﴿ لكل هم من الهموم سعه * والمسى والصبح لابقاء معه ﴾
﴿ قد يجمع المال غير آكله * ويأكل المال غير من جمعه ﴾
﴿ لاتهين الفقير علك ان * تركع يوما والدهر قد رفعه ﴾

بوابيات بحر منسرح‌دك ضرب اولندندر * تقطيعى (لكل هم) مفاعلن مخبون (من من اله) فاعلات مطوى (موم سعه) مفتعلن مطويه در (والمسى والص) مستفعلن (صبح لاب) فاعلات مطوى (قاءمعه) مفتعلن مطويدر (قد يجمعل) مستفعلن (مال غير) فاعلات مطوى (آكلهى) مفتعلن مطويه در (ويأكل) مفاعلن مخبون (مال غير)

فاعلات مطوی (من جمعه) مفتعلن مطویدر (لا تهی) فاعلن
مرفوعدر (رفع) مستفعلن وزننك اولدن سببین خفیفینك برینی
خذفدر که تفعلن باقی قالوب فاعلن وزننه نقل اولندی (شارح شواهد
السعدالدین علی عزالدین محمد بن محمد التازفینك مخبون دیدیکی
تکلفدر فافهم (تلفقیر) فاعلات مطوی (عللك ان) مفتعلن
مطویه‌در (ترکع یو) مفتعلن مطوی (من والدهر) مفعولات
(قدرفعه) مفتعلن مطویدر شارح اولك (وبحره مضطرب فی ظنی)
دیدیکی (لیس بشیء فی ظنی کما عرفت) فافهم ولاتکن من القاصرین *
قائلی اضبط بن قریع السعدیدر * قالی امالیسنده ابن دریدن وابن
درید ابن انباریدن * وابن انباری ثعلبه‌دن راوایت ایدر * وثعلبه
دیرکه بو ابیاتی مشتمل اولان قصیده اسلامدن بشیوز سنه اول
دینلمشدر (کذا قاله عبدالقادر بن عمر البغدادی فی شرح شواهد
الشیخ الرضی) لکل هم ظرف مستقر مقدم خبردر * هم حزن واندوه
معناسنه‌در * من الهموده اولان من بیانیه در هموم همك جمعیدر *
سعة مؤخر مبتدادر * سعه زنه وزننده ککش لك معناسنه درکه
ضیق مقابلیدر حتی بعض نسخه‌لرده (لکل ضیق من الامور سعة) واقع
اولدی والمسی مبتدادر * مسی مساء معناسنه اولوب مساء سماء وزننده
اخشام وقتنه دینور * والصبح المسی اوزرینه معطوفدر * الصبح
صادك ضمیله اول نهاردر * بومقامده کیجه وکوندز دیمکدر * لابقاء
معه مبتدانك خبریدر معه ضمیری همه راجعدر * قد یجمع المال ده
اولان قد تحقیق مع التقلیل در * یجمع فعل مضارعدر * المال نصبله
یجمعنك مفعولی وغیر رفعله فاعلیدر * آکله غیرك مضاف الیهیدر *
آکل اکلدن اسم فاعلدر * جمع طاغنق نسنه‌یی بریکدرمك
معناسنه‌در * ویأکل فعل مضارعدر * المال مفعولی وغیر فاعلدر من
غیرك مضاف الیهیدر * جمعه فعل ماضی اولوب فاعل مستکنی منه وضمیر
بارزی ماله راجعدر * جمله سی منك صله سیدر * لاتهین افعال بابندن نهی
حاضردر * اهانة مصدر ندن مأخوذ اولوب اهانة برنسنه یی حقیر کورمك

معناسنه دربونك اصلى لانهين ايدى تانك ضمى وهانك كسرى وياء تحتانيه نك
سكونى ونون اولى نك فتحى ونون مخففه ايله * بعده التقاء ساكنين دن
ايچون نون مخففه حذف اولنوب نون اولى مفتوح اولديغى حالده باقى
قالدى (محل استشهاد) بودركه بعض كره التقاء ساكنين دن ايچون
نون تاكيد مخففه حذف اولنور * وبونونك حذفنه قرينه ماقبلنده
اولان نونك فتحه قرائت اولنمسيدر * زيرا فى الاصل نون مخففه اولوب
حذف اولنمسيدى نون اولى كسره له تحريك اولنور ايدى نته كه ساكن
حركه لمكده كسره اصلدر * ونون مخففه نك تحريك اولنمديغى نون
تأكيد مخففه ايله تنوين بينى تفريق ايچوندر فافهم * الفقير لاتهين نك
مفعوليدر * فقير فقر وفاقه صاحبى ويوخسول آدمه دينور * عل لعلدن
برلغتدر * كاف خطاب عل نك اسميدر * وبوعل مع لغاته كلمهٔ اشفاق
وكلمهٔ طمعدر * يعنى مرجو ومأمولى ياخود مكروه ومخوفى توقع وأميد
ايچوندركه حاصلى محبوبى ترجى ومكروهدن انديشه واشفاقه
دلالت ايدر مثلا (لعل الله يغفر ذنبى) ديرلر اميددر ومأمولدركه خداى
متعال كناهمى مغفرت ايليه و (لعل زيد يموت) ديرلر قورقرمكه زيد
وفات ايليه ديمكدر * بومعنالردن فارسيده مكروشايد كلمه لريله تعبير
اولنور * وبونده يكرمى سكز لغت واردر طالب اولان ترجمهٔ قاموسك
جلد ثالثنك (٣٤٤) صحيفه سينه مراجعت ايليه شارح اولك بش
لغته قصرى قاصردر * ولاتكن من القاصرين * ان تركع ده اولان
ان مصدريه در * تركع فعل مضارع معروف ومخاطبدر * ركوع
برآدم حال ومال صاحبى ايكن ادبار وفلاكت ظهور يله حالى منكوس
وفقير اولمق معناسنه مستعملدر (يقال ركع فلان اذا افتقر بعد غنى
وانحطت حاله) ونمازده ركوع وجه مذكور اوزره اكلمكدن عبادرتدر
(يقال ركع المصلى اذا خفض المصلى رأسه بعد قومة القراءة حتى
تنال راحتاه ركبتيه اوحتى يطمئن ظهره كذافى القاموس) يالكز
يرلكدن اكلمك معناسنه ياخود يوز اوزره قيامق معنالرينه قصرايتمك
يوز اوزرينه قيامقدن عبارتدر * وتركع جمله سى علك نك خبريدر
عل لعل معناسنه اولوب عسى محراسنه اجرا اولندى يغنه مبنى خبرينه

ان ادخال اولندی کما قال به السیالکوتی رحمه الله تعالی یوما ترکع نك
ظرفیدر * والدهرده اولان واو عاطفه در * الدهر مبتدادر *
قدرفعه جمله سی خبری اولوب جمله سی جملهٔ سابقه اوزرینه معطوفدر
* الدهر دالك فتحی وهانك سکونیله زمان معناسنه در علی قول
ابد غیر منقطع معناسنه کذلك بالکلیه مدت دنیایه اطلاق
اولنور واشبو (لاتسبو الدهر فان الدهر هو الله) وفی روایة (فان الله
هو الدهر) حدیثنده واقع دهر عند البعض اسماء حسنادندر *
وزمخشری قولی اوزره مراد زمان طویلدر * بعض کمسه لر نوازل
وحوادثی دهره عزو ومضاف ایلمکله دهردن شکوی وذم ونفرین
ایلمریله رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم دهره سب ایلمك خالق
وفاعلنه سب ایلمك اولدیغنه مبنی نهی ایلمشلردر * روایت اوله کوره
(فان جالب الحوادث هو الله) سبکنده در دهر حوادث موضعنه وضع
اولنمشدر * وروایت ثانیه یه کوره (فان الله هو الجالب للحوادث)
تأویلنده در تفصیلی مراد ایدن محلنه مراجعت ایلیه * قدرفعه ده
اولان قد تحقیق ایچوندر * رفعه ماضی اولوب فاعل مستکنی دهره
وضمیر بارز فقیره راجعدر (معنای ابیات ثلثه) همومدن هر برهم
وحزن اندوه ایچون ککیش لك واردر کیجه وکوندزك حزنله برابر
بقالری یوقدر * بعض کره مالی آکلینمك غیریسی جمع ایدر که جمع
ایدنه اکلی میسر اولماز * وبعض کره مالی جمع ایدهنك غیریسی اکل
ایدر یعنی حزن اندوه اوزره اوله * سن فقیری فقرندن اوتوری
حقیر والحق کورمه شاید که برکون سن حال ومال صاحبی
ایکن ادبار وفلاکت ظهور یله منکوس الحال وفقیر اولوب
زمان دخی اول فقیری رفع اتمش اوله یعنی بای وکدایه
ایلمکده اول وکمسه بی انجتمه (الحمد لله علی التمام
والکمال * والصلوة والسلام علی محمد صاحب
الخصال) (وعلی آله وصحبه اجمعین *
وامتنا علی ملته یارب العالمین)

هذا آخر ما اردنا جمعه من شرح شواهد الكافية والضيائية بالعجز والتقصير * مستعينا بالله العليم العلى القدير * فلينظر الناظر فيها بعين الاعتبار * ليطلع على ما لا يحصى من الاسرار * وليجتنب عن التعصب والانكار * فانه يحرمه عن مشاهدة رياض امتلأت من الازهار * وعن ان تجنو لطائف الثمار * على انى ما اثبت فيه الا من كلام العلماء الابرار والاسلاف الاخيار * واتخذت مأخذا لحصول هذا الخطب العظيم والامر الجسيم * شرح ابيات الرضى لعبد القادر بن عمر البغدادى * وشرح شواهد التخفة له * وشرح شواهد الكبرى للعينى * وشرح ابيات المفصل * وتصريح شرح ازهرى للتوضيح * وشرح شواهد المغنى للسيوطى * واتقان السيوطى * وشرح ابيات المختصر * لابى العصمت الاسكدارى * وشرح ابيات السعد الدين على عزالدين الزنجانى لمحمد بن محمد بن يوسف التاذفى * ومن اللغة ترجمة القاموس وغيرها * ومن النحو شرح الرضى على الكافية * وشرح العصام على الكافية * وحاشيته على الجامى * والسيالكوتى مع حاشية الغفورى والهندى * وعصمت الله والوافية على الكافية * وغيرها من الشروح والحواشى * وبعض الكتب الصرفية مثل شرح العلامة التفتازانى على الزنجانى وغيرها * وفروق الحق * وبعض الكتب الكلاميه * والتواريخ والامثال * فاتخذت درر العبارات من هذه الحياض * واخذت غرر الاشارات من تلك الغياض * ما صرفت الامن كيس اصحابها ومابذلت الامن جيب اربابها (بيدانى) نظمتها بسلك تركى لطيف * وتعبير منيف وتقرير شريف * الذى قرره عند قراءة هذين الكتابين الاستاذ العالم اللوذعى الوحيد * والالمعى الجهبذ الفريد * شمس افق سماء المعارف * وخزانة الكمال حاوى اللطائف * الفاضل الشهير بالشهرى مولانا (احمد نزهت افندى) متع الله الاسلام والمسلمين بطول بقاه * وادام عليه سوابغ نعمه ونداه * لانى لم اكن من فوارس مثل هذا الميدان * ولا احرزت قصبات السبق فى مضمار هذا اللسان * الا بحسن همت تلك الذات * لا زال محفوظا من الالام والآفات * وقد استقرت سفينة القلم على جودى الالم من تسويد هذه النسخة على

(الاستاذ) بضم الهمزه وبالذال المعجمة اسم اعجمى مركب من الاست آدبمعنى صاحب الكتاب على ما حرره المولى ابن لكال الوزير وبمعنى المعلم والماهر والحاذق على ما بينه نعمة الله صاحب اللغة * وبمعنى السيد على ما قاله الشيخ على العلى القارى فى شرح النخبه * فاستعماله بالدال المهملة غلط على ما صرح به الحقى قدس سره فى الفروق

منه

وفق المرام * بعناية الملك العلام (فى اليوم الاثنين السابع والعشرين
من شهر ذى الحجة المكرم سنة اربع وثمانين ومائتين والف) فى قرية
يقال لها صارى بار * التى كان مولدى فيهـا * من قرى ناحية المحالج
من نواحى انقره * صانها الله تعـالى عن الافات والاكدار * وكان
الافتتاح (يوم الاثنين السابع من شـهر ذالقعدة المعظم فى السنة
المزبور) والله اسـئل ان يثيبنى جميل الذكر فى الدنيـا وجزيل
الاجر فى الآخرة * والمرجو من الناظرين ان يسـتر عثارى
وذللى * حفظنا الله وعصمنا واستاذنا وشركائنا ومن
نصر الينا فى ديننا ودنيانا واصحابنا واولادنا وعيالنا
بطول العمر عن جميع الآفات والعاهـات
والامراض * والهموم والوباء والبلاء بحق
القران العظيم * وبجاه نبيه الكريم
والحمد لله رب العـالمين

الحمد لمن من علينا باختتام طبع هذا الكتاب * المسمى بشرح شواهد
الكافية والجـامى * فى عصر ناظم مناظم الانام * وشـارح قصيدة
الاحسان والانعام * لازال منعما الى يوم القيام * السلطان ابن السلطان
السلطان (عبد العزيزخان) ادام الله شـوكته الى نهاية الدوران *
واطال عماد دولته وبسط صولته مدى الزمان * بنظارة مؤلفه المرخص
بطبعه بامتياز مجلس المعارف السلطانى * فى مطبعة الكائنة فى وزيرخانى
فى الآسـتانة العلية * صانهـا المولى عن الآفات والبلية *
وقد صادف ذالك يوم الخميس المبارك الثانى والعشرين
من شـهر رجب المرجب المنتظم فى سلك السنة ست
وثمانين ومأتين والف * من هجرة من له العز
والشرف صلى الله عليه وعلى آله وصحبه
اجمعـين آمين